

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**DOĞU AKDENİZ’DE DENİZ YETKİ ALANLARI SINIRLANDIRILMASI
BAĞLAMINDA TÜRKİYE - MİSİR İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gökhan TOPÇU

DANIŞMAN
Doç. Dr. Pınar YÜRÜR

II. DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Arda ÖZKAN

2023 - Muğla

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**DOĞU AKDENİZ’DE DENİZ YETKİ ALANLARI SINIRLANDIRILMASI
BAĞLAMINDA TÜRKİYE - MİSİR İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gökhan TOPÇU

DANIŞMAN
Doç. Dr. Pınar YÜRÜR

II. DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Arda ÖZKAN

2023 - Muğla

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARI SINIRLANDIRILMASI
BAĞLAMINDA TÜRKİYE - MİSİR İLİŞKİLERİ**

Hazırlayan
Gökhan TOPÇU
2041014005

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez

Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 22.09.2023
Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 16.10.2023

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Pınar YÜRÜR
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Seyfi KILIÇ
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Levent KIRVALI

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Hatice Hicret ÖZKOÇ

2023 - Muğla

TUTANAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 06/09/2023 tarih ve 1114/5 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile tez jürisi olarak atandığımız Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Gökhan TOPÇU'nun "**Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları Sınırlandırılması Bağlamında Türkiye - Mısır İlişkileri**" adlı tezi incelemiş ve aday 22/09/2023 tarihinde saat 13.30'da tez savunma sınavına alınmıştır.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24. maddesi doğrultusunda yapılan tez savunma sınavı sonucunda tezin **kabul** edilmesine oybirliği ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Pınar YÜRÜR

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Seyfi KILIÇ

Üye
Doç. Dr. Levent KIRVAL

YEMİN

Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak sunduğum “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları Sınırlandırılması Bağlamında Türkiye - Mısır İlişkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

22/09/2023

Gökhan TOPÇU

DOĞU AKDENİZ’DE DENİZ YETKİ ALANLARININ SINIRLANDIRILMASI BAĞLAMINDA TÜRKİYE VE MİSİR İLİŞKİLERİ ÖZET

Denizler tarih boyunca büyük deniz güçleri arasında savaflara sahne olmuştur. Meydana gelen bu savaşların belki de en önemli sonuçlarından biri deniz hukukunun doğuşu olmuştur. Deniz hukuku, ortaya çıkmasından itibaren aşamalı olarak gelişen bir hukuk dalıdır. Devletlerin denizler üzerinde verdikleri mücadeleler ve deniz alanlarının kullanımına ilişkin talepler ciddi derecede artış göstermiştir. Bu türden gelişmeler sonucunda düzenlenen uluslararası deniz hukuku konferansları vasıtasıyla deniz hukukunun tarihsel gelişiminin bir meyvesi olarak 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) ortaya çıkmıştır. BMDHS ile birlikte deniz alanlarında enerji arama faaliyetleri artış göstermiştir. Bu faaliyetlerin alanlarının genişlemesi ve dünyada artan enerji ihtiyaçları sonucunda Doğu Akdeniz önemi katlanarak artan bir konuma gelmiş, böylece Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusu bölge ülkeleri açısından üzerine önem verilen bir meseleye dönüşmüştür.

Bu çalışma ön hazırlığı için yapılan araştırmada, Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bağlamında; Türkiye’nin tezlerine göre Türkiye ve Mısır için belirlenen münhasır ekonomik bölgelere (MEB) ait koordinatlar ile Mısır’ın Doğu Akdeniz’de diğer devletlerle imzaladığı MEB antlaşmaları ve Mısır meclisinden 11 Aralık 2022 tarihinde kabul edilerek Birleşmiş Milletler (BM)’e deklare edilen kararnamede çakışan ihtilaflı bir bölgenin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu tespitten hareketle iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden tesis edilmeye çalışılarak, açık kapı diplomasisinin yürütölmeye gayret sarf edildiğı bir dönemin olumlu yönde devam edeceği öngörülmektedir. Bu tez çalışması ile asıl amaçlanan, Doğu Akdeniz’de uluslararası hukuka uygun, hak ve menfaatleri doğrultusunda her iki ülkenin lehine sonuçlar doğurabilecek kazan-kazan prensibine dayalı sonuçlar elde etmek için bilimsel nitelikte bir çalışma yürüterek proaktif olarak politik, askeri, ekonomik ve diplomatik alanlarda izlenmesi gereken en uygun yol haritasının tespit edilmesine katkı sağlamak ve aynı zamanda bilimsel verilerle kamuoyunda durumsal farkındalık sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Deniz Hukuku, Doğu Akdeniz, Deniz Yetki Alanları, Türkiye, Mısır.

**TÜRKİYE-EGYPT RELATIONS IN THE CONTEXT OF DELIMITATION
OF MARITIME JURISDICTION AREAS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN
ABSTRACT**

The seas have been the scene of wars between great naval powers throughout history. Perhaps one of the most important results of these wars was the birth of the Law of the Sea. The Law of the Sea has evolved gradually since its emergence. The struggles of the states on the seas and the demands for the use of maritime areas have increased significantly. As a result of the historical development of the Law of the Sea, the United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) in 1982 emerged as a conclusion the International Law of the Sea Conferences organized as a result of such developments. With UNCLOS, energy exploration activities in marine areas have increased. As a result of the expansion of the areas of these activities and the increasing energy needs in the world, the importance of the Eastern Mediterranean has increased exponentially, thus the issue of delimitation of maritime jurisdictions in the Eastern Mediterranean has become an important issue for the countries in the region.

In the research conducted for the preliminary preparation of this study, in the context of the delimitation of maritime areas in the Eastern Mediterranean; according to Turkey's theses, the EEZ agreements signed by Egypt with other states in the Eastern Mediterranean, and the EEZ determined in the decree that was accepted by the Egyptian parliament on 11 December 2022 and declared to the United Nations (UN). When the coordinates were examined, it was determined that there was no overlapping disputed region. Based on this determination, it is predicted that a period in which efforts are made to re-establish diplomatic relations between the two countries and to carry out bilateral and open-door diplomacy will continue in a positive way. Based on these determinations, the main aim of the thesis study is; the most appropriate way to be followed proactively in the political, military, economic and diplomatic fields by carrying out a scientific study in order to obtain results based on the win-win principle

that can yield results in favor of both countries in accordance with international law in the Eastern Mediterranean. It will contribute to the determination of the world map and at the same time provide situational awareness in the public with scientific data.

Keywords: Law of Sea, East Mediterranean, Maritime Delimitation Areas, Türkiye, Egypt.

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgilerini benden esirgemeyen, tezimin oluşumu, yorumlanması, yazılması aşamalarında gösterdiği yoğun destek, hoşgörü ve yardımları için sayın hocam, danışmanım Sayın Doç. Dr. Pınar YÜRÜR ve eş danışmanım Sayın Dr. Öğr. Arda Özkan'a, yüksek lisans eğitimimin başlangıcından itibaren benden destek ve yardımlarını esirgemeyen Dr.Öğr.Üyesi Seyfi KILIÇ'a, yüksek lisans öğrenimim boyunca kıymetli yönlendirmeleri için bölüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Özellikle Yüksek Lisans eğitimimin ilk aşamalarında her türlü destek ve yardımı sunan kız kardeşim Ayşe TOPÇU'ya,

Hayatıma girdiği andan bugüne hep yanımda olan, desteğini her an hissettiğim, yol arkadaşım, çok sevgili eşim Asiye TOPÇU'ya,

Teşekkürlerimi sunarım.

GÖKHAN TOPÇU

Tarih: 31/08/2023

MUĞLA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	V
TABLolar DİZİNİ.....	VI
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE-MISIR İLİŞKİLERİ VE TÜRKİYE-MISIR İLİŞKİLERİNDE DOĞU AKDENİZ HAVZASININ ÖNEMİ

1.1	ANTİK DÖNEMDEN BUGÜNE MISIR TARİHİ	4
1.1.1	Eski Mısır.....	4
1.1.2	Osmanlı İmparatorluğu Dönemi	5
1.1.3	İngiltere Dönemi	7
1.1.4	Bağımsızlık Mücadelesi Dönemi.....	8
1.2	TÜRKİYE VE MISIR İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL SÜRECİ.....	11
1.2.1	Atatürk Dönemi	11
1.2.2	Nasır Dönemi.....	15
1.2.3	Sedat Dönemi.....	18
1.2.4	Mübarek Dönemi	19
1.2.5	Mursi Dönemi	21
1.2.6	Sisi Dönemi	24
1.3	İKİLİ İLİŞKİLER AÇISINDAN DOĞU AKDENİZ'İN ÖNEMİ	29

İKİNCİ BÖLÜM DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARI UYUŞMAZLIĞI: ULUSLARARASI DENİZ HUKUKU AÇISINDAN BİR ANALİZ

2.1	DENİZ HUKUKU KAVRAMLARI	34
2.1.1	İç Sular.....	36
2.1.2	Karasuları.....	36
2.1.3	Bitişik Bölge	39

2.1.4	Kıta Sahanelığı	39
2.1.5	Münhasır Ekonomik Bölge.....	43
2.1.6	Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması.....	45
2.1.6.1	Sınırlandırmaya Etki Eden Faktörler ve Değerlendirmesi.....	47
2.1.6.1.1	Coğrafi Faktörler	47
2.1.6.1.2	Jeolojik ve Jeomorfolojik Faktörler	52
2.1.6.1.3	Ekonomik Faktörler.....	52
2.1.6.1.4	Politik Tutum ve Güvenlik	53
2.1.6.1.5	Diğer Faktörler	54
2.1.7	Deniz Hukuku'na Dair Bir Değerlendirme.....	55
2.2	DOğU AKDENİZ'DE İMZALANAN DENİZ YETKİ ALANLARI SINIRLANDIRILMASINA İLİŞKİN İKİLİ ANTLAŞMALAR	57
2.2.1	GKRY ve Mısır MEB Antlaşması	57
2.2.2	GKRY ve Lübnan MEB Antlaşması	58
2.2.3	GKRY ve İsrail MEB Antlaşması	59
2.2.4	Türkiye ve KKTC Kıta Sahanelığı	60
2.2.5	Türkiye ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti Mutabakat Muhtırası ..	60
2.2.6	Yunanistan ve Mısır MEB Antlaşması	61
2.2.7	İsrail ve Lübnan MEB Antlaşması	62
2.3	DOğU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARI UYUŞMAZLIğINA YÖNELİK BİR ANALİZ.....	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOğU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARI UYUŞMAZLIğI BAğLAMINDA BÖLGESEL VE ULUSLARARASI AKTÖRLERİN POLİTİKALARI

3.1	KIYIDAŞ ÜLKELERİN POLİTİKALARI	65
3.1.1	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY).....	65
3.1.2	Yunanistan	71
3.1.3	İsrail.....	75
3.1.4	Lübnan.....	77
3.1.5	Suriye.....	78
3.1.6	Filistin.....	80
3.1.7	Libya.....	82
3.1.8	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)	84
3.1.9	Birleşik Krallık	87

3.1.10	Türkiye.....	89
3.1.11	Mısır.....	92
3.2	BÖLGESEL VE KÜRESEL AKTÖRLERİN POLİTİKALARI.....	98
3.2.1	Avrupa Birliği (AB).....	98
3.2.2	Amerika Birleşik Devletleri (ABD).....	100
3.2.3	Rusya.....	103
3.2.4	Çin.....	105
3.3	BÖLGESEL VE KÜRESEL AKTÖRLERİN TÜRKİYE VE MİSİR İLİŞKİLERİNE ETKİSİ.....	106
SONUÇ.....		109
KAYNAKÇA		117

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Doğu Akdeniz Sınırları	31
Şekil 1.2. Geniş ve Dar Anlamda Doğu Akdeniz Sınırları	32
Şekil 2.1. Düz Esas Hat Yöntemi	40
Şekil 2.2. Kıta Sahanlığı	42
Şekil 2.3. İç sular, Karasuları, Bitişik Bölge ve Münhasır Ekonomik Bölge	45
Şekil 2.4. GKRY'nin Mısır ile İmzaladığı MEB Anlaşması	59
Şekil 2.5. GKRY-Mısır MEB Antlaşması	60
Şekil 2.6. GKRY'nin imzaladığı MEB Antlaşmaları	61
Şekil 2.7. Türkiye ve KKTC Kıta Sahanlığı Antlaşması Sınırları	61
Şekil 2.8. Türkiye Cumhuriyeti Deniz Yetki Alanları	62
Şekil 2.9. Yunanistan-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşması Sınırları	64
Şekil 2.10. İsrail ve Lübnan Arasında İhtilaf Bulunan Bölge	65
Şekil 3.1. GKRY'nin Sözde Petrol Arama Ruhsat Sahaları	69
Şekil 3.2. GKRY'nin Keşfettiği Önemli Gaz Sahaları	71
Şekil 3.3. Doğu Akdeniz Boru Hattı Projeleri	72
Şekil 3.4. Sevilla Haritası	76
Şekil 3.5. Mısır'ın Yunanistan ile Antlaşma İmzalamaktan Sakındığı Bölge	77
Şekil 3.6. İsrail Gaz Keşif Sahaları	79
Şekil 3.7. Filistin'in BM'ye Bildirdiği Deniz Yetki Alanları	84
Şekil 3.8. Kıbrıs Adası İhtilafı Deniz Yetki Alanları	89
Şekil 3.9. Mavi Vatan Haritası	93

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Keşifleri.....	95
--	----

KISALTMALAR DİZİNİ

Kisaltmalar	Açıklama
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
BAC	Birleşik Arap Cumhuriyeti
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
CIA	Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFD	Kıbrıs Türk Federe Devleti
LNG	Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TPLF	Tigray Halk Kurtuluş Cephesi
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

GİRİŞ

Bu tez çalışmasının *Türkiye-Mısır İlişkileri ve Türkiye-Mısır İlişkilerinde Doğu Akdeniz Havzasının Önemi* başlığı altındaki birinci bölümünde, tez konusunun merkezinde bulunan Türkiye-Mısır ilişkileri tarihsel bir perspektifle ele alınmıştır. Spesifik olarak Türkiye ve Mısır ilişkilerinin konu alınmasının nedeni Mısır'ın Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bağlamında Türkiye açısından önemli ve kritik bir noktada bulunmasıdır. 2023 yılı itibarıyla Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de hâlihazırda bulunduğu pozisyonunu muhafaza ederek daha fazla kazanım elde edebilmesi için Mısır ile olan ilişkileri kritik bir öneme sahiptir. Doğu Akdeniz'de deniz alanlarının sınırlandırılması bağlamında Türkiye-Mısır ilişkilerini analiz etmek için Mısır'ın tarihi, Türkiye-Mısır ilişkileri ve iki ülke ilişkilerinde Doğu Akdeniz havzasının önemi incelenmiştir.

Doğu Akdeniz dünya tarihinde bulunduğu konum itibarıyla birçok medeniyete ev sahipliği yapan ve bölgesel anlamda stratejik bir öneme sahip olmuştur. Bu nedenle bu bölge, uluslararası çatışma ve krizlerin sıklıkla yaşandığı bir bölge halini almıştır. Bölgesel deniz güvenlik ortamı, öteden beri bu deniz alanını çevreleyen ya da bizzat içinde bulunan kara parçalarında yaşanan sorunların deniz ortamına yansımaları ile biçimlenmektedir. Filistin ve Kıbrıs Sorunu, Lübnan İç Savaşı, Arap Baharı süreci, Libya ve Suriye'deki iç savaşlar Doğu Akdeniz'deki deniz alanlarını on yıllardır güvensizleştirmekte ve istikrarsızlaştırmaktadır.

Deniz alanlarında hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesinin sonucunda Doğu Akdeniz'in önemi daha da artmıştır. Doğu Akdeniz'de doğal gaz ve petrol arama çalışmalarının başlangıcı 1960'lı yıllara dayanmasına rağmen, bölgenin uluslararası enerji pazarındaki konumunda ciddi derecede değişiklikler 2000'li yıllardan sonra yapılan keşifler sonucunda olmuştur. Bu anlamda Doğu Akdeniz'de son 20 yılda keşfedilen doğalgaz kaynakları bölgeye jeopolitik riskler getirmiştir. Bölgedeki enerji kaynakları potansiyelini ekonomik değere dönüştürme isteği, kıyıdaş devletleri deniz yetki alanlarının belirlenmesi konusunda hızlı sayılabilecek bir şekilde harekete geçirmiş, kıyıdaş olmayan küresel ve bölgesel aktörleri de kendi menfaatleri

doğrultusunda bölgeye angaje ederek bazı kıyıdaş devletler arasında ihtilafların ortaya çıkmasına ve bloklaşmalara sebep olmuştur. Bu zamana kadar ağırlıklı olarak bölge ülkelerinin anakaralarında patlak veren sorunların deniz alanındaki etkileri ile şekillenen Doğu Akdeniz'in bölgesel güvenlik ortamında, bu kez deniz yetki alanlarının paylaşımına dair bir sorunla karşı karşıya kalınmıştır. Bu sorun, 2020'li yıllara gelindiğinde Kıbrıs Sorunu ile karmaşık bir biçimde iç içe geçen, AB ve NATO üyesi olan ülkeler arasındaki gerilimi azaltmak adına gündemine aldığı, başta ABD ve Rusya olmak üzere bölgesel ve küresel güçlerin Doğu Akdeniz'e yönelik politikalarını etkileyen, bölge ülkelerini içine çeken, kıyıdaş devletler arasında yakınlaşma veya kutuplaşmalar yaratan bir hal almıştır (Avcı, 2021: 2).

Doğu Akdeniz'e kıyıdaş devletlerden olan Türkiye, jeostratejik konumu nedeniyle dünyanın önemli devletleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, Türkiye, Avrupa, Asya, kuzeybatı ve kuzeydoğu ülkeleri ve Orta Doğu'yu ilgilendiren herhangi bir uluslararası anlaşmazlık veya krizde kilit rol oynama potansiyeline sahiptir. Üç kıtayı birbirine bağlayan ve enerji koridorları üzerinde bulunan Türkiye'nin jeostratejik önemi uluslararası arenada da kabul gören bir gerçektir. Ancak, Türkiye, kendi siyasi coğrafyası ve dış politika parametreleri paralelinde yürütülen uzun vadeli denizcilik stratejisi belirleyememiştir (Özkan ve Kırval, 2023: 119). Bu nedenle, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de güvenliğini sağlaması zaman içerisinde zorunluluk haline gelmiştir.

Yukarıdaki tespit ve değerlendirmeler ışığında, bu tez çalışmasının temel araştırma sorusu aşağıdaki şekilde belirlenmiştir: Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bağlamında, Türkiye ile Mısır ilişkilerinde iki ülke diplomasisinin aranılan iğne deliğinden geçiş yapabilmesi ve geniş bir projeksiyonda diplomasi üretmek için Türkiye ve Mısır tarafından hangi politikalar izlenmelidir?

Bu araştırma sorusunun yanıtlanma sürecini destekleyecek yardımcı araştırma soruları ise şu şekilde sıralanabilir:

- Sınırlandırma antlaşması imzalanması durumunda Doğu Akdeniz'de dengeler nasıl değişecektir?
- Başta ABD, AB ve Rusya olmak üzere küresel ve bölgesel güçler nasıl pozisyon alacaktır?

Bu tezin literatüre ne yönde bir katkı sağlayabileceği dikkate alındığında, Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkiler temelinde Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları

uyuşmazlığı, özellikle yıllarda Türk dış politikasında giderek önem kazanmasına ve bölgesel güvenlik ortamına etki eder bir hale gelmesine karşın, uyuşmazlığa ilişkin Türkçe ve İngilizce literatürdeki araştırma sayısının artırılmasına yönelik bir ihtiyacın olduğu düşünülmektedir. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanı incelendiğinde, konunun bütünüyle ele alındığı görülmüş ve spesifik bazda yapılan çalışma sayısının az olduğu saptanmıştır. Bu kapsamda, Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanları sınırlandırılması konusunda özel olarak Türkiye ve Mısır ilişkileri bağlamında bir değerlendirmeye literatüre güncel bir katkı sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca, Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunun sadece deniz hukuku kurallarına istinaden tek yönlü çözümlerden ziyade, çok yönlü proaktif çözüm önerilerinin tespit edilmesi de hedeflenmiştir.

Bu tez çalışmasının *Uluslararası Deniz Hukuku Açısından Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı* başlığı altındaki ikinci bölümünde; tez konusunun odağında bulunan Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması açısından Türkiye ve Mısır ilişkilerinin deniz hukuku penceresinden daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla ilk olarak deniz hukukuna giriş niteliğinde bilgiler verilmiştir. Ardından bu sorunun çözümüne ilişkin olarak uluslararası deniz hukukunda deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasının nasıl yapıldığı hususunda detaylı bilgiler sunulmuştur. Ayrıca, Türkiye ve Mısır ilişkilerini bu bölgede deniz yetki alanları uyuşmazlığı kapsamında anlaşılır kılmak için Doğu Akdeniz’de imzalanan ikili antlaşmalar irdelenmiştir.

Mısır’ın Doğu Akdeniz’deki jeopolitik önemi ve Türkiye ile Mısır ilişkileri anlatıldıktan sonra, ikili ilişkilerin yakınlaşması veya normalleşmesinin bir deniz yetki alanı sınırlandırması antlaşması imzalanma potansiyelini artıracakı belirtilmiştir. Bu nedenle, yakınlaşma veya normalleşme bağlamında başka hangi alanlarda ilişkilerin geliştirilebileceği ve Türkiye - Mısır yakınlaşmasının Doğu Akdeniz denklemini nasıl etkileyeceği üzerine araştırma ve bulgulara yer verilmiştir. Bu kapsamda, Türkiye’nin hak kaybına uğramaması amacıyla hukuki ve teknik önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca, Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkilerin gelecek dönemdeki durumuna göre deniz yetki alanlarının her iki devlet lehinde belirlenmesine katkı sağlamak ve kamuoyunda bu konuda bir farkındalık yaratmak hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın üçüncü bölümünde, Doğu Akdeniz’de geline son durumu analiz edebilmek için *Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı Bağlamında*

Bölgesel ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları başlığı altında kıyıdaş devletlerin, bölgesel ve küresel aktörlerin politikaları ve bunların Türkiye-Mısır ilişkilerine etkileri incelenmiştir. Kıyıdaş devletlerin Doğu Akdeniz bağlamında izlediği politikalar kapsamında; Doğu Akdeniz Havzası'nda yer alan ve egemen haklara sahip olan on bir ülkenin politikaları mercek altına alınmıştır. Yine dünyanın hemen her yerinde etki gücü olan ABD, Rusya, Çin ve AB gibi bölgesel ve küresel aktörlerin Doğu Akdeniz özelinde politikaları incelenmiştir. Üçüncü bölümün bu iki başlığı altında elde edilen bilgiler doğrultusunda bölgesel ve küresel aktörlerin Türkiye-Mısır ilişkilerine Doğu Akdeniz bağlamında analizi yapılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, bu tez çalışmasında elde edilen bulgular neticesinde, Türkiye ile Mısır ilişkileri Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bağlamında analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda, genel olarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz havzasında bulunduğu güncel jeopolitik pozisyon ve spesifik olarak da Türkiye-Mısır ilişkileri temelinde izlenebilecek en uygun hareket tarzının ortaya konulması hedeflenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-MISIR İLİŞKİLERİ VE TÜRKİYE-MISIR İLİŞKİLERİNDE DOĞU AKDENİZ HAVZASININ ÖNEMİ

Türkiye-Mısır ilişkilerini derinlemesine analiz edebilmek amacıyla, bu bölümde ilk olarak, antik dönemden Türkiye'nin kuruluşuna kadar geçen zaman içerisinde Mısır'ın tarihi ve Türkiye-Mısır ilişkilerinin tarihsel süreçteki gelişimi incelenmiştir. Ardından iki devletin ilişkileri açısından Doğu Akdeniz havzasının önemine yönelik bir değerlendirme yapılmıştır.

1.1 ANTİK DÖNEMDEN BUGÜNE MISIR TARİHİ

1.1.1 Eski Mısır

Mısır, coğrafi olarak Afrika kıtasının kuzey doğusunda yer almaktadır. Mısır ismiyle ilk kez çivi yazılı tabletlerde (*cuneiform tablet*) Mirsi/Musri/Musur ve İbranice belgelerde Misrayim şeklinde karşılaşılmaktadır. Ayrıca, bu ismin Sami dillerinin ataları olduğu tahmin edilen Proto-Semitik dil ailesinden gelen bir kelime olan masôr (sur, kale) kelimesinden geldiği düşünülmektedir (*Kitchen*, 1991: 201). Günümüz batı dillerinde kullanılan Egypt kelimesinin ise başşehir Memfis'in Eski Mısır dilindeki ilk adı olan Haktuah/Hikuptah'tan geldiği tahmin edilmektedir. Mısır medeniyetinin adı çeşitli kaynaklarda farklı şekillerde yer almaktadır. Bazı kaynaklara göre, bu antik şehrin adı eski Sâmi dilinde “Maşr” olarak kullanılan bir kelimeye dayanmaktadır (*Özger*, 2010: 302).

Yaklaşık 7000 yıl önce yerleşime elverişli hale geldiği bilinen günümüzdeki Mısır coğrafyasının bataklık alanları kurumuş ve suda eriyen çökeltiiler sayesinde verimli hale gelmiştir (*Fairman*, 1964: 69). Eskiden beri Mısır'da doğanın iki önemli gücü olmuştur. Bunlardan ilki güneş, ikincisi ise Nil Nehri'dir. Yaklaşık 6500 km uzunluğu bulunan Nil Nehri, geçiş yaptığı çorak toprakları birer verimli vadi haline getirerek zengin bitki örtüsüne ve birçok hayvana ev sahipliği yapan hale dönüşmüştür. Mısır, coğrafi konum olarak göz önüne alındığında kuzeyinde Akdeniz, batısında Büyük Sahra Çölü bulunmaktadır. Kurak bir coğrafya içerisinde yer alan Mısır, Nil

Nehri'nin bu medeniyete büyük bir armağanı olmuştur. Eğer Nil olmasaydı, elverişli olmayan coğrafi koşullarından dolayı Mısır'da canlı bir hayat olmazdı (*Goldschmidt ve Boum*, 2015: 179). Herodot'un "Nil'in Hediyesi" olarak tanımladığı çöl ülkesi Mısır'ın Nil'in sularına ve taşıdığı alüvyona bağımlılığı tarih boyunca Mısır'ın güneyindeki ülkelerle ilişkilerinde de belirleyici unsur olmuştur (*Keleşoğlu*, 2014: 392). Mısır, iki çöl arasından Akdeniz'e uzanan, Nil Havzası üzerindeki su ve yeşillikten ibarettir denilebilir (*Aktaş*, 2015: 63-64). Vurgulanması gereken gereken diğer önemli bir nokta da Yukarı ve Aşağı Mısır olarak iki farklı coğrafya olarak isimlendirilen Mısır'ın bu bölgelerinde iki farklı iklim görülmesi olmuştur (*David*, 2002: 13-16).

Mısır'ın 6000 yıllık tarihi bir geçmişi vardır (*Gardiner*, 1961: 1-5). Mısır tarihinin en görkemli dönemleri, firavunlar zamanında yaşanmıştır. Otuz ayrı firavun hanedanı gelip geçmiş ve bunlar önemli eserler bırakmışlardır (*Dayioğlu*, 2015: 20-23). Eski Mısır, zengin tarihi geçmişi ve kültürü ile dünya tarihi açısından her zaman hatırı sayılır ölçüde öneme sahip olmuştur. Magrib ve Maşrik olarak ikiye bölünen Arap dünyasının iki parçasını birbirine bağlayan köprü işlevini gören Mısır, aynı zamanda Maşrik'in Afrika ile olan ilişkilerinde önemli rol oynamaktadır (*Keleşoğlu*, 2014: 392). Bu ikili rol Mısır tarafından stratejik bir değer olarak dış politikasında kullanıldığı gibi anayasasında da ulusal kimliğinin bir parçası olarak görülmektedir.

1.1.2 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Mısır, ticaret kaynakları ve su yolları bakımından zengin stratejik konumu nedeniyle tarihte her zaman büyük güçlerin ilgi odağı olmuş ve bu nedenle üzerinde egemenlik kurulması istenen sürekli bir mücadele alanına dönüşmüştür. Osmanlı hakimiyeti öncesinde sırasıyla Romalılar, Bizanslılar, Tolunoğulları, Abbasiler, Akşitler, Fatımiler, Eyyubiler ve Memlükler'in egemenliğine girmiştir. Osmanlı Padişahı Yavuz Selim ile Memlük Sultanı Tomanbay arasında 1517 yılında meydana gelen Ridaniye Savaşı sonucunda Mısır, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir (*Uzunçarşılı*, 1988: 287-297).

Osmanlı İmparatorluğu, çok uluslu bir yapıya sahip olmasından dolayı devlet politikası olarak yerel yönetimleri yetkilendiren ve adına millet sistemi adı verilen bir yönetim modeli benimsemiştir. Mısır'ın fethinden kısa bir süre sonra bazı grupların

yeniden Meml k iktidarını diriltme çabaları sonucunda iç karışıklıklar ve otorite boşluğu meydana gelmiştir (*Uzunçarşılı*, 1992: 316-317). Osmanlı İmparatorluğu çıkan isyanlara çözüm bulmak için yerel yönetimleri yetkilendiren devlet politikasını Mısır üzerinde de uygulamıştır. Mısır'ın yönetimi, ülkeyi 1250 yılından beri yöneten Meml klere devredilerek sağlanmıştır. Ancak, yerel yönetimler arasında ortaya çıkan hizipçilik, kırsal kesimde bulunan köylülerin azalan refahı ve tarım güvenliğinin sağlanamaması gibi olumsuz nedenler Osmanlı valilerini zor durumda bırakmıştır. Bunların sonucunda Mısır'da meydana gelen iç karışıklıklar ve ciddi yönetim sorunlarından faydalanan Fransa, 1798 yılında Meml kleri yenerek Kahire'yi işgal etmiştir. Mısır, bu dönemde resmen Osmanlı toprağı sayılıyordu; ama asıl g   zaten ülkeye asırlardan beri hakim olan Meml klerin elinde olmuştur (*Bardakçı*, 2015). Fransızların işgali 1801 yılına kadar 3 yıl sürmüştür. Bu yıllarda Fransızların matbaa getirerek bir araştırma enstitüsü kurması bazı meraklı ulemanın dikkatini çekmiştir. Matbaanın gelişi ile Mısır'ın entelektüel uyanışın başladığı düşünen bir kesim tarih i bulunmaktadır. Bunlara rağmen, Arthur Goldschmidt Jr. ve Lawrance Davidson (2011), "Mısırlılar, Meml kleri pek az severlerdi, fakat kısa sürede Fransızları daha da az sevdiler" diyerek (229) Mısır halkının Fransızlara bakış açısını açık bir şekilde dile getirmiştir.

Fransa'nın İngiltere ve Osmanlı İmparatorluğu ile rekabet etmesi sonucunda Mısır'da ortaya çıkan yönetim boşluğu Mehmet Ali Paşa (Kavalalı) tarafından iyi değerlendirilmiştir. 1805 yılında iktidar için yarışanlar arasından sıyrılan Kavalalı, aynı yıl Osmanlı valisine karşı bir isyan çıkarmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Mora'da çıkan ayaklanmaları bastırmasına yardım karşılığında Kavalalı, Osmanlı Padişahı 3. Selim'i rızaya zorlayarak Mısır yönetimini eline almıştır.  nceki yönetimlerden farklı olarak, Avrupa üniforma, silah ve taktiklerini benimsemenin, hatta yabancı eğitici ithal etmenin askeri sorunları çözemeyeceğini görmüştür.   z m adına acımasız bir diktatöre dönüşerek tüm rakip g   merkezlerini yok etmiş ve Mısır'ı yönetmesi kolay bir ülke haline getirmiştir. Yönetimi süresince, ilk olarak, özel mülki arazilerin çoğunu devlet kontrolüne alarak mültezimleri ve kırsal aristokrasiyi ortadan kaldırmıştır. İkinci olarak, çiftçileri yol ve kanal inşası için askere almıştır.    nc  olarak, modern bir ordu ihtiyaçları için tekstil fabrikaları, gemi inşası için tersane ve silah yapmak için cephane fabrikaları ihtiya ını fark ederek bazı önlemler almıştır. Son

olarak ise, Mısır'da tıp, mühendislik ve askeri eğitim için okullar kurmak üzere Batılı eğitimciler ithal etmiştir. Bu önlemler sonucunda ordu, Kavalalı'ya hizmet eden güçlü bir savaş gücüne dönüşmüştür. Kavalalı hanedanı, Osmanlı'ya karşı başarı kazanmış bir isyanın ardından Sudan, Suriye ve Filistin'i kapsayan geniş bir alanda aile iktidarı kurmuş, bölgeyi bir hükümdar gibi 150 yıl yönetmiştir (Yalçın, 2011: 37).

1.1.3 İngiltere Dönemi

Kavalalı'nın ölümü sonrası Mısır'ın yönetimini devralan onun soyundan gelen aile bireyleri Batılı ülkelerden, bankalardan veya yatırımcılardan yüksek miktarda borç almıştır. Alınan yüksek miktarda borçlar nedeniyle askeri, tarımsal ve endüstriyel alanlarda zafiyetler meydana gelmiştir. Ayrıca Süveyş kanalının stratejik öneminden dolayı İngiltere ve Fransa'nın Mısır üzerinde verdikleri mücadele, Mısır Valisi Hidiv İsmail Paşa'nın hesapsız girişimleri, kişisel israfı ve Mısır'ın altından kalkamayacağı bir borç yükünün altına sokmasıyla başarıya ulaşmıştır (Uçarol, 2015: 457). Hidiv İsmail Paşa'nın yönetimine karşı büyük bir isyan çıkmıştır. Bundan sonra Osmanlı "Doğu Sorununun" en önemli konularından biri haline gelen Mısır bunalımına, devletlerarası diplomatik alanda bir çözüm aranmaya başlanmıştır. Ancak, İngiltere, bunalımı kendi çıkarlarına uygun şekilde getirmek üzere (Fransa'nın çekingenliğinden de yararlanıp), tek başına harekete geçerek 20 Ağustos 1882 tarihinde Port-Said'e asker çıkarmış, 15 Eylül 1882 tarihinde Kahire'ye girmiş ve fiilen Mısır'a yerleşmiştir (Uçarol, 1989: 151-152).

İngiltere yapmış olduğu politik ve ekonomik manevralarla Mısır'a yerleşmiş olmakla beraber, Mısır'ın egemenliği Osmanlı Devleti'nde kalmaya devam etmiştir. Nitekim, İngiltere, dönemin devletlerarası politik durumdan dolayı işgalin sürekli olmadığını ve Mısır'a yerleşmeye niyeti bulunmadığını, ülkedeki karışıklıklar giderilir giderilmez askerini buradan çekeceğini deklare etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Mısır konusunda Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere arasında 24 Ekim 1885 tarihinde İstanbul'da bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere'nin geçici olarak Mısır'ı işgal etmesini ve bu ülke ile Sudan'da düzen ve güvenliğin sağlanmasından sonra, bu işgalin sona ermesini kabul etmiştir. Böylelikle, İngiltere'nin Mısır'da yapmış olduğu oldu bitti (*fait accompli*) politikası, hukuki hale dönüşmüştür. Ancak, İngiltere geçici olan işgalini kalıcı hale getirecek politikalar izlemiş ve bunun sonucunda Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)'na kadar geçen sürede

Mısır'ın Osmanlı İmparatorluğu ile bağlantısı giderek zayıflatmış, hukuken olmasa da ülkenin fiili yönetimi İngiltere'nin eline geçmiştir.

1.1.4 Bağımsızlık Mücadelesi Dönemi

Yüzyıllar boyunca Mısır, yabancı güçler tarafından ele geçirilecek ve elde tutulacak bir amaç, emperyal gücün bir sembolü, Arap dünyasının kalan bölümünü etkilemenin bir aracı ya da Asya ve Akdeniz'e giden bir atlama taşı olarak ilanihaye stratejik bir değer görmüştür. Diğer bir önemli mesele Mısır'ın bağımsızlık mücadelesi Orta Doğu siyasetinde daima büyük bir yer tuttuğu yer olmuştur. Böyle olmasının en büyük sebebi, büyük bir güç olmak isteyen herhangi bir devlet için stratejik ve ekonomik açıdan çok önemli olan Süveyş Kanalı olmuştur. Katkıda bulunan bir neden de Batılılaşma reformunun öncüsü Mısır'ın konumu olmuştur. Modern zamanlarda Mısır genellikle Arap ülkelerinin lideri olmuştur; ancak bağımsızlık için uzun ve çetin bir mücadele vermiştir. Mısır bağımsızlık mücadelesini 75 yıl boyunca ana hasım olarak İngiltere'ye karşı vermiştir. Aslında hukuken Mısır, 1841-1914 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun özerk bir eyaleti olmuştur. Gerçekte ise 1882 yılından itibaren İngiltere işgali altındaki bir toprak olarak kalmıştır. Bu nedenle Mısır'ın nasıl yönetileceğine dair önemli kararlar İstanbul ve Hidiv'in sarayında değil, Londra'da ve Mısır'da bulunan İngiliz temsilciliğinde alınmıştır (*Goldschmidt*, 2018: 244).

İngiltere, Birinci Dünya Savaşı sırasında Mısır'ın Osmanlı ile zayıflayan bağıni kesin bir şekilde kopararak Mısır'ı bir protektora yönetimi altına almıştır (*Goldschmidt ve Davidson*, 2011: 332). Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopuşu simgelemek için padişah unvanı verilen Hüseyin Kamil (1914-1917) ülkenin başına getirilmiştir. Ardından 1917 yılında Padişah Fuad'a 1936 yılına kadar sürecek perde arkasında sürekli olarak İngiltere'nin konumlandığı bir ülke yönetimi bırakılmıştır. İngiltere, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Mısır milliyetçiliğinin yeniden canlanacağını öngörememiştir. Savaşın ardından İtilaf devletleri bloğu, yenilen düşmanlarının kaderini tayin etmek için Paris Barış Konferansı'nda bir araya geldiklerinde Mısırlılar ve Araplar, tüm halklar için kendi kaderini tayin hakkı olacaklarını düşünmüştür. Savaş sonrası barış geri gelir gelmez, Mısır'daki problemlerin çözülmesi için umut bağlanan kişi Mısır'ın yönetimini elinde bulunduran İngiliz danışmanları ve temsilcileri eleştiriler ile kendisine Mısır halkının geniş bir tabanı tarafından desteklenen Saad Zağlul olmuştur. Wilson ilkelerine güvenerek

bağımsız bir Mısır hayali kuran Zağlul, oluşturduğu bir heyet ile Mısır'ı Versay konferansında temsil etmeyi düşünmüştür. Bu heyet aynı zamanda 1919 yılında kurulan Vefd Partisi'nin de temellerini oluşturmuştur.

Tam bağımsızlık hedefindeki Saad Zağlul'un İngiliz yönetimine son verilmesi girişimleri sonucunda 1919 yılında İngilizler tarafından Saad ve arkadaşları Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Bunun üzerine Mısır tarihinde 1919 Devrimi olarak bilinen halk hareketleri meydana gelmiştir. Bu hareketlere öğrenciler, öğretmenler, avukatlar, hakimler, hükümet çalışanları ve ulaşım işçileri olmak üzere geniş bir yelpazede bir kesim destek vermiştir. Bir başka deyişle, 1919 Devrimi sırasında her sınıf İngiliz himayesine karşı gösteri yapmıştır. Saad Zağlul'un tutuklanması halk tarafından düzenlenen büyük gösterilere dönüşünce İngiliz komiserliği, Zağlul ve heyetinin Versay görüşmeleri için Paris'e gitmelerine izin vermiştir (Arı, 2017: 182). Saad Zağlul'un Paris Barış Konferansı'na gitmesi için serbest bıraktığında, Mısırlılar işlerine geri dönmüştür. Ancak, Mısırlıların büyük umutları ile katıldıkları konferansta Saad Zağlul umduğunu bulamamış, üstelik Versay görüşmelerinde Mısır'ın İngiliz mandası olduğu kararlaştırılmıştır.

İngilizler, Mısırlıların kendilerini değil, yalnızca Mısır'ın stratejik konumunu önemsemiştir. İngiltere, stratejik hedefleri doğrultusundan sapmayacak şekilde Mısır'a için bir dizisi çözüm önerileri sunmuştur. İngiliz emperyal çıkarlarına itaat etmesini sağlayan bir takım ayrıcalıklar tanınması karşılığında İngiltere 28 Şubat 1922 tarihinde Mısır üzerindeki himayesine tek taraflı olarak son verdiğini açıklamıştır. 1922 yılındaki İngiliz-Mısır anlaşması ile İngiltere'ye genel anlamda dört temel ayrıcalık sağlanmıştır. Birincisi, Mısır'daki İngiliz emperyal iletişiminin korunması; ikincisi, Mısır'a karşı herhangi bir saldırı olması durumunda İngiltere'nin savunma desteği vermesi; üçüncüsü, ülkedeki yabancı çıkarların ve azınlıkların korunması; dördüncü olarak Sudan'ın yönetimi olmuştur. Mısır'ın egemenliği üzerindeki bu sınırlamalara rağmen, Mısır halkı yarı egemenlik denebilecek haklar elde ederek yeni hükümetlerini kurmuştur. 1917 yılından beri ülkeyi Padişah unvanı ile yöneten Fuad'ın ünvanı ise krala dönüştürülmüştür.

İngiltere'nin Mısır'ın bağımsızlığını kabul etmesi, 1923 anayasasının hazırlanması ile meşruti monarşi'ye geçiş ve parlamento seçimleri düzenlenmesine rağmen, dönemin liderlerinin bile zapt edemediği şiddetli yanlısı güçler ortaya çıkarak

iç karışıklıklara sebep olmuştur. Hatta 1924 yılına gelindiğinde Saad Zağlul bile yaralanmıştır. En can alıcı sonuç ise Sudan'daki milliyetçi bir grubun İngiltere'nin Sudan Genel Valisi Sir Lee Stack'ı öldürmesi olmuştur. Valisi suikaste uğrayan İngiltere bu olayın faturasını Mısır'a kesmiştir (*Yolsal*, 2012: 263). Bu olay sonucunda 1930 yılına kadar sürecek olan yoğun İngiliz baskısı altında bir dönem geçirilmiştir. İngilizler her bir aktörü diğerine karşı kullanmak için böl ve yönet taktiği uygulamıştır. Bunun için siyasi, ekonomik, askeri, sosyokültürel strateji ve taktiksel manevraları aktif şekilde kullanmışlardır (*Cleveland*, 2008: 221). 1930 yılında Vefd ile İngilizler arasındaki çekişme zirveye ulaşınca Kral Fuad olağanüstü hal ilan etmiştir. Kral Fuad olağanüstü halden faydalanarak 1923 anayasasını otoriter bir anayasa ile değiştirerek hükümeti bir kraliyet diktatörlüğüne dönüştürmüştür. 1935-1936 yıllarında bir dizi olay Mısır sorununun çözümüne katkı sağlamıştır. Mussolini yönetimindeki İtalya Etiyopya'yı işgal ederek hem İngiliz hem de Mısır çıkarlarını tehdit etmiştir. Bunun üzerine Mısır'la daha iyi ilişkiler kurmak isteyen İngilizler, tekrar 1923 anayasasına dönüş ve serbest seçimler çağrısında bulunmuştur. Kral Fuad'ın 1936'da ölümü ve yerine henüz 17 yaşında oğlu Faruk'un geçmesinin ardından 1923 anayasasına geri dönüş yapılmış ve 1936 yılında yeni seçimler yapılmıştır. İktidarı eline alan Vefd partisi ile İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Anthony Eden arasında 1922 İngiliz-Mısır Antlaşması görüşülerek 1936 yılında İngiltere'ye yine bir takım ayrıcalıklar tanıyan yeni bir İngiliz-Mısır Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre, İngiltere için en az 20 yıl boyunca Süveyş Kanalı'nı savunacak büyük bir askeri üssü garanti etmiştir. Ayrıca, 1936 antlaşması ile bir savaşın olması durumunda Kahire ve İskenderiye'de üsler garanti edilmiştir. Aslında İngiltere, 1922 tarihli İngiltere-Mısır antlaşmasındaki kazanımlarını 1936 yılındaki antlaşma ile korumuştur. İngiliz-Mısır Antlaşması karşılığında ise İngiltere, Mısır'ı Milletler Cemiyeti'ne dahil olması için desteklemiştir (*Marsot*, 2007: 97). Mısır, Kral Faruk yönetimi altında da babası Kral Fuad döneminde olduğu gibi istikrarsız olmuştur.

Mısır ve Bereketli Hilal Bölgesinde yaşayan diğer Araplar, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nu dolayısıyla Türkleri evlerinin ön kapılarından kovduklarını düşünmüşlerdir. Ancak, İngiliz ve Fransızların pencerelerden girip oturma odalarında oturduklarını gördüler (*Goldschmidt*, 2018: 268). Mısır'ın 1919 devriminden 1952 yılındaki Hür Subaylar tarafından yapılan darbe dönemine kadar

İngiltere etkisi altında geçen sürede adına sahte demokrasi ve bağımsızlık dönemi denebilecek bir dönem geçirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

1.2 TÜRKİYE VE MİSİR İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL SÜRECİ

1.2.1 Atatürk Dönemi

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, ulusal sınırlarını Misak-ı Milli ile belirlemiş, 1923 yılında imzaladığı Lozan Barış Antlaşmasıyla da Mısır üzerindeki her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçmiştir. Lozan'ın yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra, iki ülke arasında diplomatik ilişki kurulması konusu gündeme gelmiştir. Mısır, Türkiye ile diplomatik ilişkileri tesis etmek istediğini Ocak 1925'te Roma'da bulunan elçisi vasıtasıyla Türkiye'nin Roma elçisine bildirmiştir. Türkiye, bu talebe olumlu yaklaşım göstermiştir. Bunun üzerine Mısır Kralı Fuad 19 Şubat 1925 tarihinde Mohammed Heddaya Paşa'yı Türkiye'ye elçi olarak atamıştır (*Şimşir*, 1984: 2). Ertesi yıl, Muhittin (Akyüz) Paşa Türkiye'nin Kahire Elçiliğine atanmıştır. Elçiliklerin açılmasıyla birlikte 1926 yılı itibarıyla iki ülkenin diplomatik ilişkileri tesis edilmiştir.

Karşılıklı elçiliklerin atanmasından önceki iki ülke ilişkileri göz önüne alındığında Türk ve Mısır halklarının arasındaki köklü bağlara rağmen, Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkilerin ilk yıllarında iki devlet arasındaki ortamın gerçekten sıcak ve içten olduğu söylemek mümkün değildir (*Baş*, 2015: 44). Bunun temel nedeni; Mısır'daki Kral Fuad Rejimi ile Atatürk liderliğinde cumhuriyet rejimiyle yönetilen Türkiye arasındaki rejim farklılığının bir zıtlasma ortamı yaratmasıdır. Atatürk, Türk Ulusunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak amacıyla üst üste devrimci atılımlarda bulunurken, Kral Fuad'ın tutucu politikası Mısır'ı adeta laik Türkiye'nin bir karşıtı havasına büründürmüştür (*Şimşir*, 1984: 3). Nitekim, Türkiye'de 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasına yönelik Mısır'da yönetim, halk ve basının odaklandığı nokta halifeliğin statüsü üzerinde olmuştur (*Hattemer*, 2000: 23). Saltanatın kaldırılmasına yönelik Mısır'da olumlu ve olumsuz tepkiler eşit düzeyde gerçekleşmiştir.

İki ülke arasındaki ilişkileri somut bir şekilde olumsuz yönde etkileyen ilk ciddi mesele ise, 3 Mart 1924 tarihinde halifeliğin kaldırılması olmuştur. Türkiye'de saltanatın kaldırılması ve cumhuriyetin ilanı olayları Mısır'da uzun tartışmalara neden olmamış; ancak, 1924'de halifeliğin kaldırılması Mısır'da büyük yankı uyandırmıştır. Halifeliğin kaldırılması ikili ilişkilerin 1926'ya kadar ana gündemini oluşturmuştur. Hilafetin kaldırılması sonrasında yoğunlaşan eleştirilerin arkasında Mısırlı aydınların

yanı sıra Türkiye’deki yeni rejimin muhalifleri olan ve büyük kısmı Mısır’da bulunan Yüzellilikler grubu olmuştur (Yılmaz, 2005: 95-98). Halifeliğin kaldırılarak Osmanlı hanedanı üyelerinin Türkiye topraklarından sürülmesi ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur. Mısır, halifeliğin kaldırılmasına açıkça karşı çıkmış ve buna karşı tepki göstermiştir. İlişkilerin gerginleşmesinin Mısır tarafındaki sebebi; halifeliğin kaldırılmasının Müslüman toplumun dağılması ve Müslümanlar üzerinde egemenliği olan sömürgeci büyük güçlerin bu durumu kendi menfaatleri için kullanabileceği düşüncesi olmuştur. Nitekim, Hicaz Kralı Hüseyin’in Filistin, Ürdün, ve Irak’taki destekleyicileriyle kendini halife olarak ilan etmek istemiştir. Gerginliğe neden olan Türkiye tarafındaki konu ise Halifeliğin kaldırılmasının Mısır’da güçlü duyguları harekete geçirmesinin ardından Kral Fuad’ın halife olmaya özenmesi, Mısır’ın Türkiye’den kaçan ya da kovulan bütün rejim karşıtlarına kucak açması olmuştur. Ayrıca, Kral Fuad, rejim karşıtlarının Türkiye ve Atatürk aleyhinde çalışmalarını da görmezden gelmiştir. Türkiye’nin laikleşmesi, Mısır’da, Türkiye’ye karşı propaganda sermayesine dönüşmüştür (Şimşir, 1984: 3). Mısır’da halifeliğin kaldırılması uzun uzun tartışılınca, bunu bir iç mesele olarak gören Türk Hükümeti bundan rahatsız olmuştur (Baş, 2015: 41). Türkiye’nin bu konudaki rahatsızlığı her geçen gün artmış ve içerideki hilafet ve saltanat yanlılarının Mısır tarafından desteklendiği kanısı oluşmuştur (Okur, 2011: 204). Mısır, Hilafet konusunda ilk ciddi adımı Mayıs 1926’da Kahire’de on üç Müslüman ülkenin temsilcilerini bir araya getirerek yaptığı kongre ile atmıştır. Fakat, Kral Fuad herhangi bir sonuç alamamıştır. Halifeliğin kaldırılmasıyla başlayan tartışmalar, Türkiye’nin Mısır’daki muhafazakâr çevrelerden bu konuda gelen eleştirilere daha fazla önem vermemesi ve Türkiye’nin Kahire Elçisi’nin 1926 yılında Türkiye’nin halifelik sorunu olmadığını açıklamasıyla yatışmıştır (Özgiray, 1996: 2). Kısacası, 1924-1926 arası Kral Fuad yönetiminin tutumu Türkiye’ye karşı pek dostça olmamıştır. Bununla birlikte yine de iki ülke ilişkileri sarsılmadan sürüp gitmiştir.

İki ülke ilişkilerini etkileyen önemli parametrelerden biri de Atatürk devrimleri olmuştur. Devrimlerin önemli sacayaklarından olan Medeni Kanun’un çıkartılması ve toplumsal yaşantı ile ilgili çıkarılan kanunlarda geniş çaplı değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikler Mısır’da geçerli olan şeriattan önemli derecede ayrılmıştır. Örneğin, yeni medeni kanun ile Müslüman bir kadınla gayrimüslim bir erkeğin evlenmesinin

yasallaşması Mısır'da ilgi ve eleştiri merkezi olmuştur. Ancak, Atatürk'ün 1923 ile 1938 yılları arasında cumhurbaşkanlığı sırasında Türkiye'nin yaşadığı değişim sınırlarının çok ötesinde ilgi çekmiş hatta etkisini göstermiştir. Mısır aydınlarının ve gençliğinin bir bölümü Atatürk ve Türkiye'ye karşı derin hayranlık besleyerek yapılan devrimlerden de etkilenmiştir.

Diplomatik ilişki tesis edilmesinden sonra ticari ilişkiler gelişme göstermiştir. 1926 yılında iki ülke arasında “en ziyade müsaadeye mazhar devlet” statüsü temeline dayanan geçici bir ticaret anlaşması imzalanmıştır (*Bulut*, 2010: 549). Anlaşmanın süresi bitince 1927 yılında iki yıl süreli yeni bir geçici ticaret anlaşma yapılmıştır. 1929 yılına gelindiğinde yapılan geçici anlaşmanın geçerlilik süresinin dolduğu Mısır elçiliği tarafından bildirilince ticari ilişkilerin zarar görmemesi için Mısır ile her üç ayda kendiliğinden yenilenen geçici anlaşma yapılmasına karar verilmiştir. Ancak, Mısır bu anlaşmada Türk tebaaya kapitülasyonlardan yararlanma hakkı vermemiştir (*Özgiray*, 1996: 7).

Türkiye ve Mısır arasında ciddi krizlerden biri 1928 yılında meydana gelmiştir. Atatürk'ün Kral Fuad'ın doğum gününde ve tahta çıkışının yıl dönümünde kutlama telgrafi yollamamış olmasından Kral Fuad büyük rahatsızlık duymuştur. Kral Fuad buna misilleme olarak Türkiye'nin milli günlerini telgraf ile tebrik etmemiş, Türk Elçiliği'nin düzenlediği törenlere Mısırlı bürokratların katılmasını yasaklamıştır. Aynı yılda cereyan eden bir diğer sorun ise Mısır'da yaşayan Türkleri mağdur eden Mısır Milliyet Yasası olmuştur. Mısır vatandaşı olabilmek için hem soy bakımından Mısırlı olmak hem de Mısır'da doğmak şartı Mısır'da yaşayan Türklerin mağdur olmasına sebep olmuştur (*Özgiray*, 1996: 7). Türkiye uyuşmazlıklara, karma mahkemelerin bakmasını istemiş, fakat Mısır bu talebi reddetmiştir. Türkiye, Kahire Elçisi'nin geri çekilmesinin gündeme gelmesi de dahil olmak üzere duruma sert tepki göstermiştir. Türkiye'nin Kahire Elçisi sorun ile ilgili Kral Fuad ile görüşmek istemiştir. Ancak, Kral Fuad'dan randevu almasına rağmen görüştürülmeyen elçinin İskenderiye'deki sarayın bekleme salonundan yetkililerin suratına kapıyı çarparak ayrılması yeni bir krize neden olmuştur. Daha sonra elçinin özür dilemesi ile bu olay kapanmıştır.

Atatürk döneminde ikili ilişkilerde bir başka gerginlik konusu uyuşturucu üretimi ve ticareti olmuştur. Mısır, Türkiye'deki yasal mevzuatın uyuşturucu ticaretini kolaylaştırdığı konusunda eleştirilerde bulunmuştur. Hatta konuyu uluslararası alana

da taşımıştır. Bu gelişmeler üzerine Türkiye 1931 yılında yaptığı bir yasal düzenleme ile uyuşturucu madde satış ve ihracına ciddi kısıtlamalar getirmiştir. Türkiye'nin uyuşturucu imalatını engellenmeye yönelik attığı adımlar sonrası bu konu Türkiye-Mısır ilişkilerinde sorun olmaktan çıkmıştır (*Bulut*, 2010: 545).

1930'ların başına gelindiğinde, Türkiye'den Mısır'a yönelik sıcak mesajlar gitmeye ve iki ülke ilişkileri yumuşamaya başlamıştır. 1932 yılına gelinceye kadar Mısır'dan Türkiye'ye yönelik sıcak mesajlar verilmeye devam etmiştir. Ancak bu yıl Türkiye-Mısır ilişkilerindeki ciddi krize sebep olan ve Fes Olayı olarak bilenen hadise yaşanmıştır. Fes Olayı 29 Ekim 1932 tarihinde Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için düzenlenen resepsiyonda vukuu bulmuştur. Resepsiyonda bulunan İngiliz Büyükelçisi Sir George Clerk'in Londra'ya verdiği rapora göre; Atatürk, Mısır Elçisinin yanından geçerken: “Kralınıza söyleyiniz, ben, Mustafa Kemal, size bu akşam fesinizi çıkarmanız talimatını verdim” demiş ve bir garson çağırmıştır. Elçi, uysallıkla fesini çıkarıp garsona vermiştir. Bunun üzerine Mısır Elçisi üzüntüyle hemen resepsiyondan ayrılmıştır. Ertesi gün Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşdü Aras Mısır Elçisinden özür dilemiştir. Unutulmak üzere olan olay, on bir gün sonra hiç beklenmedik bir şekilde Daily Herald adlı İngiliz gazetesinde yayınlanan haber ile patlak vermiştir. Mısır Hükümeti, Ankara Elçiliğinden ivedi bilgi istemiş aynı zamanda Mısır basını olayın üzerine gitmiştir. Olay adeta Mısır'a hakaret edilerek, çıkartılan sanki fes değil de Kral Fuad'ın tacı haline dönüşmüştür. Mısır, Türkiye'ye çok sert bir üslubu olmayan, ancak bu tür bir olayın bir daha meydana gelmeyeceğine dair güvence isteyen bir nota vermiştir. Türkiye bu notaya karşılık hadiseyi aydınlatan, Mısır'ı kıskırtmamaya özen gösteren ve ikili ilişkileri koparmaktan sakınan bir nota ile cevap vermiştir. Mısır cevaben ilk olarak çok sert bir nota hazılamıştır. Fakat, nota konusunda İngiliz Yüksek Komiseri taslağın yumuşatılmasını Mısırlı yetkililere telkin etmiştir. Özellikle, tekrar Türkiye'den güvence istemekten kaçınılmasını, Türk notasının ilgili paragrafının senet sayılmasını ve taslağın ona göre düzeltilmesini belirten tavsiyelerde bulunmuştur. Mısır'ın bu doğrultuda ikinci notasından sonra yeni yazışmalara ve tartışmalara yol açılmadan ikinci Mısır notasına cevap verilmesine ihtiyaç kalmamıştır. Fes olayı, tamı tamına iki ay sürmüştür. Türkiye ile Mısır ilişkilerini neredeyse kopma noktasına getirmiş ve yılbaşı arifesinde kapanmıştır. Bu olaya aslında Kral Fuad'ın, başından beri Atatürk devrimlerine karşı bir tutum takınması, Türkiye'de yıkılmış olan saltanatı

Mısır'da sürdürmek havasına girmesi, İslam dünyasının gözünde laik Türkiye'yi küçülterek Mısır Krallığı'nı yükseltmek hevesine kapılması, Türkiye ve Mısır rejimleri arasındaki bu zıtlaşmanın yarattığı birikim sebep olmuş en sonunda Hamza Bey'in fesinde düğümlenmiştir (*Şimşir*, 1984: 7). Özetle, Türkiye-Mısır ilişkilerinde aniden gelişen bir olay olmaktan ziyade, iki ülke arasındaki rejim farkının uzun zamandır yarattığı gerilimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (*Baş*, 2015: 50).

1936 yılında Kral Fuad'ın ölümünün ardından Kral Faruk'un tahta çıkması sonrası iki ülke ilişkilerindeki iyileşme eğilimi devam etmiştir. Ayrıca, Mussolini idaresindeki İtalya'nın yayılmacı siyaseti Türkiye ile Mısır'ın birbirine daha fazla yakınlaşmasını sağlamıştır. İtalya tehlikesi uzun zamandır sonuç alınamayan Türkiye-Mısır Dostluk Antlaşması görüşmelerinin hızlanmasını da sağlamıştır. Nihayetinde 7 Nisan 1937'de Dostluk Antlaşması ve Oturma Antlaşması ile Uyuşukluk Sözleşmesi imzalanmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerde o güne kadar en büyük ilerleme söz konusu antlaşmayla sağlanmıştır. 28 Mayıs 1937'de Milletler Cemiyeti Başkanlığı'nı üstlenen Tefvîk Rüşdî Aras, Mısır'ın Cemiyet'e katılmasını sağlamıştır. Türkiye'nin verdiği bu destek ilişkilerin gelişmesinde etkili olmuştur.

Atatürk'ün vefatı sonrasında Mısır basını, Atatürk'ün ölümünün sadece Türkiye için değil tüm dünya için büyük bir kayıp olduğunu vurgulamıştır. Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye-Mısır ilişkileri onun hayatta olduğu dönemden daha iyi bir şekilde Mısır basınına yansıtılmıştır (*Hattemer*, 2000: 28).

1.2.2 Nasır Dönemi

1952 yılında Albay Cemal Abdül Nasır'ın öncülüğünde Hür Subaylar Darbesi gerçekleştirilmiş ve 1953 yılında Mısır'da cumhuriyet ilan edilmiştir. Nasır dönemi, bugünkü gelişmelerin köklerinin atıldığı tarihi bir dönem olmuştur. Mısır dış politikasının genel olarak temel sorunu Arap, Afrikalı ve Akdeniz üzerinden batılı kimlikleri arasında tutarlı bir denge tesis etmek olmuştur. Nasır dönemine bakıldığında da benzer sorunun olduğu görülmüştür. Nasır iktidara geldikten sonra Arap kimliği, Arap milliyetçiliği söylemi, Mısır'ın Bağımsızlar Hareketine olan bağlı ve anti-sömürgeci yaklaşımlar üzerinden de Afrikalı kimliği üzerinden bağlantı kurulmuştur (*Özkan*, 2014: 10). Nasır'a göre, Arapların birliğine giden yol çeşitli safhalardan oluşan uzun ve zorlu bir süreçtir (*Keleşoğlu*, 2014: 394). Nasır, rejimin eylemlerini ideolojik bir temele oturtma, kitlelerde kaybedilen heyecanı yeniden uyandırma ve

Mısırlı gençleri devrimci hedeflerle başarıya inandırmak adına “Arap Sosyalizmi” ile yönetilen Arap kimliğine sahip Mısır’ın yeni prensiplerini belirlemiştir (Aktaş, 2015: 65). Bu durum o güne kadar Batı ile omuz omuza vermiş bir ülkenin Batı karşıtı bir pozisyon almasına neden olmuştur (Terzi, 2014: 50).

Nasır’ın cumhurbaşkanı seçilmesiyle başlayan dönem, Mısır’ın iç ve dış politikasında; yaşanan bölgesel gelişmeler, Orta Doğu dünyasının doğal liderliği ve merkezi, Mısır’daki geleneksel politikalardan farklı politikalar izlenmesi gibi olguların etkisiyle farklı bir süreç olmuştur. Her zaman Batı’ya yakın politikalar izleyen Mısır’da Nasır’ın vaadi Mısır’a bağımsız bir duruş kazandırmak olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Mısır, Bağlantısızlar Hareketi’nin kurulmasına öncülük etmiştir. Mısır, Bağlantısızlar Hareketi’nde yer almasına rağmen, aynı zamanda Sovyetler Birliği ile de iyi ilişkiler kurmuştur. Mısır’da bu gelişmeler yaşanırken Türkiye’de ise mevcut yönetim Orta Doğu ile ilgili daha aktif politikalar izlemeyi bir kenara bırakarak Batı yanlısı politikalar izlemeye başlamıştır.

Nasır döneminde belki de Mısır ve Türkiye ilişkilerini temelinden sarsacak asıl gelişme, Türkiye’nin Irak ile oluşturduğu Bağdat Paketi olmuştur. Bağdat Paketi Nasır tarafından Arap Birliği’ni bozmaya yönelik bir girişim olarak algılanmıştır (Sarıaslan, 2019a: 175). Mısır’ın Ocak 1954’te Kahire Büyükelçisi Hulusi Fuat Togay’ı *persona non grata* (istenmeyen kişi) ilan ederek sınır dışı etmesinden sonra Türkiye-Mısır ilişkileri biraz daha zor bir döneme girmiştir (Sönmez, 2009: 496). 1955 yılında Bağdat Paketi’nin kurulmasında Türkiye’nin aktif rol üstlenmesi, milliyetçi Arap ülkelerinde Türkiye’nin imajını olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye İsrail’in destekçisi, eski sömürgeci ve Batı emperyalizminin iş birlikçisi olarak görülürken, Türkiye açısından da bölge ülkeleri SSCB’nin kızıl ajanları olarak görülmüştür (Duran ve Karaca, 2013: 124). Böylece Arap birliği fikrinin çıkış noktası olan ve Filistin konusunda İsrail karşıtı tavrıyla bölgede meşruiyet kazanan Mısır ve Türkiye ilişkileri gerilmeye başlamıştır.

Türkiye’nin Orta Doğu politikalarını en çok etkileyen faktör Orta Doğu’da yaşanan krizler olmuştur. Süveyş Krizi ve Irak Darbesi, Mısır ve Türkiye arasındaki zaten gergin olan ilişkilerin daha da gerilmesine neden olmuştur. Süveyş Kanalı’nı millileştirdiğini ilan etmesi sonrasında İngiltere, Fransa ve İsrail’in saldırısı karşısında

başarı ile mücadele eden Nasır, hem ülkesini hem de kendisini siyasal anlamda bu krizden başarıyla çıkarmıştır (Özkan, 2014: 8). Türkiye, Mısır'a yapılan İsrail saldırısını kınamıştır. Ancak, Türkiye konferans boyunca Batı yanlısı hareket ederek, kanalın kendine özgü özellikleri nedeniyle geçişin tarafsız ve uluslararası bir güvence altına alınması gerektiğini savunmuştur (Sarıaslan, 2019a: 173). Türkiye, İngiliz-Fransız-İsrail ortak saldırısı sonrası ABD tarafından BM'de sunulan ateşkes önergesi lehine oy kullanmış ve İsrail'de bulunan büyükelçisini geri çekmiştir. Arap ülkeleri bu durumu memnuniyetle karşılamalarına rağmen, Türkiye'nin İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmeyerek maslahatgüzar düzeyine indirmesini sınırlı bir tepki olarak görmüşlerdir. Özetle, Türkiye, Süveyş Krizi'nde Batılı müttefikleriyle ilişkilerinin bozulmamasına azami gayret göstermiştir. Bu durum, Mısır ve Türkiye ilişkilerini doğal olarak olumsuz etkilemiştir.

22 Şubat 1958 tarihinde Suriye ve Mısır birleşerek, Nasır'ın liderliğinde Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC) kurulurken, aynı dönemde, Mısır inisiyatif sahibi ve merkezde olduğu Arap Ligi'ni de, Orta Doğu meselelerinin tartışıldığı bir platform olarak aktif bir şekilde kullanmıştır (Özkan, 2014: 9). Arap birliği fikri ve Filistin meselesindeki yaklaşımı ile Mısır, bölgesel meşruiyet kazanmıştır. Kahire bir danışma ve siyaset oluşturma merkezi, Nasır ise Arap dünyasının doğal lideri haline gelmiştir. BAC, 1961'de Suriye'nin çekilmesi ile ortadan kalkarken, Suriye'nin bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Türkiye'nin Suriye'yi tanıma kararı Mısır ile Türkiye'yi yine karşı karşıya getirmiş, Mısır Devlet Başkanı Nasır, Türkiye ile diplomatik ilişkileri kesme tehdidinde bulunmuştur (Sönmez, 2009: 511).

Türkiye'nin Orta Doğu politikaları, Johnson Mektubu'yla belirginleşen çok yönlü politika arayışlarının da etkisiyle 1965 yılından itibaren değişim geçirmiş ve Orta Doğu ülkeleriyle diplomatik ilişkilerinde Batı bloğundan kısmen de olsa bağımsız hareket etmeye başlamıştır (Duran ve Karaca, 2013: 129). Ocak 1967'de Kahire'ye giden Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, yaptığı resmi görüşmelerden olumlu bir sonuç alamamasına rağmen, aynı yılın Aralık ayında Mısır, İstanbul'da; Türkiye de İskenderiye'de karşılıklı konsolosluk açma kararını almıştır (Duran ve Karaca, 2013: 130).

1967 yılında yaşanan ve Altı Gün Savaşları olarak da bilinen İkinci Arap-İsrail Savaşı'nda Türkiye, 1956 yılındaki savaştan farklı bir tutum sergileyerek Arapları hem desteklemiş hem de savaş sonrasında Suriye ve diğer Arap ülkelerine giyecek, ilaç ve yiyecek yardımları yapmıştır (*Fırat ve Kürkçüoğlu*, 2002: 790). Bu durum, Mısır'la gerilen ilişkilerin bir iyileşme sürecine girmesini sağlamıştır.

Her şeye rağmen, kendisini Arap dünyasının lideri olarak gören Nasır, Arapların büyük bir kısmı tarafından da Arap ulusunun yeniden canlanmasını temsil eden lider olarak tarihe geçmiştir (*Aktaş*, 2015: 68).

Günümüz Mısır-Türkiye ilişkilerindeki gerilimi anlamak için, tarihsel süreç, özellikle de Nasır dönemi göz önünde tutulmalıdır (*Tekeli*, 2014: 3). Türkiye'nin günümüzde, 1950'lerdeki gibi Orta Doğu konusunda uzun vadeli hareket etmemesi ikili ilişkilerde sorunlar yaratmaktadır. Arap Baharı sonrasında Mısır'ın en seçkin üniversitelerinden biri olan El Ezher Üniversitesi'nin, Türkiye modeli olarak da adlandırılan demokratik ve dini öğelerden arındırılmış anayasal devlet çağrısının Mısır'da yeteri kadar tutunamamasının en önemli nedenlerinden birinin de Nasır döneminde güçlenen Arap milliyetçiliği olduğu göz ardı edilmemelidir.

1.2.3 Sedat Dönemi

Nasır iktidarda kaldığı 1970 yılına kadar Türkiye ve Mısır ilişkileri, Soğuk Savaş'ın doruğunda oldukça soğuk olmuştur. Nasır'ın 1970 yılında ani ölümüyle yönetimi devralan Enver Sedat, daha liberal ve Batı yanlısı siyaset izlemiştir. Sedat, Batı ile çatışan Nasır politikalarının tam tersi bir yol izlemiştir. Şöyle ki, Sedat, Nasır yönetiminin savaşa girdiği İsrail'i ziyaret etmiş ve Arap dünyasının tepkisini çekmesine rağmen 1978 yılında ABD arabuluculuğuyla İsrail ile Camp David Barış Anlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma ile Mısır 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda kaybettiği Sina Yarımadası'nı geri alırken İsrail'i resmen tanımıştır. Ancak, bu tercih Arap dünyasının en büyük ülkesi olan Mısır'ın Arap Ligi'nden atılmasına neden olmuştur. Camp David Barış Anlaşması Mısır'ın Arap dünyasından kopmasına sebep olmuştur (*Akgün ve Gündoğar*, 2014: 3). Böylelikle, Sedat döneminde Mısır'ın Sovyetler Birliği ile olan stratejik ilişkilerini bitirmesi ve bunun yerine ABD ile yakın ilişkiler geliştirmesi sonucu uluslararası eksenin de etkisiyle Türkiye ve Mısır ilişkileri görece olarak iyileşmesi söz konusu olabilmektedir.

Batı ile daha uyumlu liberal politikalar izleyen Enver Sedat, 1981 yılında bir askeri tören sırasında radikal İslamcı örgüt El-Cihad tarafından yapılan bir suikastla öldürülmüş ve cenaze törenine hiçbir İslam ve Arap devlet temsilcisi katılmamıştır. Sedat döneminde Türkiye ve Mısır ilişkilerinde Nasır döneminde olduğu gibi yüksek gerilimler olmamakla birlikte kayda değer bir gelişme de meydana gelmemiştir.

1.2.4 Mübarek Dönemi

1981 yılında Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ın bir suikast ile öldürülmesi sonrasında Mısır'da Hüsnü Mübarek dönemi başlamıştır. Mübarek döneminde, genel olarak hem ülke içinden hem de Arap dünyasından tepkilere rağmen Batılı ülkeler ve İsrail ile ilişkiler korunurken, aynı zamanda Mısır'ın Arap Birliği'ne tekrar alınması gündem olmuştur.

Türkiye ve Mısır ilişkileri Mübarek döneminde genel olarak görece sorunsuz seyretmekle birlikte, 1990'ların başına kadar Türkiye-Mısır ilişkilerinde yakınlaşma söz konusu olmamıştır. İlişkilerde yakınlaşma 1990'lı yıllarda gözle görülür derecede yaşandığı dönem olmuştur. Soğuk Savaş sonrası Mısır'ın Doğu Bloku ülkelerinden Batı yanlısı ülkelere yönelmesi, diğer taraftan da Orta Doğu barış sürecinde yaşanan gelişmelerin sağladığı ortam sayesinde ikili ilişkilerin gelişme göstermiştir. Bu gelişim ilk olarak 1990'lar boyunca karşılıklı ziyaretlerle geliştirilmiştir. Bu kapsamda, ilk başlangıç 1996 yılında Mısır Dışişleri Bakanı'nın Ankara'yı ziyareti ile olmuştur. Ardından aynı yıl Mübarek de Türkiye'ye gelmiştir. Devlet Başkanı düzeyinde Mısır tarafından gerçekleştirilen bu ziyarete karşılık Başbakan Necmettin Erbakan 1997 yılında iade-i ziyaret yapmıştır. Başbakan düzeyinde yapılan ziyaretin hemen sonrasında aynı yıl Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Mısır'ı ziyareti takip etmiştir. Bu dönemde Türkiye ile Mısır, ikili ve bölgesel meselelerde birbirleri ile fikir alışverişinde bulunmaya başlamışlardır. 1997 yılında Türkiye'nin girişimleriyle kurulan D-8 (Developing Eight) oluşumu da, Mısır'ın dâhil olduğu üye ülkeler arasında ekonomik ve ticari iş birliğinin geliştirilmesine yönelik bir oluşum olarak öne çıkmıştır. Bu süreçte Türkiye ve Mısır arasında savunma alanında da bir yakınlaşma söz konusu olmuş ve Mısır 40 adet Türk F-16'sını Türkiye'den almaya karar vermiştir (Sarıaslan, 2019a: 177-178).

Devlet başkanları düzeyinde yapılan sık ziyaretler iki ülke arasındaki ilişkilerin dokusunu oluşturmaya başlamıştır. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 1999 yılında

Mısır'ı ziyaret ederek Mısır'la siyasi, ekonomik ve kültürel iş birliği alanlarında 12 anlaşmaya imza atılmıştır (Özkan, 2020: 813). Mısır, Türkiye'de 17 Aralık 1999 tarihinde meydana gelen Marmara depremi sonrası depremten etkilenen merkezlere en çok destek sağlayan ülkeler arasında olmuştur. Bu durum sonrasında Mısır, Türk kamuoyunun önemli ölçüde itibarını kazanmıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde ikili ilişkiler pozitif olarak ivme kazanmıştır. Bu dönemde cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlar düzeyinde çok sayıda resmi ziyaret gerçekleşmiştir. 2004-2010 yılları arasında Mübarek Türkiye'yi iki kere ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerde Aralık 2005'te iki ülke arasında ticaret hacmini belirgin ölçüde arttıran serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır. Türk-Mısır ilişkilerinin artık stratejik temele oturtulması amacıyla "Türk-Mısır Stratejik Diyalogu Çerçeve Muhtırası" (*Memorandum for a Framework for Turkish-Egyptian Strategic Dialogue*) başlıklı belge 3 Kasım 2007 tarihinde İstanbul'da imzalanmıştır (Sarıslan, 2019a: 179). Bu muhtıra ile esasen ikili düzeyde siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda iş birliğinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu olumlu gelişmelerin yanı sıra Mübarek yönetiminin İsrail'in Filistin'e karşı orantısız güç kullanımı politikalarına tepki vermemesi ve Filistin'de HAMAS'ın faaliyetlerine karşı çıkması Türkiye ve Mısır ilişkilerine olumsuz etkileyen faktörler arasında yer almıştır. Ancak bu türden sıkıntılara rağmen ikili ilişkilerin bozulmasına her iki taraf da izin vermemiştir.

2010 yılının sonunda Tunus'ta başlayan Arap Baharı olarak adlandırılan süreç 2011 yılının başlaması ile Mısır'a sıçramıştır. 2011 yılında Mısır ülke tarihinin en önemli gelişmelerinden birine tanıklık etmiştir. Enver Sedat'ın bir suikastle hayatını kaybetmesinin ardından 1981-2011 yılları arasında Mısır'ı yaklaşık 30 yıl boyunca ciddi derecede bir iç sorun ile karşılaşmadan yöneten Mübarek, 25 Ocak 2011'de Tahrir Meydanı'nda başlayan ve ivmesi gittikçe artan gösteriler ile karşı karşıya kalarak iktidarı büyük tehlikeye girmiştir. Mısır'daki halk gösterilerinin en önemli niteliği, belirli bir ideolojik fraksiyonun ön plana çıkmasından ziyade daha çok tüm ülkeye yayılan geniş ölçekli sivil örgütlenme özelliği taşıması ve Mübarek yönetiminin devrilmesine yönelik beklentidir (Özkan, 2020: 818) Mübarek karşıtı gösteriler kısa sürede ülke geneline yayılmış, milyonlarca Mısırlının katılımıyla rejimin sarsılmasını sağlamıştır.

Mısır'da ortaya çıkan iç karışıklık ortamının yaşandığı dönemde komşu devletler ile olan ilişkilerde de sorunlar patlak vermiştir. Mısır ve Etiyopya arasında Mavi Nil Nehri üzerine Etiyopya tarafından inşa edilen Büyük Etiyopya Rönesans Barajı sorunu ortaya çıkmıştır. Mısır, Etiyopya'nın baraj yapımını ulusal güvenlik meselesi olarak görmüş ve barajın yapımına engel olmaya çalışmıştır.

Mübarek yönetimi ülke içindeki yoğun gösteriler ve dış politikada komşuları ile yaşanan sorunlar ile mücadele edemeyerek Tahrir Devrimi gerçekleşmiştir. Mısır'daki devrim sürecinde çok farklı kesimden aktörler yer almıştır. Bu devrim hareketleri sonucunda Mübarek yönetimi 11 Şubat 2011 yılında bırakarak ülkeyi terk etmiştir. Bu dönemde Türkiye, Mübarek yönetiminin değişmesini veya rejimin demokratikleşmesini doğrudan bir hedef alan bir gündemi olmamakla birlikte, zaman zaman Mübarek yönetimine reform yapma çağrılarında bulunmuştur. Arap isyanları sürecinde en başından itibaren yönetimlerin, halkın taleplerine kulak vermesi gerektiği yönünde bir yaklaşım içinde olan Türkiye, Mübarek'i halkın iradesine karşı gelmemeye çağırarak ilk ülke olmuş ve tüm Orta Doğu'daki değişim için ilkeli bir tutum sergilemiştir. Türkiye'nin göstericilerin tarafında olması ve bu yönde açıklamalar yapması Mübarek yönetimince hoş karşılanmamış ve Türkiye'nin Kahire Büyükelçisi Mısır Dışişleri Bakanlığı'na çağrılarak Türkiye'nin tutumu karşısındaki tepki iletilmiştir. Mısır'da Mübarek iktidarının sona ermesi sonrası Türkiye-Mısır ilişkileri kısa süreli de olsa çok farklı bir düzeye erişecektir.

1.2.5 Mursi Dönemi

Mısır'da 2011 yılında gerçekleşen devrim gösterilerine en hızlı destek veren ülkeler arasında Türkiye bulunmaktadır. Türkiye, Mısır'ın Arap dünyasındaki ağırlığı ve önemi nedeniyle Mısır'daki rejim değişikliği ile özellikle ilgilenerken bunun daha geniş kapsamlı bir bölgesel dönüşüm için önemli olduğuna inanmıştır (Telci, 2018: 193). Başka bir deyişle, Türkiye, Mısır'da bir yönetim değişikliğini arzulamıştır. Türkiye'nin Mısır'da bir rejim değişimini bölge siyaseti bakımından hayati görmesinin altında yatan birkaç sebepten bahsedilebilir. İlk olarak, Türkiye'nin kendisi gibi Orta Doğu ülkelerine de demokratikleşme hareketinin yayılmasını istemesidir. İkincisi, Mısır'da 30 yıldır iktidarı elinde bulunduran Mübarek yönetiminin başta ABD olmak üzere Batılı devletlerle yakın ilişki içerisinde bulunmasıdır. Mübarek'in dış politika öncelikleri, ABD'nin bölgesel çıkarlarının

savunucusu olmak ve bununla ilgili olarak İsrail'in güvenliğini sağlamak şeklinde yorumlanabilir. Mübarek rejiminin sona ermesi bu manada bir fırsat olarak görülerek Mısır'daki halk hareketleri açıkça desteklemiştir.

Türkiye'nin Mısır'da rejim değişikliği arzularmasının bir diğer nedeni de Türkiye'de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan yönetiminin siyasi çizgisine yakın bir hareketin iktidara gelmesi ihtimallerine olumlu yaklaşımıdır (*Telci*, 2018: 194-195). Türkiye bu şekilde bir olasılığın gerçekleşmesinin kendi bölge politikalarına önemli şekilde katkı sağlayacağını öngörmüştür. Mısır'da Türkiye'nin politikalarına paralel siyaset çizgisi izleyecek bir yönetimin varlığı Türkiye'yi bölgesel politikalarda daha güçlü pozisyona getirebilecektir. Başka bir deyişle, İslam ülkelerinin ortak sorunu olan İsrail'e karşı yeni bir ittifak bloku için bir fırsat olarak görmüştür. Bu nedenle, Türkiye, Mısır'daki devrim hareketine daha ilk günden itibaren destek olmuştur.

Mısır'da Mübarek'in 2011'de görevinden ayrıldığıının açıklamasının ardından Türkiye, devrimin Mısır'ı daha güçlü yapacağına dair açıklamalarda bulunmuştur. Mübarek'in ülkeden gidişinin ardından 2012'de gerçekleştirilen seçimlerde cumhurbaşkanı seçimini Müslüman Kardeşler adayı Muhammed Mursi yüzde 51 oy alarak Mısır'ın beşinci ve ilk defa seçimle iş başına gelen cumhurbaşkanı olmuştur (*Sarıslan*, 2019a: 185). Mursi'nin seçimi kazanması Türkiye'de memnuniyetle karşılanmıştır. Nitekim Müslüman Kardeşler Türkiye'nin Mısır ile olan ilişkilerinin derinleşmesini ve iş birliğinin artırılması bakımından kritik olarak görülmüştür. Diğer yandan, İhvan yönetimi de özellikle dış politika anlamında Türkiye ile benzer önceliklere sahip olmanın yanında bölgesel siyasette birçok konuda ortak görüşü taşımıştır (*Darrag*, 2013: 1-4).

Devrim sonrası Mısır'a ilk ziyaret Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından gerçekleştirilmiştir. Bir üst düzey ziyaret de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından yapılmıştır. Bu ziyarette iki ülke arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyinin kurulmasına dair Ortak Siyasi Bildirge imzalanmıştır (*Sarıslan*, 2019a: 186). Başbakan Erdoğan bu ziyaret esnasında laikliğin önemini vurguladığı konuşmasını yapmıştır (*Akgün ve Gündoğar*, 2014: 4). Laiklik önerisi, beklenmeyen bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur (*Telci*, 2018: 198). Mısırlılara laik olmaktan korkmamaları gerektiğinin telkin edilmesi Mısır'daki İslami çevrelerde tepki toplamıştır. Türkiye'ye olumlu bakışıyla bilinen ve Türkiye'yi model

olarak kabul eden Müslüman Kardeşler hareketi bile laiklik tavsiyesini eleştirmiştir. Bu durum, Mısırlıların Türkiye'ye saygı duyduklarını ancak kendilerine dostane de olsa dışarıdan bir model dayatılmasına tepki göstereceklerini hatırlatmıştır (*Djalili and Kellner, 2013: 83*).

İlerleyen dönemde ikili ilişkiler olumlu yönde ilerlemiştir. Mursi'nin göreve gelmesinin ardından iki ülke arasındaki ziyaretler artmıştır. Mursi özel misafir olarak Ankara'da bazı temaslarda bulunmuştur. (*Telci, 2018: 198*). Bu ziyaret sırasında Mursi, Mısır ile Türkiye'nin ortak hedef ve amaç doğrultusunda hareket etmesi gerektiğini vurgulayarak Suriye ve Filistin konularında Türkiye ile ortak politikalar izleyeceklerinin altını çizmiştir. Bu ziyaretin ardından iki ay gibi kısa bir süre sonra bu defa Başbakan Erdoğan temaslarda bulunmak üzere Mısır'a gitmiştir. Mısır'da yapılan karşılıklı açıklamalarda iki ülke arasındaki güçlü ilişkinin ilerleyen dönemde devam edeceği vurgulanmıştır.

Mısır'da 2011'de yaşanan devrim sonrasında Ankara ile Kahire arasındaki bu yaklaşma farklı biçimlerde kendisini göstermiştir. İki ülke dış politikası birçok bölgesel konuda ortak şekillenmeye başlarken aynı zamanda ekonomik ilişkilerde de ciddi bir gelişme kaydedilmiştir. Daha önce anlaşmaya varılan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği mekanizması hayata geçirilmiştir. Türkiye ve Mısır'dan on ikiden fazla bakanın katıldığı ilk toplantıda ticaret, eğitim, kültür, medya ve spor alanlarında iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır (*Telci, 2018: 199*). Devrimi izleyen dönemde Türkiye ile Mısır arasında özellikle siyasi alanda yaşanan olumlu gelişmeler ekonomi ve kültür gibi alanlara da yansımıştır. Ekonomik gelişmeler açısından bakıldığında devrim sonrası süreçte ticari ilişkilerde hızlı bir artış gözlemlenmiştir. 2010'da 3,2 milyar dolar olarak gerçekleşen iki ülke arasındaki ticaret 2011'de 4,1 milyar dolara yükselmiştir. Bu rakam Müslüman Kardeşler üyesi Mursi'nin cumhurbaşkanlığına gelişinin ardından 5 milyar doları aşarak bu anlamda iki ülke arasında görülen en yüksek ticaret hacmine ulaşılmıştır (*Türkiye İstatistik Kurumu, 2012*).

Devrim sonrasında iki ülke arasındaki yaklaşma sosyal düzeydeki etkileşimlerin daha fazla artmasına öncülük etmiş, özellikle Türkiye Mısır'da kültürel alanlarda görünürlüğünü artırma yönünde adımlar atmıştır. Özetle, Türkiye ile sınırlı bir ilişkiyi önceliklendiren Mübarek döneminin ardından ikili ilişkilerin kısa süreli de olsa bir nevi altın çağını yaşadığı söylenebilir (*Özkan, 2014: 21*).

Türkiye'nin Orta Doğu'da önemli müttefik olarak gördüğü Mısır'la ilişkilerini stratejik bir noktaya taşıması kimi bölgesel ve küresel aktörler tarafından endişeyle izlenmiştir. Güçlü bir Türkiye-Mısır ittifakının kendileri için tehdit oluşturabileceğini düşünen ABD ve AB gibi küresel aktörler ile İsrail, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi bölgesel güçler Mısır'daki Mursi yönetimine son vermek amacıyla bir eylem planını devreye sokmuştur. Türkiye ise tam tersi bir tutum takınarak Mısır'da devrim sürecinin devam etmesi için desteğini sürdürmüştür. Türkiye'nin bu çabaları 3 Temmuz 2013 tarihinde gerçekleşen darbeye birlikte sonuçsuz kalmıştır. 2013'te Riyad ve Abu Dabi yönetimlerinin doğrudan müdahil olduğu ve diğer Batılı aktörlerin de dolaylı biçimde destekte bulunduğu bir askeri darbeye Muhammed Mursi yönetimine son verilerek Mısır'daki Müslüman Kardeşler hareketine yönelik ciddi bir baskı ve dışlama kampanyası hayata geçirilmiştir. (Telci, 2018: 201). Bu gelişme, Türkiye'nin Mısır ile olan ilişkilerinde bir dönüm noktasını işaret etmektedir. Öyle ki Mursi döneminde olumlu bir şekilde en üst seviyede stratejik işbirliğine dönüşmüştür. Ancak, Mursi'nin Genelkurmay Başkanı Abdülfettah El-Sisi tarafından askeri bir darbe ile devrilmesi Türkiye ve Mısır ilişkilerinin olumsuz şekilde büyük bir eksen kaymasına sebep olacaktır.

1.2.6 Sisi Dönemi

Mısır'da Genelkurmay Başkanı Abdülfettah El-Sisi, Müslüman Kardeşler hareketini Mısır için bir tehdit olarak görmüştür. Ayrıca, Türkiye-Mısır yakınlaşması da ABD, AB, Suudi Arabistan ve BAE tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Bunun sonucunda Suudi Arabistan ve BAE'nin doğrudan desteğiyle gerçekleştirdiği askeri darbe, Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkilerde yeni bir dönüm noktası tesis etmiştir. Ayrıca, Müslüman Kardeşler'in körfez ülkelerinin yanı sıra ABD, İsrail ve diğer Batılı devletlerin bölgesel çıkarlarına yönelik tehdit oluşturmaya başlaması nedeniyle gerçekleşen askeri darbenin ardından Mısır yönetimi İhvan hareketinin bölgedeki önemli destekçilerinden Türkiye'ye karşı pozisyon almıştır. Türkiye hem bölgesel hem de küresel düzeyde askeri darbeye en sert tepki gösteren ülke olmuştur.

Sisi yönetiminin Türkiye karşıtı bir politika izlemesi ülkede gerçekleşen askeri darbeden bağımsız olarak düşünülemez. Nitekim, darbeyi destekleyen ülkeler Mısır ve Türkiye arasında Mursi döneminde tesis edilen yakın ilişkileri de hedef almış ve bu durumu sonlandırmayı amaçlamıştır (Telci, 2018: 203). ABD, Suudi Arabistan, BAE

ve diğ er Batılı aktörlerin bu durumu dizayn etmesinin çeş itli nedenleri olmuştur. İlk olarak, Türkiye'nin son dönemde bölgesel bir güç olma yolunda önemli mesafe katederek Türkiye'nin Batılı aktörlerden bağı msız bir Orta Doğu politikası yürütmesi etkili olmuştur.

Mısır'da gerçekleş en askeri darbe sonrasında iktidara gelen Sisi yönetimi Türkiye ile ittifak kurmak bir yana her türlü iliş kiyi keserek Türkiye'nin bölge politikalarındaki etkinliğini zayı flatmak istemiştir.

Türkiye'nin sert açıklamalarını Mısır'ın iç iş lerine karış mak olarak yorumlayan Sisi yönetimi Kasım 2013'de Türk büyükelçisini istenmeyen adam (*persona non grata*) ilan ettiğini duyurmuştur. Türkiye de Mısır'ın Ankara büyükelçisini istenmeyen adam ilan etmesinin ardından iki ülke arasındaki diplomatik ilişk iler maslahatgüzar seviyesine gerilemiştir.

Mısır'daki darbeye rağmen Mısır halkına kalkınma yardımlarını TİKA aracılığıyla iletmek isteyen Türkiye'nin bu talebi Sisi yönetimi tarafından reddedilmiştir. Mısır'daki askeri darbeyi hiçbir surette meş ru görmeyen Türkiye ilerleyen dönemde Mısır'a karşı sert politikalarına devam etmiştir. Türkiye'nin bu tutumu Mısır'da sivil muhaliflere yönelik uygulanan insan hakları ihlallerinin uluslararası kamuoyunun gündemine getirilmesine katkıda bulunmuştur. Sisi yönetimi ise Türkiye'de hemen her kesimden aktörlerin desteklediğı bu kampanyalara karşı sert bir tavır takınarak nerede Türkiye karşıtı bir durum varsa orada pozisyon alarak Türkiye'yi hedef alan adımlar atmaya devam etmiştir. Örneğ in, Kahire'de faaliyet gösteren Anadolu Ajansı ve TRT Türk ofislerinin kapatılması ya da personel sayılarının düşürülmesi için baskı kuran Kahire yönetimi TİKA'nın Mısır'a yönelik destek ve yardım projelerini de sonlandırdığını açıklamıştır. Mısır'daki Sisi yönetimi bu tutumunu dış politikasında da göstermiş ve Türkiye'nin aleyhine tanımlanabilecek siyasi ve ekonomik adımlar atmıştır. Bu çerçevede Sisi rejimi PKK ve FETÖ gibi terör örgütlerini açık biçimde desteklemiş, Türkiye'yi uluslararası kuruluşlar nezdinde ve toplantılarda dışlayıcı bir strateji izlemiş ve Türkiye ile olan bazı ticari anlaşmaları iptal etmiştir (Telci, 2018: 206).

Türkiye'nin Mısır'daki darbe yönetimine tepkisi 2014 boyunca da devam etmiştir. Nitekim, New York'ta düzenlenen BM Genel Kurulu'nda Başbakan Erdoğan

hem Mısır yönetimine hem de darbe karşısında sessiz kalan Batılı liderlere tepki göstermiştir.

Mısır ve Türkiye ilişkilerini gerginleştiren başka bir konu, Mısır'daki karşı devrim girişimi nedeniyle yurt dışına kaçmak zorunda kalan aktörlere Türkiye'nin destek olması olmuştur. Türkiye'nin Mısır'da ciddi baskıya uğrayan Müslüman Kardeşler üyelerine ev sahipliği yapması ilişkilerin daha da bozulmasına yol açmıştır. Aralarında eski bakanlar Amr Derrag, Cemal Abdülsettar ve Vecdi Guneym'in de bulunduğu bir grup Türkiye'ye gelmiştir. Bu durum Müslüman Kardeşler'i kendisi için en büyük tehdit olarak gören Sisi rejiminin Türkiye'ye karşı çok daha sert politikalar izlemesine neden olmuştur. Türkiye'nin eleştirilerine hedef olan Sisi yönetimi Ankara'ya karşı politikalarını kademeli olarak sertleştirmiştir. Türkiye'de Mısır mahkemelerince verilen kararlara yönelik eleştiriler yapılmasını "Mısır'ın içişlerine karışmak" şeklinde yorumlayan Sisi yönetimi Türkiye'ye tepki göstermiştir. Mısır Dışişleri Bakanlığı "Türkiye'nin Mısır'ın içişlerine karışmaya hakkının olmadığı" açıklamasını yaparak Ankara'nın Mısır halkına yönelik düşmanca bir tutum sergilediğini iddia etmiştir. Mısır'ın eleştirilerine resmi açıklamalarla cevap veren Türkiye zaman zaman Mısır ile yaşanan gerginlikte tansiyonu düşürmeye çalıştıysa da bunda başarılı olamamıştır.

İki ülke arasındaki siyasi krize rağmen Türkiye, Mısır'la olan ekonomik ve kültürel ilişkilerinin krizden etkilenmemesi için büyük çaba sarfetmiştir. Bu dönemde özellikle ekonomik iş birliklerinin korunması için Mısır'daki Türk yatırımlarını desteklemeye devam etmiştir. Askeri darbe sonrası iki ülke arasındaki ticaret hacmi yaklaşık yüzde 15 civarında gerilemesine rağmen, Mısır Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ilk yirmi ülke arasındaki konumunu korumuştur. Özellikle, 2005 yılından itibaren iki devlet arasındaki ilişkilerde yakalanan ekonomik iş birliğinin Sisi darbesi sonrası dönemde siyasal alandaki ciddi fikir ayrılıklarına rağmen, yine de seviyesini koruduğu gözlemlenmiştir (Özkan, 2020: 804). Siyasi krize rağmen ekonomik ilişkilerde ciddi bir daralma görülmemesinin ardında iki ülke ekonomik yönetiminin ve iş adamlarının bu ticari ilişkileri siyasi krizin dışında tutma prensipleri yatmaktadır. Örneğin, Türk Hava Yolları, Mısır'da yaşanan saldırılar ve güvenlik endişelerine rağmen bu ülkedeki birçok noktaya başlattığı uçuşlarını devam ettirmiştir.

Mısır'da yeni projeler ve yatırım alanlarının belirlenmesi ve Türkiye'nin 2016-2017 döneminde Mısır'ı öncelikli yatırım devletlerinden biri olarak seçmesi, ikili yatırım ilişkilerinin gelişeceğinin sinyallerini vermektedir. Belirtmek gerekir ki, Türkiye ile Mısır ilişkilerinin siyasal düzlemde gergin olduğu dönemlerde dahi ortak tarihi geçmiş ve kültür mirasının etkisiyle sivil toplum diyalogu her zaman yakın olmuştur. Bu sivil diyalog, ekonomik iş birliğini güçlendirerek geliştirmektedir. Gündemde yer alan siyasi fikir ayrılıklarının Türkiye ile Mısır ekonomik ilişkilerinde ciddi bir kırılma yaratacağı ise düşük ihtimaldir (Özkan, 2020: 804-805). Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkilerde siyasal tutumlardan bağımsız bir biçimde gerçekleştirilen ekonomik etkileşim, "pragmatik çıkarların önceliği" olarak ifade edilebilir. Mısır'ın Türkiye için Afrika ve Basra Körfezi'ne açılan kapısı olduğu düşünüldüğünde, iki devlet arasındaki ekonomik ilişkilerin gün geçtikçe etkinliğini artırarak devam edeceği görüşü daha olası görünmektedir (Sarıaslan, 2019b: 553).

2021 yılına kadar Türkiye ve Mısır ilişkilerinde sert rüzgarlar esmeye devam ederek iki ülke birbirine zıt politikalar izlemeye devam etmiştir. Ancak, Mart 2021'de Türkiye Dışişleri Bakanlığı Türkiye ile Mısır arasında istihbarat ve dışişleri bakanlıkları düzeyinde temaların ön koşulsuz olarak başladığını açıklamıştır (Çavuşoğlu, 2021). Bu gelişmelerin ardından Dışişleri Bakan Yardımcısı Büyükelçi Sedat Önal ve Bakan Yardımcısı Büyükelçi Hamdi Sanad Loza başkanlıklarındaki heyetler arasında 5-6 Mayıs 2021 tarihlerinde Kahire'de istikşafî nitelikli Türkiye ve Mısır istişareleri tamamlanmıştır. Türkiye Dışişleri Bakanlığı, görüşmelerin samimi havada ve kapsamlı içerikte gerçekleştirildiğini, görüşmelerde ikili konuların yanısıra Libya, Suriye ve Irak'taki durum başta olmak üzere bölgesel konuların ele alındığını ifade etmiştir. Doğu Akdeniz'de de barış ve güvenliğin sağlanması ihtiyacı üzerinde durulmuştur. Türk Dış İşleri Bakanlığı, tarafların istişarelerin bu turunun sonuçlarını değerlendireceğini ve müteakip adımların kararlaştıracağını da açıklamıştır (Türkiye Dışişleri Bakanlığı, 2021).

Mısır ve Türkiye ilişkilerinin pozitif olarak eksen değişimine yol açan olay, iki devlet başkanı Erdoğan ve Sisi'nin Katar'da düzenlenen 2022 Dünya Kupası açılış törenlerinde 21 Kasım 2022 tarihinde sürpriz bir şekilde bir araya gelerek 45 dakika süreyle görüşmeleri olmuştur. Bu görüşmenin Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkilerinin normalleşmesinde yeni bir dönem başlattığını söylemek yanlış olmayacaktır. İki ülke

liderinin el sıkıştığı görüntüler Türkiye Cumhurbaşkanlığı resmi sitesinden de servis edilmiştir (*T.C. Cumhurbaşkanlığı*, 2022).

Türkiye’de 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş’ın Pazarcık ilçesinde 7,7 ve 7.6 büyüklüğünde peşpeşe iki büyük deprem meydana gelmiştir. Bu iki deprem, Kahramanmaraş, Hatay, Osmaniye, Adıyaman, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Kilis, Malatya, Adana ve Elazığ olmak üzere 11 ilde yoğun şekilde hissedilmiştir. Depremi ardından uluslararası yardım talebi anlamına gelen depremin seviyesi 4. seviye olarak ilan edilmiştir. Dışişleri Bakanlığı kentsel arama ve kurtarma alanında uluslararası yardım çağrısında bulunulmuştur. Yardım çağrısı üzerine tüm ülkeler Türkiye’ye yardıma koşmuştur. Nitekim, en hızlı reaksiyonu veren ülkeler arasında Mısır da yerini almıştır. Daha önce 1999 Marmara depremiyle birlikte Yunanistan ile olan ilişkilerde Deprem Diplomasisi adı altında normalleşme sürecinin yaşandığına tanıklık edilmişti. Benzer bir durum Mısır ile Türkiye arasında deprem diplomasisi çerçevesinde Mısır Dışişleri Bakanı Sami Şükrü’nün Türkiye’ye resmi bir ziyaret düzenleyerek mevkidaşı Mevlüt Çavuşoğlu ile deprem bölgesinde incelemelerde bulunmasıyla yaşanmıştır (*CNN Türk*, 2023). Ziyaret kapsamında her iki bakanın yaptığı açıklamalarda iki ülke ilişkilerinin hızla normalleşmeye devam edeceğinin önemli sinyalleri verilmiştir.

Türkiye’de 28 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimini ikinci turda mevcut Cumhurbaşkanı Erdoğan kazanmıştır. Seçimin ardından dünya liderleri Cumhurbaşkanını kutlamak üzere ziyaret ve telefon görüşmeleri yapmıştır. Bu kapsamda, Mısır Cumhurbaşkanı Sisi de mevkidaşını kutlamak üzere telefon ile aramıştır. Mısır Cumhurbaşkanlığı resmi internet sitesinde; “Cumhurbaşkanı Abdel Fattah El-Sisi, cumhurbaşkanlığı seçimini kazanması ve yeni bir dönem için yeniden seçilmesi nedeniyle bugün Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile telefonla görüşmüştür. İki cumhurbaşkanı, iki ülke ve halklarını birbirine bağlayan derin tarihi bağları teyit etmiş ve iki taraf arasındaki ilişkileri ve iş birliğini güçlendirme konusunda mutabık kalmıştır. İki cumhurbaşkanı, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkileri bir an önce yükseltmeye ve büyükelçi alışverişinde bulunmaya karar vermiştir.” açıklaması yapılmıştır. (*Egypt Presidency Official Web Site*, 2023) Bu açıklamaların ardından Türkiye’nin Kahire Maslahatgüzarı Büyükelçi Salih Mutlu Şen, Türkiye-Mısır ilişkilerinin normal haline döndüğünü belirterek Cumhurbaşkanı

Erdoğan ile Mısır Cumhurbaşkanı Sisi'nin 3 ile 6 ay içinde bir zirvede bir araya gelebileceklerini açıklamıştır (Şen, 2023). Daha sonra Büyükelçi Mutlu Şen, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Mısırlı mevkidaşı Sisi'yi Türkiye'ye davet ettiğini açıklamıştır (Şen, 2023).

İki ülke ilişkilerinin ani bir değişiklik olarak tanımlanabilecek düzeyde hızla normalleşmeye başlamasının ardında aslında bir takım önemli ve her iki ülke için de benzer nedenler bulunmaktadır. Meseleye Mısır tarafından bakıldığında; Sisi ve Erdoğan görüşmesinden yaklaşık olarak 20 gün önce Mısır'da Mısır Lirası / Paundu yaklaşık yüzde 25 değer kaybederek dolar kuru 19'dan 24'e çıkarak ülkede ekonomik kriz başlamıştır. 2023 yılına girildiğinde ise, Ocak ayı sonlarında Mısır Lirası tekrar yüzde 25 değer kaybederek dolar kuru 24'den 30'a çıkmıştır. Dolayısıyla Mısır ciddi bir ekonomik kriz ile karşı karşıya kalmıştır. Bu dönem içerisinde Mısır'ın en fazla ekonomik ilişkiler içerisinde bulunduğu ülkelerden biri olan Türkiye ile ilişkilerinde normalleşmeye yelken açmış olması tesadüf olarak nitelendirilemeyecektir. Mısır'ın bu konuda ülke menfaatlerini önceleyen pragmatik bir şekilde politika ürettiği gözlemlenmektedir.

İkili ilişkilerin normalleşmesi meselesine Türkiye tarafından bakıldığında ise benzer bir durum söz konusudur. Türkiye 2021 yılından itibaren ekonomik sorunlar ile karşılaşmış olup yüksek enflasyon ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla Türkiye daha önce bir takım sorunlar yaşadığı Suudi Arabistan, BAE ve İsrail ile olan ilişkilerini normalleştirerek önemli adımlar atmıştır. Bu ülkeler ile aynı blok içerisinde hareket eden Mısır ile ilişkilerin normalleşmesi gelişmelerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Gelecek dönemde ikili ilişkilerin geliştirilmesinde mikro ve orta düzeyde olan sorunların kısa vadede çözüme kavuşturulabileceği, ancak Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ve Libya gibi makro düzeyde sorunların ise özellikle Mısır'ın Türkiye'ye güven duymasının zaman alacağından, uzun vadede çözülebileceği değerlendirilmektedir.

1.3 İKİLİ İLİŞKİLER AÇISINDAN DOĞU AKDENİZ'İN ÖNEMİ

Doğu Akdeniz havzası; Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarının birleştiği kavşak konumunda bir coğrafi noktada bulunmaktadır. Günümüzde deniz ve hava ulaşımı bakımından ön planda bulunmasına rağmen, Doğu Akdeniz tarihin her döneminde çeşitli mücadele ve güç savaşlarına sahne olmakla beraber, aynı zamanda ekonomik,

askeri, sosyal ve siyasi çıkarların çarpışma alanı olarak stratejik bir bölgedir. Üç kıta ile çevrili Doğu Akdeniz, çok sayıda medeniyetin çevresinde geliştiği ve göç yollarıyla kültürlerin dünyaya yayıldığı merkezi bir konumda bulunmaktadır.

Yarı kapalı bir deniz olan Akdeniz, Doğu ve Batı havzaları olmak üzere iki büyük havzadan oluşmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesi ise, Batı Akdeniz'den Tunus'taki Bon Burnu ile İtalya'da Sicilya Adası'nın batıya uzanan ucunda Lilibeo Burnu arasında çizilen hat ile ayrılmaktadır (IHO, 2002: 15).

Şekil 1.1: Doğu Akdeniz Sınırları IHO, *S-23 Names and Limits of Oceans and Seas*

Aslında tıpkı Orta Doğu teriminde olduğu gibi, Doğu Akdeniz olarak adlandırılan bölgenin de ortak kabul görmüş bir sınırı yoktur. Bu bağlamda, geniş kapsamlı tanımlamada Doğu Akdeniz, Tunus'un Bon Burnu ile Sicilya adasının batısındaki Lilibeo Burnu arasında çizilen hattın doğusunda kalan bölgedir. Buna göre Doğu Akdeniz; İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya, KKTC, GKRY ve Tunus'u kapsar (Yıldız, 2008: 4). Çeşitli strateji uzmanları Akdeniz'i coğrafi mevki açısından üç bölgeye ayırmıştır. Cebelitarık-Malta arasına Batı Akdeniz, Malta adası ile 27 derece doğu boylamı arasında kalan bölgeye Orta Akdeniz, bu boylamın doğusunda kalan bölgeye de Doğu Akdeniz denilmiştir (Yıldız ve Yaşar, 2012: 2). Bu tanımlamalara göre Akdeniz'in bölümlendirilmiş sınırları Şekil 1.2'de gösterilmiştir.

Şekil 1.2: Geniş ve Dar Anlamda Doğu Akdeniz Sınırları

Genel olarak bakıldığında, yerleşim için daha kolay yaşanabilirliği ve topraklarının verimliliği önemli medeniyetlerin bu bölgede ortaya çıkmasına neden olmuştur (Braudel 2002: 30-32). Bu nedenle tarihin farklı zaman aralıklarında büyük savaşlara sahne olmuş olan Doğu Akdeniz, birçok tarihçi ve yazarın Verimli Hilal (Fertile Crescent) dedikleri bölgede yer alır (Pipes, 1990: 15). Cebelitarık Boğazı ile Atlas Okyanusu'na, Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz üzerinden Hint Okyanusu'na, Ege Denizi ve Türk Boğazları üzerinden Karadeniz'e oradan da Rusya'ya ulaşan deniz yollarının kesişim noktası olan Doğu Akdeniz, bu kesişim noktası olma özelliğinden dolayı dünya deniz ticaretinin de önemli bir bölümüne geçiş yolu olmaktadır (Turhan, 2016: 20-21). Akdeniz'de yılda ortalama 220.000'den fazla gemi seyir halinde bulunmakta, dünya denizlerinin sadece % 1'ini kapsayan bir deniz alanı olmasına rağmen dünya deniz trafiğinin 1/3'ü Akdeniz'de gerçekleşmektedir. Bu ticari trafiğin yanında NATO'nun "düğüm noktası" (*choke-point*) olarak isimlendirdiği; Türk Boğazları, Süveyş Kanalı, Sicilya Kanalı ve Cebeli Tarık Boğazı Akdeniz bölgesinde bulunmaktadır. Bu düğüm noktaları doğal olarak Doğu Akdeniz'in stratejik önemini artırmaktadır.

Tarihsel olarak bulunduğu konum itibarıyla birçok medeniyete ev sahipliği yapan ve bölgesel anlamda stratejik öneme sahip olan Doğu Akdeniz'in, bünyesinde barındırdığı hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi ile birlikte önemi daha da artmıştır. Enerjinin dağılımına göre yapılan incelemede Doğu Akdeniz bölgesinin, tarihsel hidrokarbon üretiminin büyük çoğunluğunun Nil Delta Havzası, Batı Arap

illeri ve Zagros illerinden meydana gelen (Kıbrıs Havzası, Libya Havzası, Latakia Havzası, Levant Havzası, Nil Delta Havzası, Batı Arap İlleri ve Zagros İllerini) kapsayan sekiz önemli havzadan oluştuğu ve bugün en büyük odak noktasının Levant Havzası olduğu ifade edilmektedir (*US Energy Information Administration*, 2013: 1-2).

ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi tarafından yayınlanan bir rapora göre, Kıbrıs, Lübnan, Suriye ve İsrail arasında kalan bölge olan Levant Havzasında 3,45 trilyon metreküp doğal gaz ve 1,7 milyar varil petrol bulundu tahmin edilmektedir. (*U.S. Geological Survey*, 2010) Mısır, Filistin, İsrail, Lübnan, Suriye ve Kıbrıs'ın deniz yetki alanlarının belli bir kısmında ve Filistin karasularında önemli keşifler olmasına rağmen doğal gaz kaynaklarının büyük çoğunluğu İsrail ve Mısır karasularında yer almaktadır (*U.S. Energy Information Administration*, 2013: 23). Doğu Akdeniz'in barındırdığı hidrokarbon enerji kaynakları hakkında değerlendirmelerin artış göstermesiyle birlikte daha sağlıklı tahminlerin yapılması mümkün hale gelecektir. Benzer şekilde Nil Delta Havzasında ise yaklaşık 1,8 milyar varil petrol, 6,3 trilyon metreküp doğal gaz; Kıbrıs adasının çevresinde 8 milyar varil petrol ve Girit'in güney ve güneydoğusunda bulunan Herodot olarak adlandırılan bölgede 3,5 trilyon metreküplük doğal gaz bulunduğu tahmin edilmektedir (*Yaycı*, 2012: 11).

Yirmi birinci yüzyılda gelişen teknoloji ile deniz yatağının daha derin yerlerinin işletilebilir hale gelmesi sonucu hidrokarbon yatakları işletimi de daha ekonomik hale gelmiştir. Böylece, Doğu Akdeniz'in sadece enerji transferinde önemli bir kavşak olmakla kalmayıp, aynı zamanda bir enerji merkezi haline dönüşme ihtimali çok yüksek görünmektedir (*Sandıklı*, 2014: 1).

Doğu Akdeniz'in tarihsel arka planı ve özellikle son yirmi yılda deniz yetki alanlarında keşfedilen enerji kaynaklarının ortaya çıkması göz önüne alındığında, kıyıdaş ülkeler için bölge hayati öneme haiz bir hale gelmiştir. Bu tez çalışmasının ele alınmasındaki esas devletlerden biri olan Mısır özelinde de bu bölge artan bir öneme sahiptir. Mısır, jeopolitik konumu, Süveyş Kanalı'nı kontrolü, yüzölçümü, nüfus yapısı ve bölgede uzun süredir devam eden çatışma alanları bakımından bulunabilecek çözümlerde oynayacağı kritik rol dolayısıyla Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da önemli bir devlettir (*Telci*, 2020: 158-159) Fakat, bu bölgenin anahtar devleti konumunda bulunan, dünyanın en önemli deniz ticaret yolları üzerinde olan, İsrail'in komşusu ve Nil gibi büyük bir su yolundan beslenen Mısır, hem iç siyasal hayatı hem de dış

sorunlarını esaslı olarak çözüme kavuşturmuş değildir (Özkan, 2020: 842). Bu sorun alanlarından dolayı, Mısır'ın Filistin Sorunu'nda ani bir makas değişikliği ile İsrail ile Camp David Antlaşması'nı imzaladığı gibi, izlediği politikalarda keskin değişikliklere gidebildiğine tanıklık edilmiştir.

Türkiye-Mısır ilişkileri bakımından Doğu Akdeniz'in önemine bakıldığında; ikili ilişkilerin kısa süreli de olsa altın çağını yaşadığı Mursi döneminde Doğu Akdeniz'de ortaya çıkan deniz yetki alanları uyuşmazlığı konusunda Türkiye ve Mısır'ın bölgede en geniş deniz yetki alanı elde etmesine ilişkin bir sınırlandırma yapılmasının eşiğinden dönülmüştür. Mursi'nin bir askeri darbe sonucu yönetimden indirilerek Mısır'da Sisi'nin iktidarı ele almasının ardından bölgedeki durum tam tersi bir vaziyet halini almıştır. İlişkilerin kısa süre içerisinde ters düz olması Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanı uyuşmazlığı konusunun da parametrelerini radikal bir şekilde değiştirmiştir.

Bilindiği gibi, uluslararası hukuk yüzyıllardır ortaya konulan birikimler sonucu ortaya çıkmış olup, gelişimi ise kademeli olarak devam etmektedir. Ortaya konulmuş uluslararası hukuk kurallarında herhangi bir değişme söz konusu değil iken, devlet yönetimlerindeki iktidarların değişmesi uyuşmazlıkların çözümünde parametreleri temelinden etkilemesi dikkat çekici olmuştur. Bu minvalde tez çalışmasının ikinci bölümünde uluslararası deniz hukuku açısından Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları uyuşmazlığı konusu ele alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARI UYUŞMAZLIĞI: ULUSLARARASI DENİZ HUKUKU AÇISINDAN BİR ANALİZ

Doğu Akdeniz, tarihsel olarak bulunduğu konum itibarıyla birçok medeniyete ev sahipliği yapan ve bölgesel anlamda stratejik öneme sahip olan bir bölge olmuştur. Doğu Akdeniz'de hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi ile birlikte önemi daha da artmıştır. Doğu Akdeniz'de yapılan enerji keşifleri ve araştırmaların ortaya çıkardığı durum, bölgedeki deniz alanlarının paylaşımı konusunda uyuşmazlıklar yaşanmasına neden olmuştur. Bu bölümde, Doğu Akdeniz'de söz konusu uyuşmazlıkların analiz edilebilmesi için ortaya çıkan deniz yetki alanları uyuşmazlığı konusu deniz hukuku kapsamında incelenmiştir. Uluslararası deniz hukukuna göre deniz yetki alanlarının nasıl düzenlendiği konusu analiz edildikten sonra, Doğu Akdeniz'de günümüze kadar imzalanan sınırlama antlaşmaları ele alınmıştır.

2.1 DENİZ HUKUKU KAVRAMLARI

Denizler tarih boyunca devletler arasında bilim, kültür ve medeniyet açısından önemli rol oynamıştır. Denizler, zenginlik üretimi ve jeopolitik hâkimiyet için hayati öneme sahip olduğundan, devletler denizlere hâkim olmak ve denizlerin sunduğu fırsatlardan yararlanmak için teknolojiye ve denizciliğe yatırım yapmıştır (*Kırval ve Özkan, 2023: 85*). Böylece, büyük deniz güçleri arasında mücadeleler ve savaşlar meydana gelmiştir. Ortaya çıkan mücadele ve savaşların birçok sonucu olmuş, en önemli sonuçlarından biri de deniz hukukunun doğuşu olmuştur. Deniz hukuku ortaya çıkmasından itibaren de devletler arasında yetki alanı uyuşmazlıkları ortaya çıkmıştır. Denizlerin paylaşımı konusunda ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması ve adil paylaşımına ilişkin usullerin belirlenebilmesi için uluslararası hukuk düzenine ihtiyaç duyulmuştur.

Deniz hukukunun temellerinin oluşturulması için birçok çaba olmasına rağmen resmi anlamda atılan ilk adım 1930 tarihli Lahey Konferansı ile olmuştur. Konferansta karasularının genişliğinin belirlenmesi ve kendi toprakları üzerindeki egemenlik hakları ele alınmıştır (*Dundua, 2006: 7*). Ayrıca, bu görüşmelerde devletlerin önemli derecede çoğunluğu tarafından kıyı devletlerinin karasularında ve hava sahalarında tam yetkiye sahip olduğu kabul edilmiştir. Karasularının genişliğinin belirlenmesi

konusunda daha önceden kullanılmakta olan uygulamalardan en yaygını olan top atışı kuralına göre belirlenmesi usulünün hakkaniyetli bir yöntem olmamasından dolayı bu kural en çok tartışılan konulardan biri olmuştur (*Tanaka*, 2015: 20). 1930 Lahey kodifikasyonunda devletler arasında görüş ayrılıklarının bulunması ve deniz alanlarının sınırlandırılması konusunda bir kural veya düzenleme üzerinde anlaşmaya varılamamıştır. Bu sebeple deniz hukukunun kaidelerinin belirlenmesine yönelik girişimlerden Lahey Konferansı'nda bir sonuç alınamamıştır.

Uluslararası deniz hukuku sisteminin oluşturulması maksadıyla özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra gelişmeler ivme kazanmıştır. ABD Başkanı Truman 1945 yılında kıyı devletinin denizlerde bir takım haklara sahip olduğuna yönelik savlarını bir bildiri ile öne sürmüştür. Denizlere ilişkin bu tür gelişmelerin ortaya çıkması sonucunda Birinci Deniz Hukuku Konferansı 1958 yılında İsviçre'nin Cenevre kentinde toplanmıştır. 1958 Cenevre Konferansı'nda deniz hukuku adına mihenk taşı olarak görülebilecek önemli kararlar alınmıştır. Bu konferans sonucunda aşağıda sunulan dört sözleşme ve bir protokol kabul edilmiştir.

- 1- Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi,
- 2- Açık Deniz Sözleşmesi,
- 3- Kıta Sahanelığı Sözleşmesi,
- 4- Açık Denizlerde Balıkçılık ve Canlı Kaynakların Korunmasına Yönelik Sözleşme,
- 5- Uyuşmazlıkların Zorunlu Çözümüne İlişkin İhtiyari Protokol.

Birinci Deniz Hukuku Konferansı'nda karara bağlanamayan konuların çözümü maksadıyla İkinci Deniz Hukuku Konferansı 1960 yılında yine Cenevre'de toplanmış, fakat devletler arasında uzlaşma sağlanamayarak herhangi bir sözleşme ya da hüküm kabul edilmemiştir. Denizlere ilişkin ortaya çıkan ihtiyaç ve sorunların artış göstermesi üzerine Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı 1973 yılında ABD'nin New York kentinde başlamış, 1974 yılında Venezuela'nın başkenti Karakas'ta devam etmiş ve 1982 yılında Jamaika'nın Montego Bay kentinde Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (BMDHS) imzalanması ile sona ermiştir. Günümüzde uluslararası bağlamda BMDHS Deniz hukukunun temel kaynağı haline gelmiştir. Temmuz 2023 tarihi itibarıyla 169 ülke BMDHS'ye taraf olmuştur (*UN Law of Sea Chronological List of Ratifications*, 2023).

Türkiye, bu konferansta genel olarak adalar konusu ağırlıklı olmak üzere, adaların karasuları genişliği, ortaya çıkan uyuşmazlıklarda çözüm yöntemleri gibi bir takım nedenlerden dolayı BMDHS'ye taraf olmamıştır. Türkiye, deniz hukuku kavramlarını tanıtmak için Sözleşme'ye değil, örf ve adet (teamül) hukuku kurallarına atıfta bulunmaktadır (Özkan ve Kırcal, 2023: 120). Nitekim, Türkiye, kıyı devleti olarak, deniz hukukunun genel ilkelerine uygun olarak karasuları, bitişik bölge veya MEB ilan etme hakkına sahiptir (Özkan ve Kırcal, 2023: 123).

Deniz hukukunun tarihsel gelişiminin bir meyvesi olarak ortaya çıkan ve günümüzde halen yürürlükte olan BMDHS'de yer alan deniz hukuku kavramları müteakip kısımlarda ele alınarak açıklanmıştır.

2.1.1 İç Sular

İç sular (*internal waters*), açık denizler ya da karasularının veya bitişik ya da münhasır ekonomik bölgelerin bir parçasını oluşturmeyen deniz alanları olarak kabul edilmektedirler. Dolayısıyla, iç sular kıyı devletinin kara ülkesi ile ilişkili olarak sınıflandırılmışlardır (Shaw, 2018: 395). Bu bağlamda, iç sular, bir devletin kara ülkesine sıkıca bağlı kıyı suları olup, bu devletin karasularının iç sınırı, iç suların bittiği noktada başlamaktadır (Pazarıcı, 2021: 263). Koylar, körfezler, limanlar, kapalı denizler, iç denizler ve düz esas hatlar yönteminin uygulandığı durumlarda bu hatların berisinde kalan su kesimlerini iç suları kapsar (Toluner, 1989: 109). Fakat, ayırt edilmesi gereken önemli bir nokta olarak kara sınırları içinde kalan ve tamamen etrafı karayla çevrili sular veya göller, iç sular kapsamına girmemektedir.

İç suların denize doğru limiti, karasularının ölçüldüğü esas hat ile belirlenmektedir. Esas hat, karasularının karaya doğru olan sınırı olmaktadır. Buna göre, iç sular, kıyı devletinin karasuları ile bağlıdır. Fakat, takımada devletlerinin durumu istisna teşkil etmektedir. Takımada devletleri sadece takımada suları içindeki nehirlerin, koyların ve limanların ağızları boyunca iç sularını sınırlayan hatlarını çizebilir. İç suların karasularından farkı, bu sulara diğer devletlerin gemilerinin faydalanabilecekleri zararsız geçiş hakkının var olmamasıdır (BMDHS, 1982: 28).

2.1.2 Karasuları

Kıyı devletinin kara sınırlarını çevreleyen, uluslararası hukuka göre belirli bir genişliği olan ve kıyı devletine ait deniz alanları, karasuları (*territorial sea*) olarak ifade edilmektedir. Uluslararası hukuka göre, kıyı devletinin sahip olduğu karasuları

üzerinde tıpkı kara ülkesinde olduğu gibi benzer egemenlik hakları bulunmaktadır. Fakat, karasuları üzerindeki egemenlik hakları hususunda bazı kısıtlamalar olup, bu kısıtlamalar büyük ölçüde deniz ulaşımında serbest ve kesintisiz olarak denizlerin kullanımı kuralından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, kıyı devletinin kara ülkesinde sahip olduğu egemenlik haklarından bazı farkları vardır.

Karasularının, karasuları üzerindeki hava sahasının, karasularının deniz yatağı ve toprak altının hukuki statüsü BMDHS madde 2’de düzenlenmiştir. Buna göre; kıyı devletinin egemenliği kara ülkesinin ve iç sularının ötesinde, bir takımada devleti söz konusu ise takımada sularının ötesinde, karasuları adı verilen bir bitişik deniz kuşağını kapsar. Egemenlik hakları, karasularının deniz yatağını ve toprak altının yanı sıra karasularının üzerindeki hava sahasını da kapsar. Karasuları üzerindeki egemenlik sözleşmenin hükümlerinde öngörülen şartlar ve uluslararası hukukun diğer kuralları dâhilinde kullanılır (BMDHS, 1982: 27).

Karasuları sınırı (*breadth of the territorial sea*), diğer bir deyişle, karasularının esas hatlardan ne kadar uzak olabileceğine ilişkin bir anlaşmazlık mevcuttur (Shaw, 2018: 404). BMDHS ile birlikte bu anlaşmazlık devletlere kendi karasularının genişliğini belirleme hakkı verilmesi ile giderilmiştir. Ancak, Sözleşme, belirlenecek olan karasularının genişliğini, tespit edilen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini geçemeyeceğine dair sınırlandırma getirmiştir.

Türkiye’nin karasularına bakacak olursak, karasularının belirlenmesine ilişkin yasal düzenlemeler bulunmaktadır. 20.5.1982 tarihli ve 2674 sayılı Karasuları Kanunu uyarınca “Türk karasularının genişliği 6 deniz milidir. Cumhurbaşkanı, belirli denizler için, o denizlerle ilgili bütün özellikleri ve durumları göz önünde bulundurmak ve hakkaniyet ilkesine uygun olmak şartıyla, 6 deniz milinin üstünde karasuları genişliği tespit etmeye yetkilidir.”

Günümüzde, Türk Karasuları Ege’de 6, Karadeniz ve Akdeniz’de 12 deniz mili olarak uygulanmaktadır. 1982 tarihli 2674 sayılı kanunda Mütakabiliyet İlkesi’ne yer verilmemiştir. Bu, özellikle karasuları genişliğinin tespitinde kabul edilen karşılıklılık ilkesinin karasularını genişletme girişimini diğer devletlerle bırakmanın getirebileceği tehlikeleri ortadan kaldırma amacına yöneliktir (Kuran, 2021: 110).

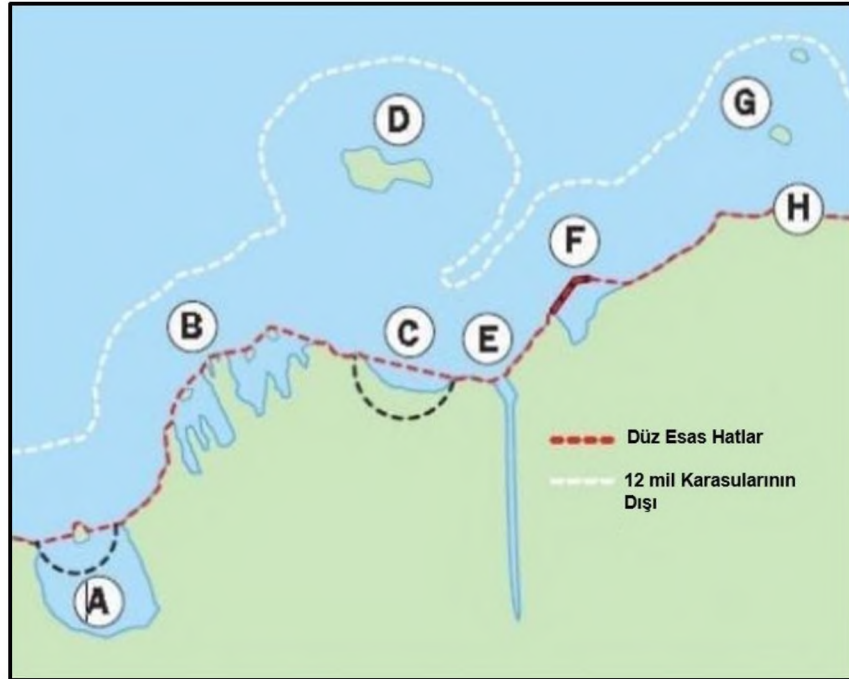
Karasularının dış sınırı, her noktası esas hattın en yakın noktasından karasularının genişliğine eşit uzaklıkta bulunan hattın oluşmaktadır. Karasularının

belirlenmesinde kullanılan temel yöntem olarak BMDHS’de bulunan normal esas hat (*normal baseline*) kullanılmaktadır (BMDHS, 1982: 27). Buna göre, karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı normal esas hat, kıyı hattı boyunca uzayan en düşük cezir hattına göre belirlenecektir.

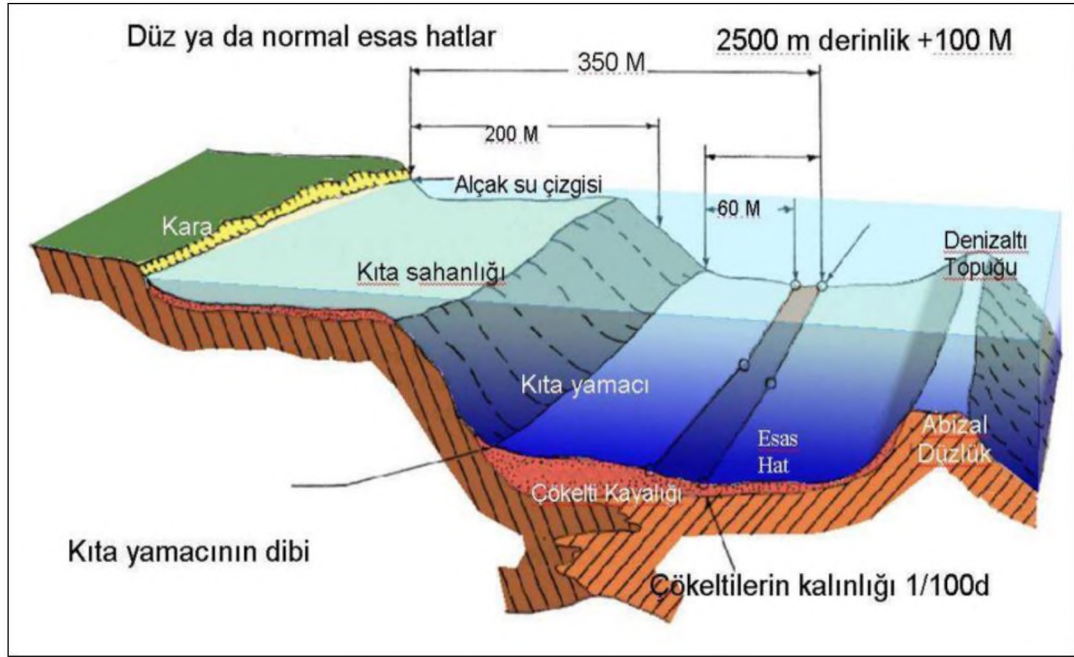
Dünya üzerinde kendine özgü özelliklere sahip olan birçok coğrafi bölge bulunmaktadır. Söz konusu özelliklere sahip olan bu coğrafi bölgelerin karasularının ölçülmesine yönelik çeşitli ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Bahse konu ihtiyaçları karşılayabilmek için bazı düzenlemeler getirilmiştir. Örneğin, mercan kümelerinin ada niteliğindeki kısımları veya serpiştirilmiş kayalıklarla çevrili adalar söz konusu olduğunda, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hat, kayalık üzerinde, açık deniz tarafındaki, en düşük cezir hattı esas alınarak normal esas hat yöntemi ile belirlenmektedir.

Normal esas hat yönteminin kullanılarak karasuları genişliğinin belirlenmesi kıyıdaş devletler arasında birtakım anlaşmazlıkların yaşanmasına sebep olmaktadır. Dünya literatüründe 1951 Birleşik Krallık-Norveç Balıkçılık Davası (UK-Norway Fisheries Case) olarak bilinen anlaşmazlık, karasularının belirlenmesinde esas alınan ikinci bir yöntemin doğmasına yol açmıştır. Norveç, sahip olduğu sahil şeridi ve kıyılarının aşırı girintili çıkıntılı olmasından dolayı esas hatlar yöntemine göre karasularını belirlememiş, bunun yerine karasularını kıyı hattına saygılı, mantıklı ve hakkaniyete uygun bir yöntem kullanarak yapmıştır. Norveç, girintili çıkıntılı yapıya sahip sahil hattı boyunca yakınında bulunan adalardan dolayı karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hattın çizimi için, uygun noktaları birleştiren düz esas hatlar yöntemini (*straight baselines*) kullanmıştır. Bunun üzerine Birleşik Krallık konuyu Uluslararası Adalet Divanı’na (UAD) taşıyarak karasularının belirlenmesinde Norveç’in yasal olarak kabul edilebilir bir yöntem kullanıp kullanmadığının kararını vermesini istemiştir. UAD, Norveç tarafından kullanılan düz esas hatlar yöntemini ve bu yöntemle tespiti yapılan esas hatların devletler hukukuna aykırı olmadığı kararını vermiştir (ICJ, 1951: 116-117).

UAD tarafından verilen bu karardan sonra düz esas hatlar yöntemi 1958 Cenevre Sözleşmesi’nde yer almaya başlamış, daha sonra bu yöntem 1982 BMDHS madde 7’de kendine yer bulmuştur.

Kıta sahanlığı, esas hatlardan başlayarak (karasularının ve kıta sahalığının başlangıçları aynıdır) 200 deniz mili mesafeye kadar olan bir alanda denizin altındaki deniz yatağı ve toprak altında kıyı devletine egemenlik hakları vermektedir. Genişliğin tespitinde kıta uzantısı 200 deniz milinden geniş ve 200 deniz milinden dar olan devletler arasında denge sağlanmasını öngören çözüm benimsenmiştir. Bu kapsamda, kıta uzantısının 200 deniz milinden dar olduğu kıyılarda 200 deniz mili, 200 milden geniş olduğu kıyılarda ise azami 350 deniz mili (kıta uzantısı bu sınırı aşsa bile) veya 2500 metre derinlikten itibaren azami 100 deniz milidir (BMDHS, 1982: 53).

Şekil 2.2: Kıta Sahanlığı

(i) Kıta Sahanlığında Sahip Olunan Egemenlik Hakları

Kıyı devleti, doğal kaynaklarını araştırmak ve işletmek amacıyla kıta sahanlığı üzerinde egemenlik haklarını (*sovereign rights*) kullanır (BMDHS, 1982: 54). Egemenlik hakları temel olarak altı başlıkta özetlenebilir (Tanaka, 2015: 142).

İlk olarak, kıta sahanlığı üzerindeki egemenlik hakları doğuştan gelmektedir. Kıta sahanlığı kendiliğinden (*ipso facto*) ve başlangıçtan beri (*ab inito*) olarak vardır (ICJ, 1969: 22). Başka bir deyişle, kendiliğinden ve en başından beri kendiliğinden var olmaktadır. Kıyı devletinin doğal bir hakkı olmasından dolayı kıta sahanlığının ilan edilmesi zorunlu değildir; ancak kıta sahanlığı belirlendiğinde onların konumlarını belirlemek için uygun ölçekli haritalarda gösterilmelidir. Aynı zamanda uygun

yerlerde coğrafi koordinat sistemini kullanarak da sınırlar gösterilebilir. Kıyı devleti ister uygun ölçekli haritalar ile olsun, ister coğrafi koordinat sistemi ile olsun kıta sahanlığını gösteren belgelerin her birinin bir kopyasını BM Genel Sekreterliği'ne tevdi etmelidir.

İkincisi, kıyı devletinin egemenlik hakları kıta sahanlığındaki doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi ile ilgili haklardır. Kıta sahanlığı içerisinde bulunsalar bile doğal olmayan kaynaklar üzerinde sahildar devletin egemenlik hakkı yoktur. Örneğin, kıta sahanlığı alanında bulunan bir batık gemi için kıyı devleti egemen haklara sahip değildir (*Churchill, Lowe and Sander, 2022: 152*).

Üçüncüsü, doğal kaynaklar, temel olarak deniz yatağı ve toprak altında bulunan mineral ve diğer cansız kaynaklardan oluşmaktadır. Fakat, zamanının çoğunu deniz yatağı ve toprak altında yerleşik olarak harcayan sedenter (hareketsiz) türler istisna bir durumdur.

Dördüncüsü, kıta sahanlığındaki egemen hakların, doğal kaynakları araştırmak ve kullanmak amacıyla yasama ve yürütme yetkisini içerdiğine dair genel bir kanı var olduğu görülmektedir.

Beşincisi, kıyı devletinin egemenlik hakları, milliyetleri ne olursa olsun tüm insanlar veya gemiler üzerinde kullanılabilir. Bu nedenle şahıs kapsamı ile ilgili bir sınır yoktur.

Altıncı ve son olarak, kıyı devleti kıta sahanlığında araştırma yapmıyor veya doğal kaynaklarına işletilmesine yönelik faaliyet icra etmediği durumlarda hiç kimse bahse konu durumlarda bu faaliyetleri üstlenemez (*BMDHS, 1982: 49*). Aynı zamanda, BMDHS'de öngörüldüğü şekilde, kıyı devletinin kıta sahanlığı üzerindeki haklarının kullanılması, diğer devletlerin seyrüsefer ve diğer hak ve özgürlüklerine herhangi bir haksız müdahale ile sonuçlanmamalı veya ihlal edilmemelidir.

Kıyı devletinin kıta sahanlığı üzerindeki genel egemenlik hakları, uluslararası hukuk tarafından sağlanan belirli konularla sınırlıdır. Bununla birlikte, uluslararası hukukun öngördüğü hususlara ilişkin olarak, kıyı devleti, uyruklarına bakılmaksızın tüm şahıslar üzerinde münhasır bir şekilde yasama ve uygulama yetkisini kullanabilir. Özünde kıta sahanlığı üzerindeki haklar, kişilerin veya gemilerin uyruğundan bağımsız olarak yalnızca söz konusu belirli alan içinde uygulanabilecekleri anlamında bir alandır. Dolayısıyla, Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) gibi, kıyı devletinin kıta

sahanlığı üzerindeki egemen hakları da sınırlı bir alanda yargı yetkisi olarak kabul edilebilir.

(ii) Kıta Sahanlığında Sahip Olunan Yargı Yetkileri

Kıyı devletinin sahip olduğu egemenlik haklarına ek olarak, yapay adalar, deniz bilimsel araştırmaları, boşaltım (*damping*) ve diğer amaçlarla ilgili bir takım yargı yetkilerine (*jurisdiction rights*) sahiptir. Yargı yetkisi hakları temel olarak dört başlıkta özetlenebilir.

İlk olarak, kıyı devleti kıta sahanlığında yapay adalar üzerindeki yargı yetkileri vardır. Kıta sahanlığında kıyı devletinin yapay adaların, tesis/yapıların kurulması ve kullanılması, deniz bilimsel araştırmaları ve deniz çevresinin korunması ve muhafaza edilmesidir. Kıyı devleti aynı zamanda bu tür yapay adalar, tesisler ve yapılar üzerinde gümrük, maliye, sağlık, güvenlik ve göçmenlik yasa ve yönetmeliklerine ilişkin yargı yetkisi de dahil olmak üzere yargı yetkisine sahiptir.

İkincisi, kıta sahanlığında, kıyı devleti, deniz bilimsel araştırmaları konusunda yargı yetkisine sahiptir, MEB'de ve kıta sahanlığında deniz bilimsel araştırmalarının kıyı devletinin rızasıyla yürütüleceğini açıkça belirtilmiştir (*BMDHS*, 1982: 117). Bununla birlikte, 200 deniz milinin ötesindeki kıta sahanlığı ile ilgili olarak, kıyı devletinin takdir yetkisi sınırlandırılmıştır. Kıyı devletleri, kıta sahanlığında usulüne uygun olarak üstlenilecek deniz bilimsel araştırma projeleri ile ilgili olarak, izin vermeme takdirlerini, 200 deniz milinin ötesinde kullanamazlar.

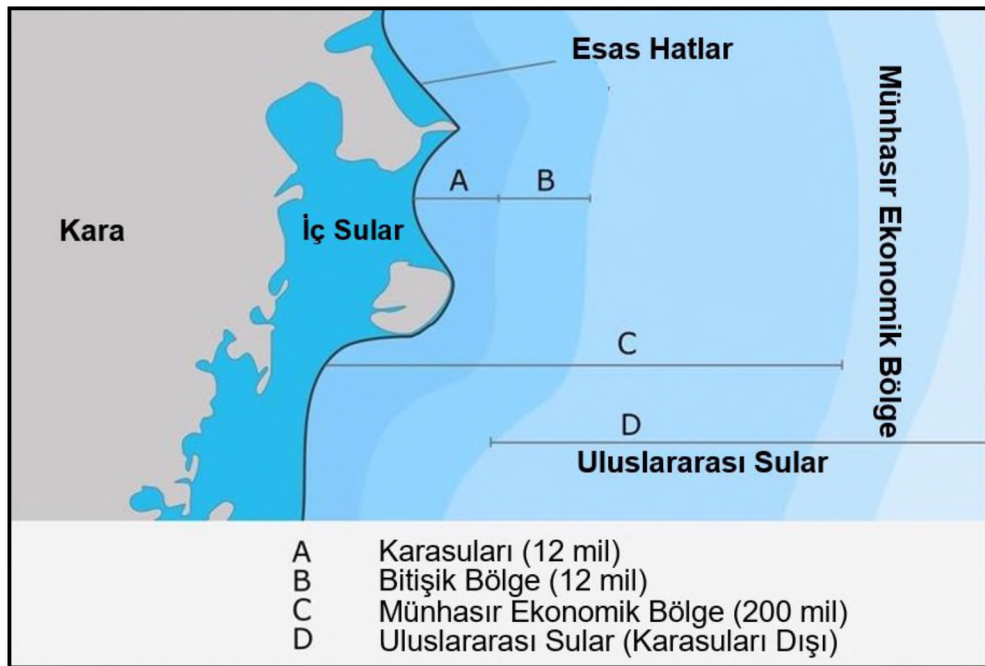
Üçüncüsü, kıyı devletinin kıta sahanlığı üzerinde boşaltıma (*damping*) izin verme, düzenleme ve kontrol etme hakkına sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, kıyı devletinin kıta sahanlığına atılan kirlilik konusunda yaptırım yetkisi vardır (*BMDHS*, 1982: 105).

Son olarak, kıyı devleti, kıta sahanlığında her türlü amaçla sondaj yapılmasına izin verme ve düzenleme konusunda özel haklara sahip olacaktır (*BMDHS*, 1982: 55).

BMDHS'nin kıta sahanlığı konusunda kıyı devletlerine tanımış olduğu ister egemenlik hakları olsun ister yargı hakları olsun incelendiğinde, kıta sahanlığı üzerinde diğer devletlere tanımış olan hak ve yetkilerinin kullanımı (açık denizlerde ve havada seyrüsefer serbestisi hakkı hariç) kıyı devletinin rızası ve onayına bağlıdır.

2.1.5 Münhasır Ekonomik Bölge

Münhasır ekonomik bölge (*exclusive economic zone*), ilk defa BMDHS’de yasal zemine oturtulan bir deniz hukuku kavramıdır. Kıyı devleti, 200 deniz miline kadar varan MEB’de su yüzeyi, toprak altı ve üstü canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, muhafazası, işletilmesi, korunması ve idaresine ilişkin haklara ve yetkilere sahiptir (*Kuran 2021: 272*). MEB’in kara tarafında bulunan sınırı, karasularının deniz sınırıdır. Bir başka deyişle, karasularının sona erdiği hat MEB’in başlangıç hattıdır. Karasularının genişliğinin 12 deniz mili olduğu dikkate alındığında aslında MEB genişliği en fazla 188 deniz mili olmaktadır (*Tanaka, 2015: 125*).

Şekil 2.3: İç sular, Karasuları, Bitişik Bölge ve Münhasır Ekonomik Bölge

MEB’in sınırlama hatları, onların konumlarını belirlemek için uygun ölçekli haritalarda gösterilmelidir. Aynı zamanda uygun yerlerde coğrafi koordinat sistemini kullanarak da MEB sınırları gösterilebilir. Kıyı devleti ister uygun ölçekli haritalar ile olsun ister coğrafi koordinat sistemi ile olsun MEB sınırlarını gösteren belgelerin her birinin bir kopyasını BM Genel Sekreterliğine tevdi etmelidir. MEB, denizler üzerindeki hava sahasının yanı sıra deniz tabanını ve onun alt toprağını, deniz tabanının üzerini örten suları kapsamaktadır.

(i) Kıyı Devletlerinin MEB İçindeki Egemenlik Hakları

Deniz tabanı ve onun alt toprağı ile ilgili olarak BMDHS madde 56 gereğince, kıyı devleti araştırma ve kullanma, deniz tabanını örten sularda, deniz tabanında ve

onun alt toprağında ister canlı olsun ister cansız olsun doğal kaynakları koruma ve işletme amacıyla egemen haklarına (*sovereign rights*) sahiptir. Kıyı devleti deniz yatağı ve toprak altı ile ilgili haklarını, kıta sahanlığını düzenleyen hükümlere uygun olarak kullanılacaktır. Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta, MEB içerisinde tüm devletler seyrüsefer ve uçuş özgürlüklerinden yararlanabilecektir. Ayrıca, kıyı devleti sudan, akıntılardan ve rüzgârlardan enerji üretimi gibi bölgenin ekonomik olarak işletilmesi ve araştırılmasına yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemenlik haklarına sahiptir. MEB, karasularının ötesinde ve ona bitişik bir alandır. İçsular ve karasularda olduğunun aksine, kıyı devletinin kara egemenliğinde sahip olduğu haklara MEB içerisinde sahip değildir. MEB, bir devletin karasularına ve iç sularına ya da bir takımada devletin takımadada sularına dâhil olmayan diğer bölümlerine uygulanmaktadır. MEB açık denizlerin bir parçası değildir; MEB’de uygulanabilen özgürlüğün niteliği, açık denizlerdekinden farklıdır. Genel olarak MEB’in karasuları ve açık denizlerden ayrılan kendine özgü bir bölge olduğu kabul edilmektedir. Kıyı devletin MEB üzerindeki egemen haklarının esasen ekonomik arama ve işletmeyle sınırlı olduğunu, toprak egemenliğinden farklı olduğunu belirtmek önemlidir.

(i) Kıyı Devletlerinin MEB İçindeki Yargı Yetkileri

Denizdeki doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi konularının yanı sıra kıyı devletleri bazı farklı yargı yetkilerine (*jurisdiction rights*) sahiptir. Bu yetkiler; yapay adaların, tesis/yapıların kurulması ve kullanılması, deniz bilimsel araştırmaları ve deniz çevresinin korunması ve muhafaza edilmesidir. Kıyı devleti, gümrük, maliye, sağlık, güvenlik ve göçmenlik yasaları ve düzenlemeleri ile ilgili yargı yetkisi dahil olmak üzere, bu tür yapay adalar, tesisler ve yapılar üzerinde özel yargı yetkisine sahiptir. MEB üzerinde yetkilerin kullanılmasına yönelik bazı koşullar mevcuttur (*BMDHS*, 1982: 45). Kıyı devleti bu yetkileri kullanım koşullarına geldiğinde bu tür yapıların inşa edilme, mevcudiyeti, kaldırılmaları ve diğer faaliyetleri süresince seyir güvenliğini riske atmamak için gerekli uyarılar ve bildirimlerde bulunulmalıdır.

(ii) MEB ile Kıta Sahanlığı Arasındaki Temel Farklılıklar

MEB ile kıta sahanlığı arasında üç farklılık olduğunu söylemek mümkündür (*Pazarıcı*, 2022: 301-302). İlk olarak, MEB, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz milinin ötesine uzanamaz iken, kıta sahanlığının genişliği

350 deniz miline kadar uzanabilmektedir. İkinci farklılık, kıta sahanlığı deniz tabanı ve altındaki cansız kaynaklar ile deniz tabanı ve toprağın altı ile sürekli dokunma durumunda bulunan canlı kaynakları içerirken, MEB'in bu canlı ve cansız kaynaklara ilave olarak kapsadığı deniz alanındaki su kütlesinin tüm canlı ve cansız kaynaklarını da içermesidir (Toluner, 1996: 275). Son olarak, MEB, BMDHS'nin 75. maddesinde belirtildiği şekilde, sınırlarına ilişkin haritaların ve coğrafi koordinat listelerinin uygun biçimde yayınlanması ve BM'ye deklare edilmesini gerektirirken kıta sahanlığı kıyı devletinin *ab initio* ve *ipso facto* bir hakkı olup, ilan ve bildirim gerektirmemektedir.

2.1.6 Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması (*delimitation of maritime jurisdiction areas*), kıyı devletinin yargı yetkisinin hak ve yetkilerinin başka bir kıyı devleti ile örtüştüğü durumlarda, deniz alanları üzerinde ayırım oluşturma süreci olarak tanımlanabilir. İlk olarak, deniz sınırları (*maritime boundaries*) ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılması (*delimitation of maritime jurisdiction areas*) arasında bir ayırımın farkı iyi şekilde anlaşılmalıdır (Caffisch, 1991: 426-427). Deniz sınırlarının belirlenmesi, tek bir devletin deniz alanlarını belirleyen hatların çizilmesinden, diğer bir deyişle, başka bir kıyı devleti ile temas halinde olmayan alanlardan oluşmaktadır. Sınırların belirlenmesi, doğal olarak tek taraflı bir eylemdir. Diğer yandan, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması iki veya daha fazla kıyı devleti arasında gerçekleştirilecek bir işlemdir; çünkü amacı, kıyı devletlerinin hak ve yetkilerinin çakıştığı alanları ayırmaktır. Ayrıca, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması tek taraflı bir işlem değildir; ilgili devletler arasındaki anlaşma ile gerçekleştirilmelidir. Kıyıları birbirine bitişik veya birbirine yakın olan devletler arasında hiçbir deniz sınırlaması, bu devletlerden biri tarafından tek taraflı olarak gerçekleştirilememektedir (ICJ, 1984: 299). Bu nedenle, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması doğası gereği uluslararası nitelik taşımaktadır.

Günümüze kadar temel anlamda 1958 Cenevre Sözleşmeleri ve 1982 BMDHS, deniz hukukunda sınırlandırmanın yasal kapsamını oluşturmuştur. Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda dört çeşit deniz sınırlandırması söz konusu olmuştur. Bunlar;

- Karasularının sınırlandırılması (1958 Cenevre Sözleşmeleri ve 1982 BMDHS),

- Bitişik bölgenin sınırlandırılması (1958 Cenevre Sözleşmeleri),
- Kıta sahanlığının sınırlandırılması (1958 Cenevre Sözleşmeleri ve 1982 BMDHS),
- MEB'in sınırlandırılması (1982 BMDHS).

Deniz hukukunda kıyı devletlerinin deniz alanları üzerindeki sahip olduğu yetkilerinin sınırları, ilkesel olarak kıyıdan uzaklık temeline dayanmaktadır. Kıyı devletlerinin zaman içerisinde hak ve yetkilerini azami seviyede azami limitlerde kullanma talepleri olmuştur. Bunun sonucunda kıyı devletlerinin yetki alanlarının çakıştığı deniz alanlarının sınırlandırılması konusu bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Deniz hukukuna göre alanların çakıştığı yerlerde sınırlandırmaya ilişkin kuralları dikkate alınmaksızın, kıyı devletleri deniz yetki alanlarının yasal kullanımlarından etkin bir şekilde yararlanamazlar. Bu nedenle deniz hukukunda deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesi oldukça fazla önem arz eden bir konu haline almıştır. Günümüzde kıyı devletleri karşılıklı olarak anlaşmaya vararak sınırlama yapmaktan ziyade azami taleplerde bulunarak sorunu uluslararası mahkemelere sevk ederek çözüm yoluna gittikleri gözlenmektedir.

Hukukun her alanında öngörülebilir ve esnek olan dengeli bir hukuk sistemi, sorunların çözümünde hukuki sonuçlara ulaşılmasını sağlamaktadır. Diğer tüm hukuk türlerinde olduğu gibi, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda da belirli bir derecede öngörülebilirliğe sahip olunması gerekmektedir. Ayrıca, her deniz sınırlandırmasının durumu farklı olduğundan, adil sonuçlara ulaşmak için çeşitli faktörlerin esnek bir şekilde dikkate alınması gereklidir. Adil bir sonuca ulaşmak için sayısız çeşitlilikteki faktörü hesaba katarken öngörülebilir olmak da oldukça zordur.

Deniz hukukunda deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusundaki değişim ve süreklilik son zamanlarda ağırlık merkezi haline almıştır. Aslında deniz hukukunda deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusu, uluslararası yargı ve hakem mahkemeleri tarafından geliştirilmektedir. Uluslararası mahkemelerin konuya yönelik yaklaşımları zamanla değişim göstermektedir. Dolayısıyla, hukukun gelişim yönünü iyi anlamak için deniz sınırlandırmasına ilişkin alınan yargı kararlarında hem değişimi hem de sürekliliği analiz etmek gerekmektedir.

2.1.6.1 Sınırlandırmaya Etki Eden Faktörler ve Değerlendirmesi

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmazlıklarında taraflarca öne sürülen faktörler oldukça çeşitlidir ve nihai sınır çizgisi sınırlandırmaya etki eden faktörler dikkate alınarak belirlenmektedir. Bu kapsamda sınırlandırmaya etki eden faktörler UAD kararları ve deniz hukuku ile ilgili çalışmalarda genel olarak coğrafi ve coğrafi olmayan olarak iki alt kategoride sınıflandırıldığı görülmektedir.

2.1.6.1.1 Coğrafi Faktörler

Coğrafi faktörlerin deniz sınırlarının belirlenmesinde önemli bir rol oynadığı tartışma götürmeyecek bir gerçektir. UAD kararları incelendiğinde deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin her uluslararası kararda coğrafi faktörler dikkate alındığı görülmektedir.

(i) Karşılıklı-Bitişik Kıyılar

Coğrafi faktörler arasında bulunan karşılıklı-bitişik kıyılar faktöründeki temel gaye, kıyıdaş devletler arasında karşı karşıya bulunan ve bitişik kıyılar arasındaki ayrımın sağlanmasıdır. Uluslararası yargı ve hakemlik mahkemeleri, ortay hat yönteminin uygunluğunu değerlendirirken kıyıların durumuna büyük önem vermiştir (*Arbitration*, 1977: 57). Bunun nedeni, ortay hat yönteminden kaynaklanan eşitsizlik risklerinin karşı ve bitişik kıyılar arasında farklı olmasıdır (*ICJ*, 1969: 37). Günümüzde uluslararası yargı ve hakem mahkemeleri, kıyıların durumundan bağımsız olarak, sınırlamanın ilk aşamasında ortay hat yöntemini uygulama eğilimindedir. Bu nedenle, sınırlama konusunda karşılıklı ve bitişik kıyılar arasındaki ayrımın sınırlı etkiye sahip olduğu görülmektedir.

(ii) Kıyıların Genel Yönü

Tunus/Libya (*ICJ*, 1982: 85) ve Maine Körfezi (*ICJ*, 1984: 34) davalarında kıyının genel yönünün belirlenmesi söz konusu iken, kıyının genel yönünün belirlenemediği Gine/Gine-Bissau davasında hakem heyeti, Batı Afrika kıyı şeridinin genel yapısının dikkate alınması gerektiğini savunarak, Pointe des Almadies (Senegal) ve Cape Schilling'i (Sierra Leone) birleştiren kıyı şeridinin genel yönüne dik bir kabaca hat çizerek sonuca ulaşmıştır (*Arbitration*, 1985: 297-298).

(iii) Kıyı Şeridinin Uzunlukları

Orantılılık kavramı, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında neredeyse alınan tüm kararlarda dikkate alınan önemli bir yere sahiptir. Orantılılık kavramına

göre, deniz yetki alanlarının sınırlarının belirlenmesinde, tarafların deniz yetki alanları ile kıyı şeritlerinin uzunlukları arasındaki oran dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir.

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bağlamında, orantılılık kavramı ilk olarak Federal Almanya Cumhuriyeti tarafından Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı davalarında gündeme getirilmiştir. Federal Almanya Cumhuriyeti, ilgili her devletin mevcut kıta sahanlığından kıyı şeridinin veya deniz cephesinin uzunluğuyla orantılı olarak “adil ve hakkaniyetli bir pay” alması gerektiğini öne sürmüştür (*ICJ*, 1969: 20). UAD, bu görüşü reddetmesine rağmen, orantılılık kavramını dikkate alınması gereken bir faktör olarak kabul etmiştir.

Dikkate alınması gereken ilgili devletlere ait kıta sahanlığının kapsamı ile ilgili kıyı şeritlerinin uzunlukları arasında hakkaniyet ilkelerine göre gerçekleştirilen bir sınırlamanın getirmesi gereken makul bir orantılılık derecesi unsurdur. Kıyıları belirgin olarak içbükey veya dışbükey olan devletler arasında gerekli dengeyi kurmak veya çok düzensiz kıyı şeritlerini daha gerçek oranlarına indirgemek için genel yönlerine göre ölçülmektedir (*ICJ*, 1969: 52). Ortay hat yöntemine başvurma yarattığı çarpıklıkları ortadan kaldırmak veya azaltmak için orantılılık bu özel coğrafi durumda devreye girmiştir. UAD’nın birçok kararında orantılılık faktörü dikkate alınmıştır. Tunus/Libya davasında, UAD bitişik kıyılar arasında sınırlandırma yaparken, herhangi bir içbükeylik veya dışbükeylik durumu olmasa bile orantılılığa dayanmıştır (*ICJ*, 1982: 91). Maine Körfezi (*ICJ*, 1984: 323-337), Libya/Malta, (*ICJ*, 1985: 50-55), Grönland/Jan Mayen (*ICJ*, 1993: 65-69), Eritre/Yemen (*Arbitration*, 1999: 1010-1011), Barbados/Trinidad ve Tobago (*Arbitration*, 2006: 102-112), Guyana/Surinam (*Arbitration*, 2007: 127) ve Romanya/Ukrayna (*ICJ*, 2009: 129-130) davalarında sınırlandırmada orantılılık dikkate alınmıştır.

Bunlarla beraber, orantılılık kavramının kullanılmasında birtakım sorunlar da mevcuttur. İlk sorun, kıyı uzunluklarının ve yüzeylerinin hesaplanması için objektif bir kriterin olmamasıdır. Kıyı uzunluklarının hesaplanabilmesi için değerlendirilecek kıyıların belirlenmesi gerekmektedir. Maine Körfezi, St Pierre ve Miquelon, Eritre/Yemen ve bunun gibi pek çok davada mahkemeler herhangi bir nesnel kriter ortaya koyamamıştır. Kıyı uzunluklarının hesaplanmasında da herhangi bir kriter bulunmamaktadır. İkinci sorun, kıyı uzunluklarındaki farklılıkları değerlendirmede

nesnel bir kriterin olmamasıdır. Mahkeme, kıyı uzunluklarındaki hangi eşitsizliğin, sınır çizgisinin adaletsiz ve orantısızlık oluşturacağı konusunda yıllar içinde farklı sonuçlara ulaşmıştır. Mahkeme, bölgenin genel coğrafyasına atıfta bulunarak uygulayacağı yöntem kendi takdirine kalmış bir konudur (*ICJ*, 2009: 124). Üçüncü zorluk, kıyı uzunlukları ile taraflara atfedilen deniz alanları arasındaki makul ilişkiyi değerlendirmek için nesnel bir kriterin olmaması ile ilgilidir. Tüm davalarda, uluslararası mahkemeler, kıyı uzunluklarının oranı ile taraflara ait deniz alanlarının oranı arasında bir orantısızlık olmadığı sonucuna varmıştır. Sonuç olarak, günümüzde uluslararası yargı ve hakem mahkemeleri, coğrafi duruma göre orantılılık faktörünü uygulamaktadır.

(iv) İç Bükey ve Dış Bükey Şekil

Kıyıların içbükeyliğinin veya dışbükeyliğinin ilgili bir durum oluşturduğu kabul edilmiştir. UAD, özellikle Kuzey Denizi Kıta Sahanelığı davalarında, kıyıların içbükey olduğu durumlarda, ortay hat yöntemini adaletsiz olarak değerlendirmiştir (*ICJ*, 1969: 17). Aynı görüş, Libya/Malta davası kararında da mahkeme tarafından tekrarlanmıştır (*ICJ*, 1985: 44). Fakat pratikte kıyının içbükeyliğini ve dışbükeyliğini tanımlamak genel olarak zordur. Ortaya çıkan zorluk, Gine/Gine-Bissau hakem mahkemesi kararında vurgulanmıştır (*Arbitration*, 1985: 94-95).

(v) Esas Hatlar

Esas hatlar, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında ilk aşama olarak kullanılan geçici ortay hattın oluşturulmasında kullanılmaktadır. Bu bağlamda, karasuları, kıta sahanlığı ve MEB sınırlarını belirlemede kullanılan esas hatların kıyıdaş ülkelere ait deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında da kullanılıp kullanılmayacağı hususunun belirlenmesi gerekmektedir. İlke olarak, BMDHS'ye göre deniz yetki alanlarının sınırlamalarında ortay hat yöntemini uygulanırken, karasularının esas hatlarından itibaren bir ortay hattın çizilmesi gerektiğini önerilir. Fakat, uluslararası yargı ve hakem mahkemeleri, taraflarca belirlenen esas hat veya noktaların kullanılmasının adaletsiz sonuç doğurabileceği durumlarda, kendi içtihat ve kararlarına istinaden ilgili esas hatları veya noktaları seçebilirler.

Konu ile ilgili olarak UAD tarafından verilen kararlara bakıldığında, ilk olarak, Libya/Malta davasında kıyı devletleri tarafından belirlenen esas hatların, o devlete ait

kıta sahanlığını belirlemek için kullanılan esas hat veya noktalar ile aynı olmadığı kararı verilmiştir (*ICJ*, 1985: 48). Eritre/Yemen davasında, hakem heyeti, Eritre'nin belirlemiş olduğu esas hatları, alçak su hattından ölçüleceği görüşünü benimsemiştir (*Arbitration*, 1999: 1006-1008). Yine Katar/Bahreyn davasında, Bahreyn'in çok adalı bir devlet olarak en dıştaki adaları ve düşük gelgit yükselmelerini birbirine bağlayan iddialarına Mahkeme, Bahreyn'in düz esas hat yöntemini uygulama hakkına sahip olmadığına karar vermiştir (*ICJ*, 2001: 103-104). UAD, Romanya/Ukrayna davasında konuyu bir adım daha öteye taşıyarak kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin genişliğinin ölçülmesi amacıyla esas hattın belirlenmesi ve kıta sahanlığı ile münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması amacıyla bir ortay hattın çizilmesi için esas noktaların belirlenmesi meselesi bahse konu olmuştur. Bu çerçevede, komşu/karşıt devletler arasındaki münhasır ekonomik bölge iki farklı konu olduğu kararını (*ICJ*, 2009: 108) vererek kıta sahanlığı ve MEB sınırlarının belirlenmesi için kullanılacak olan hat veya noktaları, esas hattın açık bir şekilde ayırmıştır.

(vi) Adaların Mevcudiyeti

Adaların mevcudiyeti deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında göz önüne alınması gereken ve üzerinde en fazla ihtilaf oluşturan faktördür. Kıyı devletlerinin çok çeşitli uygulamaları ve talepleri nedeniyle adalara verilen hukuki etkiye ilişkin genel bir kural belirlemek oldukça zordur. Bu nedenle, adalara verilecek etkiyi uluslararası yargı ve hakem mahkemelerinin hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde karara bağlamaları beklenmektedir. Bu konuda dikkat edilecek husus, adaların sınırlandırmaya ne kadar etki edeceklerinin belirlenmesidir. Konuya ilişkin içtihat hukuku incelendiğinde; adalara tam etki tanıyan, hiç etki tanımayan, adaları çevreleyen ve adalara kısmi etki tanıyan çeşitli uluslararası yargı ve hakem mahkemesi kararları ile karşılaşmaktadır (*Tanaka*, 2015: 204-205).

İlk çözüm yöntemi, adalara tam etki vermektir. Katar/Bahreyn davasında Hawar ve Janan Adaları 'na (*ICJ*, 2001: 109), Nikaragua/Honduras davasında Karayip Denizi'ndeki Honduras adaları ve Edinburgh'a (*ICJ*, 2007: 752) tam etki vermiştir. Tam etki verilmesiyle ilgili olarak Eritre/Yemen davasında Tahkim Mahkemesinin adalara verilen etkiyi belirlemek için kriter olarak “bütünlük testi” uygulamıştır. Bütünlük testine göre adaların bir anakara kıyısının ayrılmaz bir parçasını oluşturduğu durumlarda, bu adalara tam etki verilebilir. Mahkeme, genel kıyı düzeninin ayrılmaz

bir parçasını oluşturan adalar grubu olduğu için tam etki vermiştir (*Arbitration*, 1999: 1007). Aynı davada Yemen'in Kamaran, Uqban ve Kutama adalarına tam etki verilmiştir (*Arbitration*, 1999: 1007-1008). Bütünlük testi, adalara verilecek etkiyi belirlemek için oldukça faydalı bir kriter olarak kullanılmıştır.

İkinci çözüm yöntemi, bir adaya hiçbir etki vermemektir. UAD, Tunus/Libya davasında Cerbe adasına (*ICJ*, 1982: 85), Katar/Bahreyn davasında, Qit'at Jaradah, Fasht al Jarim adalarına hiçbir etki vermemiştir (*ICJ*, 2001: 104-115). Eritre/Yemen davası kararında da ifade edilen bütünlük testine atıfta bulunarak, Romanya/Ukrayna davasında, Ukrayna'ya ait Yılan Adası'na hiçbir etki tanımamıştır (*ICJ*, 2009: 109-110).

Üçüncü çözüm yöntemi, adaları çevrelemektir. Bu yöntem, İngiltere-Fransa Kıta Sahanlığı Davası'nda tarafından Kanal Adaları ile ilgili benimsenmiştir. İngiliz egemenliği altındaki Kanal Adaları, Fransız kıyılarında bulunduğu için Tahkim Mahkemesi, Kanal Adaları'nın tam etki verilmesinin eşitsizliğe yol açacak bir durum oluşturacağı görüşüne varmıştır (*Arbitration*, 1977: 93). Mahkeme, Kanal Adaları'nın kuzey ve batısında on iki millik adayı çevreleyen etki tanımıştır (*Arbitration*, 1977: 94-95). Eğer bu tür adalara tam etki verilmeye kalkılması halinde diğer kıyı ülkesinin büyük miktarda kayba uğrayacağı ifade edilmiştir (*Acer*, 2008: 9-13).

Dördüncü çözüm yöntemi, adalara yarım veya kısmi etki vermektir. Örneğin, İngiliz-Fransız Kıta Sahanlığı Davası'nda, Tahkim Mahkemesi Scilly Adaları'nın batıya doğru yönünü özel bir durum oluşturduğu görüşüne vararak adalara yarı etki vermiştir (*Arbitration*, 1977- 114). Yarı etki çözümü daha sonra Tunus/Libya kararı (*ICJ*, 1982: 88) ve Maine Körfezi davasında da kullanılmıştır (*ICJ*, 1984: 350). 1992 Kanada-Fransa Saint Pierre & Miquelon Davası'nda Tahkim Mahkemesi, Fransa'ya ait adaların denize doğru genişlemesinde iki kısım belirlemiştir. Buna göre, birinci kısım olarak belirlenen batı sahillerine karasuları etkisi haricinde bir etki verilmesi durumunda Newfoundland'ın güney istikametinin deniz yönündeki 200 uzantısını kesintiye uğratma hususu olabileceği nedeniyle ilgili deniz alanına, karasularına ek olarak 12 mil hak verilmesi ile yetinilmiştir. Diğer kısımda ise, karşı alanda her hangi Kanada sahili bulunmaması nedeniyle bahse konu sahaya 200 mil dar ince ve uzun bir alan verildiği görülmüştür (*Arbitration*, 1992: 334). Görüldüğü gibi, sdalara yarı etki

vermenin hukuki gerekçeleri her davanın durumuna göre değişkenlik göstermektedir. İngiliz-Fransız Kıta Sahanelığı Davası'nda adalara verilen yarı etkinin geometrik temelleri varken, Tunus/Libya ve Maine Körfezi davalarında yoktur.

2.1.6.1.2 Jeolojik ve Jeomorfolojik Faktörler

Jeoloji deniz tabanının bileşimi ve yapısı ile ilgilenirken, jeomorfoloji deniz tabanının şekli ve biçimi ile ilgilenmektedir. Genel olarak, uluslararası yargı ve hakem mahkemeleri jeolojik ve jeomorfolojik faktörlere sınırlı derecede önem vermektedir. Bunun bir nedeni, şu anda kıyı devletlerinin, bölgenin jeolojik veya jeomorfolojik özelliklerinden bağımsız olarak kıta sahanlığının yanı sıra 200 millik bir MEB talep edebilmeleridir. Bunun sonucunda jeolojik ve jeomorfolojik faktörler sınırlandırma sürecinde önemsiz hale gelmektedir. Bu faktörler göz önüne alındığında, genellikle ya sınırın son noktalarını sabitlemek için ya da ekonomik ve seyrüseferle ilgili devletlerin çıkarları dahil olmak üzere diğer unsurlarla birlikte yalnızca ikincil rol oynamaktadır (*Highet*, 1993: 35).

2.1.6.1.3 Ekonomik Faktörler

Ekonomik faktörler; petrol, gaz ve balık gibi doğal kaynakları, ülkelerin doğal kaynaklara ekonomik bağımlılığı, seyir ve ulusal ekonomik zenginlik gibi sosyo-ekonomik faktörleri içerebilir. Genel bir şekilde, ekonomik faktörlerin etkisi, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin içtihatla az derecede etkili olmaktadır.

(i) Kaynaklar ve Sosyo Ekonomik Durum

Grönland/Jan Mayen davası (*ICJ* 1993: 79-81) dışında, kıta sahanlığının veya sadece deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin hiçbir karar doğal kaynakların varlığını hesaba katmamıştır. Bazı durumlarda, ekonomik faktörler, çizilen sınırların adil olup olmadığının bir testi olarak doğrulama maksadıyla kullanılmıştır. Maine Körfezi davasında UAD Dairesi dava sonucunun "kökten adaletsiz" olup olmayacağını veya "ilgili ülkelerin nüfusunun geçimi ve ekonomik refahı için felaket sonuçlar doğuracağını" doğrulayarak olumsuz karar vermiştir (*ICJ*, 1984: 342-344). St Pierre ve Miquelon davasında Tahkim Mahkemesi, Maine Körfezi kararında kullanılan "kökten adaletsiz" olup olmadığını uygulamış ve önerilen sınırlamanın bölgedeki mevcut balıkçılık üzerinde radikal bir etkisi olmayacağı sonucuna varmıştır (*Arbitration*, 1992: 1111:1173).

(ii) Seyir Faktörleri

Eritre/Yemen tahkiminde mahkeme, karasularını bölen sınırlandırma hattının çeşitli bölümlerinde seyir faktörlerini dikkate almıştır (*Arbitration*, 1999: 1004-1005). Yine Guyana/Surinam davasında, karasularının sınırlandırılmasında seyrüseferi açık bir şekilde özel bir durum olarak kabul etmiştir (*Arbitration*, 2007: 96-97). Bu durumların dışında, genellikle seyir faktörlerinin etkisi düşük seviyede kalmaktadır. Uluslararası mahkemeler ve tahkim kararları göz önüne alındığında ekonomik faktörlerin, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasını doğrudan etkilemediğini göstermektedir.

2.1.6.1.4 Politik Tutum ve Güvenlik

İki veya daha fazla devlet arasında bir deniz sınırının müzakere edilmesi ve kabul edilmesi doğası gereği her zaman politiktir. Ancak, devletler nadiren politik olan konuları kamuoyuna açıklar. Deniz alanlarının sınırlandırılmasında rol oynayabilecek güvenlik faktörleri arasında iyi komşuluk, dış politika hedefleri, anlaşmazlıklardan kaçınma vb. sayılabilir. Devletler, egemenlik anlaşmazlıklarını deniz alanlarının sınırlandırılmasıyla birlikte çözmeye çalıştıklarında, siyasi düşünceler de zorunlu olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bazı anlaşmalar, adalar üzerindeki egemenliği taraflardan birine devreder iken, eş zamanlı olarak bunların sınırlandırmadaki etkisini kısmen veya tamamen azaltılabilir. 1978 yılında Arjantin ve Şili arasındaki anlaşma iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Güvenlik kaygılarını tespit etmek zordur. Özellikle güvenlik endişelerine atıfta bulunan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmaları yoktur. UAD'nin Libya / Malta Kıta Sahaneliği Davası ve Tahkim Mahkemesi'nin Gine/Gine-Bissau Davası'nda güvenlik hususlarının "kıta sahanlığı kavramıyla alakasız olmadığına" karar vermiştir. Kararların temel amacı, taraflardan birinin herhangi bir nedenle kıyılarının karşısında ve yakın çevresinde kalkınma hakkına zarar verebilecek veya güvenliğini tehlikeye atabilecek hakların kullanılmasını önlemek olmuştur. UAD ve tahkim mahkemeleri güvenlik ile ilgili kararlar vermesine rağmen, bu konuda öngörülebilir bir standarda varamamışlardır.

2.1.6.1.5 Diğer Faktörler

(i) Çevresel Faktörler

ABD ve Kanada arasında yaşanan Maine Körfezi davasında, ABD tarafından kısmen deniz ortamıyla ilgili çeşitli çevresel/ekolojik faktörler gündeme getirilmiştir. Su kütlelerindeki sıcaklık ve tuzluluk örneklerinin, balıkların yumurtlamasıyla ilgili istatistiklerin, yetiştirme biçimlerinin ve beslenme alanlarının hepsinin Brown's Bank ve Georges Bank arasındaki “doğal ayrımları” yansıttığı ifade edilmiştir. Münhasır ekonomik bölge (MEB) veya balıkçılık bölgesi sınır çizgisinin çizilmesinde referans veya temel olarak dikkate alınması gereken doğal bir sınırın varlığını kanıtlama girişimi, Mahkeme Dairesinde destek görmemiştir (*ICJ*, 1984: 327). Çevresel faktörler genellikle deniz sınırlamalarına ilişkin anlaşmalarda çok az rol oynamıştır.

(ii) Üçüncü Devletlerin Varlığı

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında karşılaşılan durumların neredeyse yarısı ikiden fazla devletin çakışan iddialarını içermektedir. Sınırlandırılmaya yönelik müzakereler genellikle sadece iki tarafı kapsadığından, üçüncü devletlerin kıyılarının varlığına ve sınırlandırılacak alanda hâlihazırda üzerinde anlaşmaya varılmış sınırların varlığına özel dikkat gösterilmektedir. Uluslararası yargı ve tahkim mahkemeleri, her zaman üçüncü devletlerin hakkını korumuştur. Libya/Malta Kıta Sahanlığı Davası'nda İtalya'nın bölgedeki haklarını ihlal etmemek için kararının kapsamını sınırlandırmıştır (*ICJ*, 1985: 25-26).

(iii) Tarafların Davranışları

Tarafların davranışlarının etkisi deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin devlet uygulamaları, alınan mahkeme ve tahkim kararlarında çok sınırlıdır. Şimdiye kadar tek istisna, bu tür davranışları açıkça dikkate alan Tunus/Libya kararıdır.

(iv) Tarihsel Haklar

Tarihsel haklar bir devlet tarafından çok eski zamanlardan beri sürekli ve kamusal bir kullanım yoluyla ve diğer devletlerin rıza gösterdiği belirli kara veya deniz alanları üzerindeki haklar olarak tanımlanabilir. Deniz hukukunda tarihsel haklar, karasularının sınırlandırılmasında hem 1958 Cenevre Sözleşmeleri hem de 1982 BMDHS'de özel durum kategorisinde açıkça belirtilmiştir. Kıta sahanlığı ve MEB'in sınırlandırılmasına ilişkin olarak bu tür başlıklardan bahsedilmemiştir. Bu nedenle

ortaya çıkan mesele tarihsel hakların kıta sahanlığı veya MEB sınırlandırmasında tatbik edilip edilmeyeceğidir. UAD, Tunus/Libya davasında, tarihsel haklar konusuyla ilgili olarak “tarihsel haklar saygı görmeli ve her zaman uzun süredir kullanıldığı gibi korunmalıdır” (*ICJ*, 1982: 73) kararını vermiştir.

2.1.7 Deniz Hukuku’na Dair Bir Değerlendirme

Genel olarak uluslararası yargı ve hakem mahkemelerinin coğrafi faktörlere diğer faktörlerden daha fazla önem verdiği gözlemlenebilir (*Scovazzi*, 2000: 286). Özellikle, kıyının durumu, deniz sınırlarının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Orantılılık neredeyse tüm yargılamalarda kullanılmıştır. Sınırlandırmada adalara verilen hukuki etki, her zaman önemli bir husus olacaktır. Coğrafi olmayan ve ekonomik faktörlere gelindiğinde deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sürecinde daha az etkiye bulunmaktadır. Tarafların davranışları ve tarihi haklar, uluslararası yargı ve hakem mahkemeleri tarafından nadiren dikkate alınmıştır. Seyir faktörleri istisnai olarak yalnızca Eritre/Yemen ve Guyana/Surinam davalarında dikkate alınmıştır. Güvenlik ve çevresel faktörler gibi diğer faktörler, tamamen reddedilmese de, mahkemeler tarafından hiçbir zaman dikkate alınmamıştır.

Temel bir sınırlandırma kuralının belirlenmesi genel hukuki çerçevenin tesis edilmesi bakımından önemli olmasına rağmen somut uyuşmazlıkların hukuk kuralları temelinde çözümünü sağlamak açısından yetersiz kalmıştır. Sınırlandırmaya ilişkin ister uluslararası anlaşmalarda olsun ister yapılageliş kabul görmüş sınırlandırma kuralı olsun somut sınıflandırma presiplerini ihtiva etmemektedirler. Bununla beraber, sınırlandırmalarda uygulanacak sınırlandırma yönteminin neler olduğuna ilişkin açık hükümler yoktur (*Acer*, 2021: 31-32). Bunların sonucunda deniz hukuku kurallarının devlet uygulamasından ve hukuki görüşten bağımsız bir şekilde uluslararası yargı ve hakem mahkemeleri içtihatları yoluyla geliştirildiği görülmektedir. UAD Statüsü’nün 38 maddesi uyarınca, yargı kararları hukukun yalnızca ikincil kaynaklarıdır. Ancak, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bağlamında UAD ve hakem mahkemelerinin verdikleri kararlarla deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hukukunu oluşturmakta ve geliştirmekte olduğu söylenebilir.

Hakkaniyet ilkelerinin deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hukukunun merkezinde yer aldığına şüphe yoktur. Ancak, deniz hukukunda deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusu öngörülebilirlik ve esneklik arasında zorlandığı görülmüştür.

Uluslararası yargı ve hakem mahkemeleri herhangi bir deniz sınırlaması yöntemine bağlı olmaksızın elde edilecek adil sonuçlar hakkında her dava için ayrı olarak karar verme yaklaşımından uzaklaşmıştır. Bunun yerine, ilk olarak geçici eşit mesafe çizgisini belirleyerek daha sonra, hakkaniyete uygun bir sonuç elde etmek için geçici çizgide bir değişikliğin yapılmasını gerektirecek ilgili veya özel koşulların var olup olmadığını değerlendirmektedir. Son olarak, orantısızlık kriterinin uygulanması ile nihai sınırların belirlendiği bir yöntemi tercih etmektedir.

Deniz hukuku kapsamında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda uluslararası yargı kuruluşlarının verdikleri kararlardan oluşan içtihat çerçevesinde devlet uygulamalarına dayanmayan özel kurallar geliştirdikleri görülmektedir. Ayrıca, gelişen teknoloji, denizlerden ve deniz dibinden en az kara kadar faydalanmaya olanak sağlamaktadır. Bir başka deyişle, ekonomik değer olarak toprak ile deniz ve deniz dibinin farkı kalmamıştır. Karada tabii kaynaklar azaldığı için denizde bulunan kaynaklara olan ihtiyaç daha çok artmıştır (*Tekinalp*, 2019: 258). Bütün bunlar neticesinde deniz hukukunun geçmişte olduğu gibi gelecekte de değişime uğrayarak geliştirileceği aşîkârdır. Deniz hukukunda meydana gelecek değişimler, üç tarafî denizlerle çevrili bir kıyı devleti olan Türkiye'yi de etkileyecektir.

Türkiye'nin hak ve menfaatlerinin korunması maksadıyla daha çok uzun vadeli etkiler bırakarak yumuşak güç tesis edecek uygulamaları tercih etmesi gerekmektedir. Bu kapsamda;

a. Sorunlara etkin çözüm üretmek için deniz uyuşmazlıklarını düzenleyen bağımsız mevzuat veya deniz yetki alanlarını kapsayan bir kanunun kabul edilmesi ve ardından entegre bir denizcilik politikasının belirlenmesi,

b. Türkiye'nin denizcilikle ilgili dış politika hedeflerinde başarılı olabilmesi için kuşkusuz bir denizcilik stratejisi geliştirmesi, denizlere ve denizciliğe ilişkin yasal çerçevesini iyileştirmesi ve bir denizcilik bakanlığı kurması,

c. Üç tarafî denizlerle çevrili olan Türkiye'de özellikle bürokratların denizcilik vizyonu ile yetiştirilmesi, bu kapsamda denizlere yönelik ulus bilincinin artırılması amacıyla ilköğretim seviyesinden başlamak üzere eğitim ve öğretim müfredatlarına deniz ve denizcilik konularının, ortaöğretimden itibaren temel deniz hukukuna yönelik derslerin dahil edilmesi,

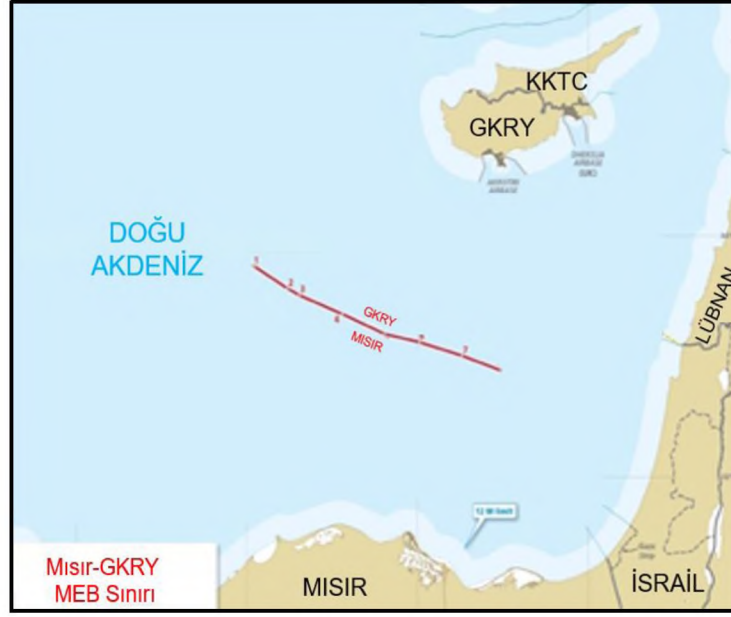
d. 1958 ve 1982 Deniz Hukuku Sözleşmeleri süreçlerinde kısmen zayıf kaldığı değerlendirilen kamu diplomasisi ve deniz hukuku uzmanlarının etkinliği konularında tekrar benzer durumların meydana gelmemesi için nitelikli deniz hukuku alan uzmanlarını yetiştirerek sayılarının artırılmasının, özellikle BM olmak üzere uluslararası örgüt ve kurumlarda deniz hukuku uzmanlarının yer almasının sağlanması için uzun vadeli politikalar uygulanması gerektiği değerlendirilmektedir (Özkan ve Kırcal, 2023:134).

2.2 DOĞU AKDENİZ'DE İMZALANAN DENİZ YETKİ ALANLARI SINIRLANDIRILMASINA İLİŞKİN İKİLİ ANTLAŞMALAR

Doğu Akdeniz'de özellikle zengin hidrokarbon yataklarının keşfedilmeye başlaması ile birlikte bölgede yer alan ülkeler kendi aralarında deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik ikili antlaşmalar imzalama yoluna gitmiştir. Bölge ülkeleri arasında GKRY, Yunanistan, Mısır ve İsrail'den oluşan blok 2003 yılından itibaren oluşturulmaya başlanmıştır. Diğer yandan, son yıllarda Türkiye ve Libya arasında imzalanan antlaşmadan sonra iki ülke birbirlerine yakınlaşmaya başlamıştır. 2023 yılı itibariyle karşılıklı iki blok göze çarpmaktadır. Lübnan ve Suriye ise ülke içinde meydana gelen iç karışıklıklardan dolayı büyük oranda taraf seçmemiş pozisyonda bulunmaktadır. Bu kısımda Doğu Akdeniz'de izlenen politikaları daha anlaşılır kılmak için kronolojik sıraya göre devletler arasında imzalanmış olan karşılıklı antlaşmalar irdelenmiştir.

2.2.1 GKRY ve Mısır MEB Antlaşması

GKRY ve Mısır 17 Şubat 2003 tarihinde MEB sınırlandırma antlaşması imzalamıştır (*UN Delimitation Treaties Infobase*, 2003:1-2). MEB sınırları Şekil 2.4'te gösterilen antlaşma 7 Mart 2004 itibariyle her iki devlet meclisleri tarafından onaylanarak BM'ye bildirilmiştir. Bu antlaşma, Doğu Akdeniz'de yapılan ilk deniz yetki alanı sınırlandırılması özelliği taşımasından bakımından oldukça önemlidir.

Şekil 2.4: GKRY'nin Mısır ile İmzaladığı MEB Anlaşması
(*UN Delimitation Treaties Infobase*, 2003:1-2)

Ayrıca, GKRY, Kıbrıs Sorunu'nun çözümü için hazırlanan Annan Planı kapsamında 24 Nisan 2004 tarihinde her iki toplumda eş zamanlı olarak icra edilecek referandumlar öncesinde 2 Nisan 2004'te çıkardığı bir yasa ile 21 Mart 2003 tarihinden geçerli olmak üzere, "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına, kara sularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye kadar MEB ilan etmiş ve bu ilanı BM'ye deklare etmiştir. Bu yasada, MEB sınırlarının koordinatları belirtilmemiş olup kendi MEB'inin başka bir devletin MEB'i ile çakıştığı durumlarda, sınırlandırmanın anlaşma ile belirlenmesi, anlaşma olmadığı takdirde eşit uzaklık veya ortay hattın esas alınması kabul edilmektedir (*UN Delimitation Treaties Infobase*, 2004: 2).

2.2.2 GKRY ve Lübnan MEB Antlaşması

GKRY, ilan ettiği MEB sınırlarını çevre ülkeler ile ikili anlaşmalar yapmak suretiyle meşrulaştırma girişimlerini Lübnan ile sürdürmüştür. 17 Ocak 2007 tarihinde Lübnan ile MEB Sınırlandırma Antlaşması imzalamıştır. Ancak, bu antlaşmanın iç hukuk süreci Lübnan tarafından tamamlanmadığından henüz antlaşma hukuki bir değer kazanmamıştır. Lübnan'da istikrarsızlık sürecinin devam etmesinden dolayı söz konusu MEB antlaşmasının yürürlüğe girmesinin yakın zamanda gündeme getirilmesi zayıf bir ihtimal olacağı değerlendirilmektedir.

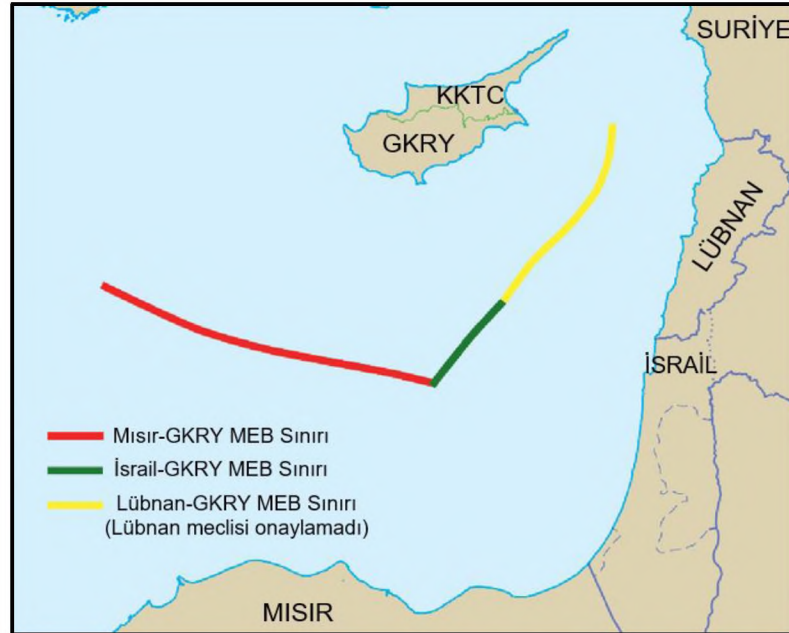
2.2.3 GKRY ve İsrail MEB Antlaşması

GKRY ve İsrail 17 Aralık 2010 tarihinde ortay hat temeline dayalı MEB sınırlandırma antlaşması imzalamıştır. MEB sınırları Şekil 2.5'te gösterilen antlaşma 25 Şubat 2011 tarihinde her iki devlet meclisleri tarafından onaylarak BM'ye bildirilmiştir (*UN Treaty Collection*, 2010).

Şekil 2.5: GKRY-İsrail MEB Anlaşması (*UN Treaty Collection*, 2010)

GKRY tarafından sırasıyla Mısır, Lübnan (onaylanmadığı için hukuki olmamıştır) ve İsrail ile imzalanan MEB antlaşmalarına ait sınırları gösterir olan harita Şekil 2.6'da gösterilmiştir.

Şekil 2.6: GKRY'nin İmzaladığı MEB Anlaşmaları (*Gürel vd., 2013: 15*).

2.2.4 Türkiye ve KKTC Kıta Sahanlığı

Türkiye ve KKTC, New York'ta 21 Eylül 2011 tarihinde sınırları Şekil 2.7'de gösterilen kıta sahanlığının sınırlandırmasına yönelik bir antlaşma imzalamışlardır.

Şekil 2.7: Türkiye ve KKTC Kıta Sahanlığı Antlaşması Sınırı (Gürel vd., 2013: 15)

2.2.5 Türkiye ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti Mutabakat Muhtırası

Türkiye ve Libya Ulusal Mutabakat hükümeti, 27 Kasım 2019 tarihinde Doğu Akdeniz'de Kıta Sahanlığı ve MEB sınırlarını belirleyen antlaşma imzalamıştır. Her iki devlet iç hukuklarında antlaşmayı onaylayarak yürürlüğe sokmuşlardır (UN Treaty Collection, 2019). Ayrıca, söz konusu antlaşma BM'ye bildirilerek BM tarafından kayıt altına alınmıştır.

Şekil 2.8: Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Deniz Yetki Alanları

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile imzalı antlaşma dahil olmak üzere bugüne kadar imzaladığı anlaşmalar ve yaptığı resmi bildirimler sonucunda oluşan Türk deniz yetki alanları Şekil 2.8'de gösterilmiştir.

2.2.6 Yunanistan ve Mısır MEB Antlaşması

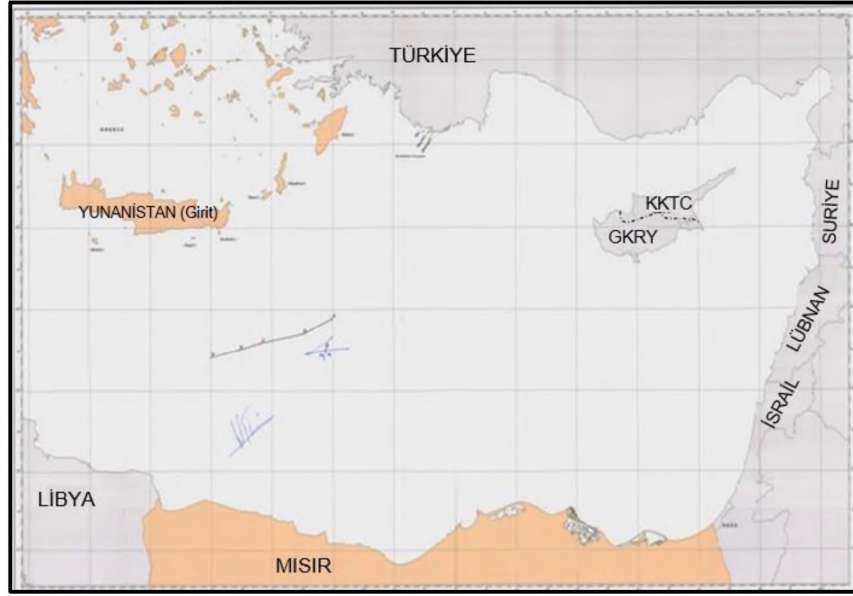
Yunanistan ve Mısır, 6 Ağustos 2020 tarihinde Kahire'de MEB Sınırlandırma Antlaşması imzalamıştır. Söz konusu antlaşma Ağustos 2020 ayı içerisinde Mısır ve Yunanistan meclisleri tarafından onaylanmıştır (*Ekathimerini*, 2020). Yunanistan Dışişleri Bakanı Dendias, bu antlaşma ile hukuken geçersiz olan Türkiye ile Libya arasındaki deniz yetki alanları sınırlandırmasına ilişkin mutabakat muhtırasının çöpe atıldığı açıklamasında bulunmuştur (*Dendias*, 2020).

Mısır'lı akademisyenler de Yunanistan ve Mısır arasında imzalanan MEB antlaşmasına yönelik çeşitli açıklamalarda bulunmuştur. Bu antlaşmayı olumlu olarak gören akademisyenler, antlaşmanın son yıllarda büyük hidrokarbon yataklarının keşfedildiği Doğu Akdeniz'de geniş bir deniz alanına erişmesine izin veren yasadışı Türk-Libya antlaşmasına bir yanıt olarak imzalandığı yönünde görüş bildirilmiştir (*Fahmy*, 2020: 135).

Söz konusu antlaşmanın Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarına ilişkin iddialarını da etkilediği görülmektedir. Yunanistan'ın, öncelikle “adaların deniz yetki alanlarına sahip olduğuna” ilişkin iddiasını desteklediğini belirtmek gerekmektedir. Zira antlaşma sınırları Yunanistan anakarası kıyıları ile Mısır kıyıları arasında değil, Yunanistan'ın Girit, Çoban, Kerpe, Rodos adalarının kıyıları ile Mısır kıyıları esas alınarak çizilmiştir. Ancak, Yunanistan'ın savunduğu biçimde, katı bir ortay hat/eşit uzaklık yöntemi ile sınır belirlenmesi şeklinde de gerçekleştirilmemiştir. Antlaşmada kıyı uzunluklarına göre uyarlanmış bir düzeltilmiş ortay hat yöntemi kullanıldığı, bu yöntem sonucunda sınırlandırılan alanın 9/11 oranında Mısır lehine olduğu görülmektedir (*Yiallourides*, 2020).

Sonuç olarak, Yunanistan'ın adalara sınırlandırmada tam etki verilmesi ilkesinden, İtalya ile gerçekleştirilen MEB sınırlandırma antlaşmasından sonra Mısır ile yapılan antlaşmada bir kez daha sapmalar göstermiştir. Bunun yanında, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının sınırlandırmasında büyük önem verdiği Meis Adası'nın antlaşmaya dahil edilmemesi, Mısır'ın Türkiye'nin deniz yetki alanları bulunduğu bu bölgede (28 derece doğu boylamı doğusunda)

antlaşmada bulunmaması, Türkiye ile ileride olası imzalanabilecek bir sınırlama anlaşması haklarını saklı tuttuğu şeklinde yorumlanmaktadır.

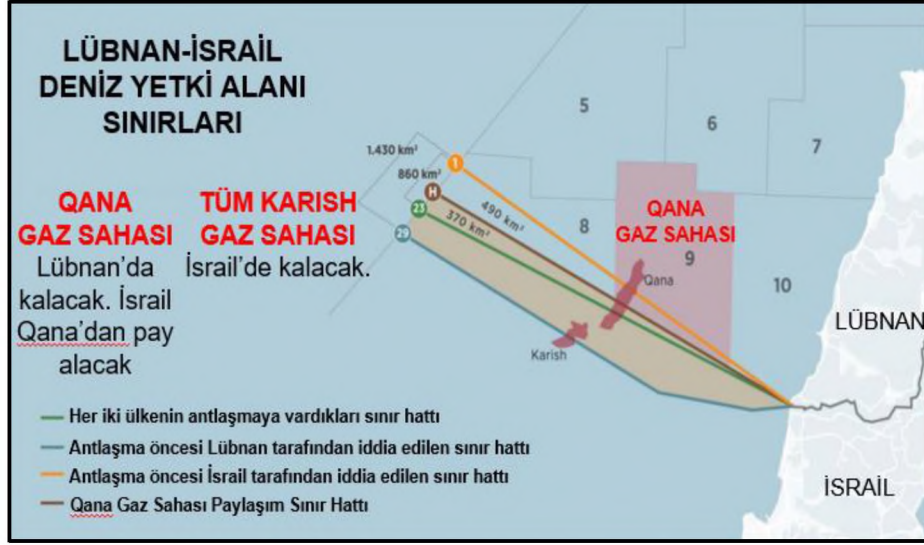

Şekil 2.9: Yunanistan-Mısır MEB Sınırlandırma Antlaşması Sınırları

2.2.7 İsrail ve Lübnan MEB Antlaşması

İsrail ve Lübnan birbiriyle teknik olarak savaş halinde olan ve aralarında diplomatik bir ilişkinin bulunmadığı iki devlet konumunda bulunmaktadır. Lübnan, İsrail'i bir devlet olarak tanımamaktadır. Komşu durumda olan iki ülkenin birbirleri ile ilişki içerisinde bulunmaları günümüz konjonktüründe kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu minvalde iki devlet arasındaki ilişkiler genellikle arabuluculuk yöntemi ile sağlamaktadır.

Lübnan; İsrail ve GKRY arasında 17 Aralık 2010 tarihinde imzalanan MEB Antlaşması'na, kendisine ait olduğunu öne sürdüğü MEB'i ihlal etmesinden dolayı söz konusu antlaşmaya itiraz etmiştir (Manoli, 2020:25). Bu nedenle, iki ülke arasında ihtilaf ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan ihtilafı ortadan kaldırmak için ABD arabulucu olmuştur. Fakat 2010-2012 yılları arasında Frederick Hoff, 2013'te Amos Hochstein ve 2018'de David Satterfield arabuluculuğunda yapılan girişimlerden sonuç bir alınamamıştır (Acer ve Şimşek, 2020:11). Nihayet, 2019'da Satterfield'in yerine göreve gelen David Kenneth Schenker arabuluculuğunda 2020'de İsrail ile Lübnan arasında sınırları Şekil 2.10'da olan çerçeve antlaşması imzalanmıştır (Pompeo, 2020).

Şekil 2.10: İsrail ve Lübnan Arasında İhtilaf Bulunan Bölge

2.3 DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARI UYUŞMAZLIĞINA YÖNELİK BİR ANALİZ

Bu tez çalışmasında, deniz hukuku kavramları ile Doğu Akdeniz'de günümüze kadar imzalanan deniz yetki alanları antlaşmaları, kıyıdaş ülkeler arasında ortaya çıkan uyuşmazlığı tam olarak inceleyebilmek için mercek altına alınmıştır.

Deniz yetki alanları bağlamında ortaya çıkan sorunların, devletlerin karşılıklı rızası esas olmak şartıyla, UAD veya uluslararası hakem mahkemeleri tarafından çözüme kavuşturulduğu görülmektedir. Bunun sonucunda deniz hukuku kurallarının uluslararası yargı kuruluşları yoluyla geliştirilmekte olduğu, bu tez çalışmasında teyit edilmiştir. Uluslararası yargı kuruluşlarına başvurulmaması durumunda uyuşmazlığın donmuş sorun alanı olarak kaldığı görülmektedir. Bu durum Doğu Akdeniz havzasında olduğu gibi gerginliklere ve istikrarsızlıklara sebep olmaktadır.

Son olarak, Doğu Akdeniz'de günümüze kadar imzalanan deniz yetki alanları antlaşmaları göz önüne alınarak elde edilen verilerin analizi yapıldığında;

- Kıyıdaş ülkelerin olabildiğince geniş alanlar elde etmek istemesi,
- Kanıtlanmış enerji kaynaklarının fazla olması, kanıtlanmamış enerji kaynakları vaat etmesi,
- Suriye, Lübnan, Filistin ve Libya'da çatışmaların ve istikrarsız alanların bulunması.

gibi durumlar, küresel sermayenin ilgisini çekmektedir. Böyle bir atmosfer, bölgesel anlaşmalar ve blokların desteği kullanılması sonucu Doğu Akdeniz’de aktör (paydaş) eksiltme eğilimini ortaya çıkartmaktadır. Ayrıca, bölgede vâsi ülkeler/oluşumlar ve çatışma alanlarının yıkıcı etkileri, bölge genelinde artan ırkçılık, mezhepçilik, radikalizm kaynaklı terör eylemleri göze çarpmaktadır.

Kıyıdaş ülkelerden KKTC, GKRY, Suriye, İsrail, Mısır, Libya gibi ülkeler kadar AB ve NATO ülkeleri ile ABD, Rusya ve Çin gibi küresel aktörler de bölgede etkinliğini artırma çabasındadır. Özellikle enerji bölgelerinin paylaşımının büyük ekonomik boyutlara ulaşması sebebiyle İsrail öncülüğünde GKRY ve Mısır, petrol arama faaliyetleri için uzlaşmıştır. Türkiye ve KKTC müttefik olarak ortak hareket etmekle birlikte, GKRY ve Yunanistan’ın bu ittifakı yalnızlaştırma politikaları ve lobilerinin de etkileriyle denklem dışına çıkarma çabaları bulunmaktadır. Bu bağlamda Kıbrıs’ta özel statüsü bulunan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, ayrıca AB, NATO ve Rusya bölgede aktif olarak yer almaktadır.

Sonuç olarak, Doğu Akdeniz havzasındaki deniz alanlarının paylaşımında çıkan uyuşmazlıklar bölgedeki ciddi sorun alanları arasında bulunmaktadır. Bu nedenle, deniz yetki alanları uyuşmazlığının temelinde yatan sebepleri ortaya koyabilmek için bu tez çalışmasının üçüncü bölümünde bölgesel ve uluslararası aktörlerin politikaları ele alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ’DE DENİZ YETKİ ALANLARI UYUŞMAZLIĞI BAĞLAMINDA BÖLGESEL VE ULUSLARARASI AKTÖRLERİN POLİTİKALARI

Dünyada gelişen teknolojiler, artan küresel enerji ihtiyaçları ve Doğu Akdeniz havzasında yer alan devletlerin çıkarları, bu bölgede yeni hidrokarbon kaynaklarının araştırılması ve keşfedilmesi çalışmalarının hızlanmasına neden olmuştur. Bölgede yapılan son keşifler, esas olarak Doğu Akdeniz’i yakın dönemde önemli enerji kaynağı merkezi haline getirmiştir. Ancak enerji kaynaklarının keşfi, Doğu Akdeniz’de kıyıdaş ülkeler adına zaman, boyut ve yoğunluk bakımından yeni ortaya çıkan anlaşmazlıklara neden olmuştur. Bu yeni çatışma alanları, ülkeler arasında uzun zamandır süren Kıbrıs, İsrail-Filistin sorunları gibi eski anlaşmazlıkları derinleştirmekte ve bu anlaşmazlıkları daha da çözümsüz hale getirmektedir. Bu bağlamda yeni anlaşmazlıklar, Suriye’deki iç savaş, Libya’daki iç siyasi çalkantılar ve kaos ortamıdır. Ancak son yirmi yılda Doğu Akdeniz’de doğal gaz sahalarının keşfedilmesi ve bölgesel çatışmalar ile birlikte deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu daha alevlenir hale gelmiştir. Bu bölümde, Doğu Akdeniz havzasında kıyısı bulunan Türkiye, KKTC, GKRY, Yunanistan, İsrail, Mısır, Libya, Lübnan, Suriye, Filistin ve İngiltere’den oluşan kıyıdaş ülkelerin izlediği politikaların yanı sıra ABD, Rusya, Çin ve AB gibi uluslararası arenada söz sahibi aktörler ele alınarak incelemelerde bulunulmuştur.

3.1 KIYIDAŞ ÜLKELERİN POLİTİKALARI

3.1.1 Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)

GKRY’nin Doğu Akdeniz’de izlediği politikalar özellikle enerji kaynaklarının keşfedilmeye başlandığı 2000’li yıllardan itibaren gündeme gelmiş olmasına rağmen, GKRY’nin aslında bunun çok öncesinde uygulamaya koyduğu politikaları mevcuttur. GKRY, 1964 yılında “Kıbrıs Cumhuriyeti” adına Karasuları Kanunu’nu çıkartarak karasularını 12 mil olarak belirlemiş, ilan ettiği koordinatlarını 1993 yılında BM’de tescil ettirmiştir. Ayrıca, 1982 BMDHS’nin ilk görüşmelerinin başladığı 1974 yılında, Kıbrıs Barış Harekâtı öncesinde Petrol Kanunu ve Kıta Sahanlığı Kanunu’nu da yürürlüğe koymuştur. Deniz yetki alanlarında icra ettiği politikalara hukuki bir temel oluşturmak ve meşruiyet kazandırmak için 1982 tarihli BMDHS’ye 1988 yılında taraf

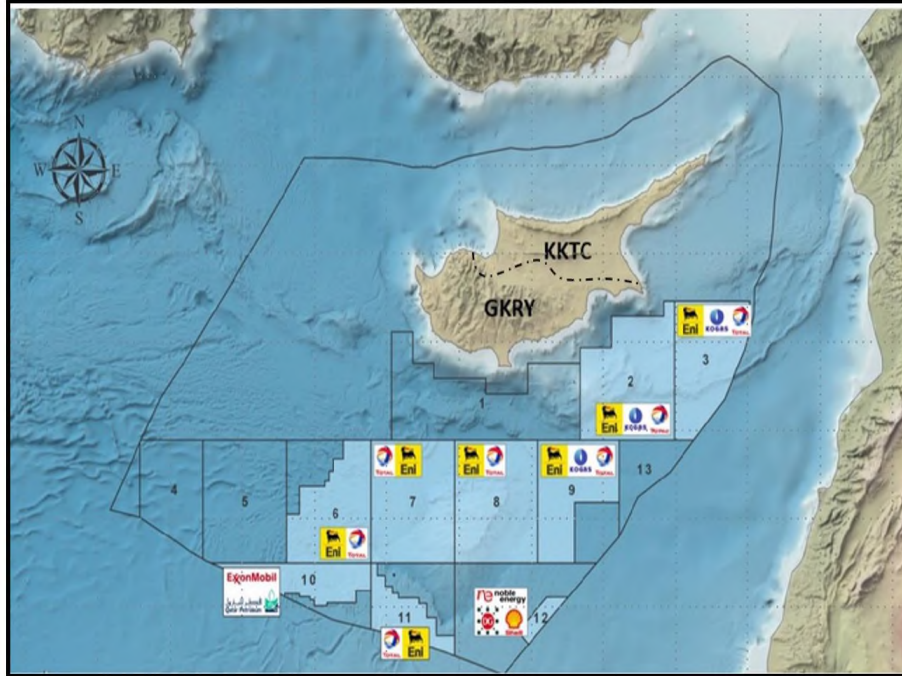
olmuştur. 1979 yılında ise Mısır ile bir petrol arama antlaşması imzalamış, akabinde Kıbrıslı Türklerin lideri Rauf Denktaş, bunun bir savaş sebebi olacağını söylemiştir. Türkiye de benzer bir ciddi duruş sergileyince, BM devreye girmiş ve GKRY'nin geri adım atması sağlanmıştır (*Örnek ve Mızrak*, 2016: 15-16). GKRY'nin genel olarak izlediği politikaların temellerinde KKTC'yi görmezden gelerek tüm Kıbrıs adası adına hareket etmek ve adanın tamamının kendilerine ait olduğu iddiası bulunmaktadır.

2001 yılında Kıbrıs Adası'nın güneyinde zengin petrol ve doğal gaz rezervlerinin bulunduğu ilişkin haberler çıkması üzerine uluslararası kamuoyunun ilgisi Doğu Akdeniz'e kaymıştır. GKRY, 2002 yılında MEB sınırlarını belirlemiştir. Aynı zamanda, 2002 yılında bir Norveç enerji şirketine yaptırdığı sismik araştırmalar sonucunda bölgesinde zengin doğal gaz ve petrol rezervlerinin olduğu ortaya çıkmıştır. Kısa süre sonra, daha önce bahsettiğimiz gibi, Mısır ile 17 Şubat 2003 tarihinde MEB sınırlandırması antlaşması imzalayarak, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarını kendi çıkarlarına uygun olarak dizayn etmek maksadıyla aktif bir siyaset izlemiştir. Deyim yerindeyse, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanı uyuşmazlığı sorununun fitilini ilk ateşleyen GKRY olmuştur. Türkiye, GKRY ve Mısır arasında imzalanan MEB antlaşmasına itirazını BM nezdinde 2 Mart 2004 tarihinde yapmıştır (*UN Sea Law of The Sea Bulletin 54*, 2004: 127). Bu bağlamda Doğu Akdeniz'deki ilk uyuşmazlık, Türkiye ve GKRY arasında çıkmıştır.

GKRY, 26 Ocak 2007 tarihinde kabul ettiği bir yasa ile Kıbrıs Adası adına kendisine ait olduğunu iddia etmiş olduğu alanları 13 adet petrol arama ruhsat sahasına bölerek ikinci adımını atmış, daha sonra bu sahaları uluslararası firmalara hidrokarbon araması maksadıyla ihaleye açmıştır. GKRY'nin ilan ettiği 13 adet ruhsat sahasının toplam yüz ölçümü 70.000 km² olup; bunlardan 1, 4, 5, 6 ve 7 numaraları sahalar Türkiye'nin 2 Mart 2004 tarihli ve 2004/Turkuno DT4739 sayılı Notası ile haklarını saklı tuttuğu Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı alanlarının 7000 km²lik bölümünü gasp etmektedir. Ayrıca, GKRY'nin ihaleye açtığı alanlar yaklaşık 55.000 km²'ye tekabül ederken, bundan 7000 km²lik Türkiye'nin hakları çıkartıldığında geriye kalan 48.000 km² alanda da KKTC'nin hakları bulunmaktadır (*Kuran*, 2016: 268).

Bu petrol arama ruhsat sahalarında ilki 2007 yılında olmak üzere 5 yıl arayla üç tur ihaleye çıkmıştır. İlk ihale sonucunda 12 numaralı parselde ait arama ve işletme ruhsatı Noble Energy Şirketi'ne verilmiştir. 2012 yılında ikinci tur hidrokarbon arama

ruhsat ihalesine çıkmıştır. İhale sonucunda ENI (İtalya), TOTAL (Fransa) ve KOGAS (Kore Cumhuriyeti) firmaları konsorsiyumu 2, 3 ve 9 numaralı parsellerde; TOTAL (Fransa) firmasına 10 ve 11 numaralı parsellerde hidrokarbon arama ruhsatı verilmiştir. 2016 yılında GKRY üçüncü tur arama ruhsat ihalesine çıkmıştır. İhaleler sonucunda ENI (İtalya) ve TOTAL (Fransa) şirketleri konsorsiyumu 6 numaralı parselde, ENI (İtalya) şirketi 8 numaralı parselde, EXXON Mobil (ABD) / QATAR Petroleum (Katar) şirketleri konsorsiyumu 10 numaralı parselde ise ruhsat hakkı kazanmıştır. 2019 yılında ise 7 numaralı parselde de ENI ve TOTAL %50'lik paylarla ruhsat hakkı elde etmiştir (Avcı, 2021:96). İhaleler sonucunda ruhsat verilen sahalar ve şirket bilgileri Şekil 3.1'de gösterilmiştir.

Şekil 3.1: GKRY'nin İddia Ettiği Petrol Arama Ruhsat Sahaları

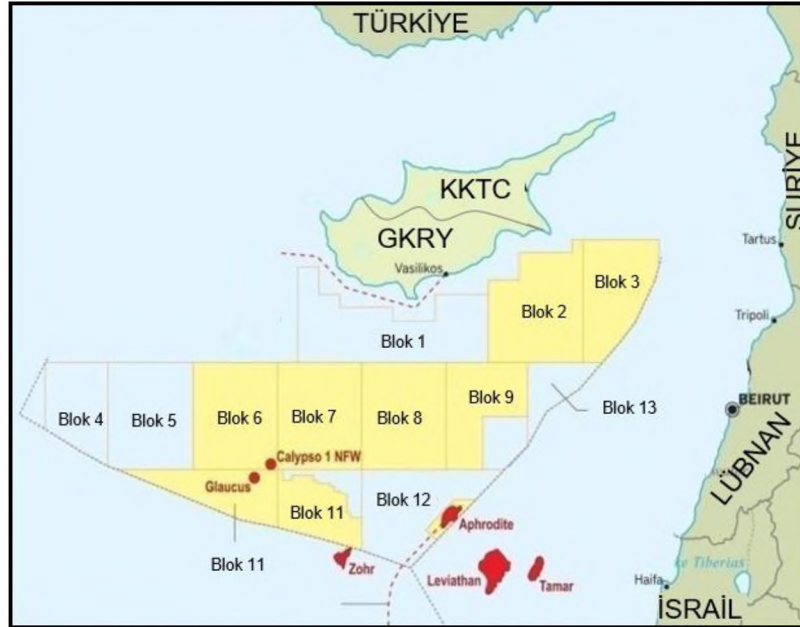
GKRY'nin uluslararası şirketlere verdiği ruhsat sahalarında şimdiye kadar dört önemli doğal gaz sahası keşfedilmiştir. İlk keşif 2011 yılında Levant Havzası'nda bulunan 12 numaralı Afrodite olarak adlandırılan sahada, 129 milyar m³ büyüklüğünde bir doğal gaz kaynağıdır. Daha sonra yapılan saha geliştirmelerinin ardından rezerv 202 milyar m³ olarak güncellenmiştir (EIA, 2021). Bu sahadaki işletme hakları, Kasım 2019'dan başlamak üzere 25 yıllık süre için ABD merkezli Noble Energy %35'lik bir katılım payına sahipken, diğer geliştirme ortakları İsrail merkezli Delek Drilling (%30) ve İngiliz-Hollanda ortaklığı olan Shell (%35) şirketlerinin oluşturduğu konsorsiyuma

verilmiştir (Nseenergybusiness, 2019). Afrodit sahasında keşfedilen rezervlerin 2029 yılında kullanılabileceği öngörülmektedir.

İkinci keşif 2018 yılında 6 numaralı ruhsat alanında Calypso adı verilen sahada, 276 milyar metreküp büyüklüğünde olduğunun tahmin edilen bir doğal gaz kaynağıyla ilgilidir. Bu sahadaki işletme hakları İtalyan ENI (%50) ve Fransız TOTAL (%50) şirketlerinin oluşturduğu konsorsiyuma verilmiştir. Calypso’da keşfedilen rezervin 2036 yılında kullanılabileceği öngörülmektedir (EIA, 2021). 6 numaralı ruhsat alanının kuzeyinde bir bölüm deniz sahası Türkiye’nin BM’ye bildirdiği deniz yetki alanları ile çakışmaktadır.

Üçüncü keşif, 2019 yılında 10 numaralı ruhsat alanında Glaucus-1 adı verilen sahada 276 milyar m³ büyüklüğe sahip bir doğal gaz kaynağının keşfiyle açıklanmıştır. Glaucus sahasında keşfedilen rezervin 2039 yılında kullanılabileceği öngörülmektedir (EIA, 2021). Bu sahadaki işletme hakları EXXON Mobil (%60) ve Qatar Petroleum (%40) şirketlerinin oluşturduğu konsorsiyuma verilmiştir.

Dördüncü keşif, 2022 yılında 6 numaralı ruhsat alanında Cronos adı verilen sahada yeni bir doğalgaz sahasının gaz kaynağının keşfiyle açıklanmıştır. Buradaki çalışmalar devam ettiğinden dolayı rezerv miktarı henüz açıklanmamıştır. Ancak, bu keşfin GKRY’nin bugüne kadarki en büyük rezerv olduğu iddia edilmektedir.

Şekil 3.2: GKRY’nin Keşfettiği Önemli Gaz Sahaları

GKRY’nin Kıbrıs adası güneyinde yapmış olduğu gaz keşiflerinin ardından çıkarılacak olan gazın transfer edilmesi çözümlenmesi gereken bir konu olarak ortaya

çıkarmıştır. GKRY, diğer konularda olduğu gibi, gazın transferine yönelik olarak aktif politikalarını izlemeyi sürmüştür. GKRY, Yunanistan, Mısır ve İsrail ile birlikte gaz transferine yönelik bazı alternatif projeler planlamasına öncülük etmiştir. Bugüne kadar öne sürülen projeler Şekil 3.3’de gösterilmiş olup, genel olarak yedi başlıkta özetlenmiştir (*Syrigos and Dokos*, 2018: 69-71). Bu projeler;

1. Denizden çıkarılan gazın bir boru hattı vasıtasıyla İsrail’de kurulacak sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) tesisine aktarılması gündemdeki projelerden biri olmuştur. Fakat, bu öneri İsrail’e ilişkin güvenlik endişeleri nedeniyle uygulanma olasılığı en düşük proje olarak görünmektedir.
2. Doğu Akdeniz’de gaz yataklarının hemen yanında bulunan bir açık deniz gaz sıvılaştırma tesisine (FLNG) çıkarılan gazın aktarılması transfer seçeneklerinden birisi olmuştur. Fakat, yüksek teknoloji gerektiren teknik zorlukların mevcudiyeti ve tesis inşasının oldukça pahalı olması projeyi rafa kaldırılmıştır.
3. Denizden çıkarılan gazın boru hattı vasıtasıyla GKRY’de kurulacak sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) tesisine aktarılması ve daha sonra gemiyle dünyanın her yerine taşınması gündemdeki projelerden birisi olmuştur. Ancak, sıvılaştırma tesislerinin yüksek maliyetini karşılamak için büyük miktarlarda doğal gaz ihtiyacı olmasından dolayı makul bir proje olarak gözükmemektedir.
4. Gazı doğrudan çıkarma noktalarından Doğu Girit’e ve ardından Yunanistan anakarası üzerinden Avrupa’ya aktarılması planlanan EastMed boru hattı adı verilen proje uzunca süre gündemi meşgul etmiştir. Bu öneri, siyasi olarak İsrail, Yunanistan ve GKRY’nin lehine görünmektedir. Yunanistan, doğal gazın AB’ye ulaşım bağlantısı haline gelecek ve üç devletin ekseninin jeostratejik önemi artırılabilecektir. Ancak engellerden biri boru hattının çok derinlerde izlemesi gereken uzun rota nedeniyle çok yüksek maliyetlere ve teknik zorluklara sahip olmasıdır. En büyük sorun, Kıbrıs ve İsrail’den gelen mevcut doğal gazın, operasyonu için yeterli görülmemesidir. Mısır kendisini bölgenin yeni enerji merkezi haline getirmek istemesinden dolayı EastMed projesine katılmakta istekli davranmamaktadır.
5. Çıkarılan gazın boru hattıyla GKRY’ye taşınması ve burada Avrupa ve İsrail’e taşınan elektrik üretiminde kullanılması. Ancak, keşfedilen gazın önemli enerji ihtiyaçlarını karşılayabileceği kesin değildir.

6. Denizden çıkarılan gazın boru hattı vasıtasıyla Türkiye'ye ve ardından Türkiye'de tamamlanmış ve etkin kapasite ile çalışan boru hatlarıyla Avrupa'ya aktarılması en maliyet etkin proje olarak görünmektedir. Fakat, Türkiye ile mevcut siyasi sorunlar projenin önündeki en büyük engeldir.

7. Mısır'ın 2005'ten beri Akdeniz kıyısında Indku ve Damietta'da iki sıvılaştırma tesisi bulunmaktadır. Halihazırda kapasitesinin altında çalışan gaz sıvılaştırma tesislerinin bulunduğu Mısır'a boru hattıyla aktarılması projesi gündemdeki projeler arasında bulunmaktadır.

Şekil 3.3: Doğu Akdeniz Boru Hattı Projeleri

Tasarımı yapılan projeler arasında EastMed projesi konusunda bölge ülkeleri arasında 2011 yılından bu yana görüşmeler devam etmektedir. Fakat, 2019 yılının sonunda Çin'de ortaya çıkan Covid-19 virüsünün tüm dünyayı etkisi altına alarak pandemi halini almasıyla petrol ve doğalgaz kaynaklarının tüketiminde önemli ölçüde azalmalar meydana gelmiş ve ülke ekonomilerinin yanı sıra küresel ekonomiler de büyük yara almıştır. Covid-19 sebebiyle EastMed projesinin zaten ekonomik olmayan durumunu kayda değer derecede olanaksız hale gelmiştir. Nitekim, İtalya Dışişleri Bakanı L.Di Maio EastMed projesinin ülkesinin çıkarlarına uygun olmayan bir hale geldiğini açıklamıştır (Di Maio, 2020). EastMed boru hattı projesine son darbeyi vuran ABD olmuştur. ABD projenin ekonomik olarak uygulanabilir görülmemesi nedeniyle desteğin geri çekildiğini duyurmuştur (Jerusalem Post, 2022). Ayrıca, 2023 yılının ortalarında İtalyan Petrol Şirketi ENI CEO'su Claudio Descalzi: "İsrail ile İtalya

arasındaki Eastmed doğal gaz boru hattı inşa edilebilir; ancak teknik düzeyde çok karmaşık bir proje ve Türkiye ile jeopolitik bir anlaşma gerektiriyor. Türkiye'yi dışarıda tutmak düşünülemez bile.. Türkiye ile bir anlaşma yapılmalı, Türkiye'nin katılmadığı bir boru hattı için İsrail, Kıbrıs ve Yunanistan arasında bir anlaşmaya varılabileceğini düşünemeyiz. Türkiye ile Kıbrıs arasında çözülmesi zor ihtilaflar var, ayrıca, Türkiye Libya ile neredeyse tüm Eastmed'i kapsayan çok geniş bir platformun tanımlanması için bir anlaşma yaptı. Bu nedenle, sadece Türkiye değil, Libya da söz sahibi olacak" (*Milano Finanza*: 2023) açıklamasını yapmıştır. Bu açıklama temelinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji denklemine dahil edilmesine yönelik yeşil ışık yaktığını söylemek yanlış olmayacaktır.

GKRY son zamanlarda, AB üyeliği şemsiyesi altında Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları konusunda Türkiye karşıtı politikalarına devam etmektedir. Ancak, dünya ekonomisinin genel anlamda bir durgunluk ortamına girmesi, Rusya-Ukrayna savaşının dünya genelinde ortaya çıkardığı olumsuz etkileri ve EastMed projesinden küresel güçlerin desteğini çekmesi gibi nedenler GKRY'nin Doğu Akdeniz'de daha ılımlı politikalara yönelmesine neden olmuştur.

3.1.2 Yunanistan

Yunanistan, Doğu Akdeniz'de ana kara olarak kıyısı bulunmayan, egemenliği altındaki Girit, Kerpe, Kaşot, Rodos ve Meis adaları ile bölgede bulunan kıyıdaş devletlerden biridir. Özellikle, 2010 yılından itibaren yaşadığı ekonomik krize çözüm bulmak amacıyla Doğu Akdeniz'deki politikalarına ağırlık vermiştir. Yunanistan, Türkiye'nin 2010 yılında İsrail ile olan ilişkilerinin kopmasının ardından bu ülkeye yaklaşarak GKRY ve İsrail ile üçlü bir blok oluşturmuş ve Doğu Akdeniz'de izlediği politikalarına hız kazandırmıştır. Daha sonra bu bloğun içerisine Mısır'ın katılımını sağlayarak deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda ihtilaf yaşadığı Türkiye'yi yalnızlaştırıcı bir politika izlemeye başlamıştır. Ayrıca Eastmed, Euro Asia, Euro Africa Interconnector gibi enerji projeleri ile kendisini AB'ye açılan enerji merkezi haline getirmek istemektedir.

Yunanistan'da ülkeyi yöneten üst düzey yöneticilerden, politika yapıcılara, akademisyenlerden vatandaşlara kadar geniş yelpazede bir kesim Yunanistan'ı uluslararası hukuka, iyi komşuluk ilkelerine, karşılıklı ilişkilere ve diyaloga saygılı,

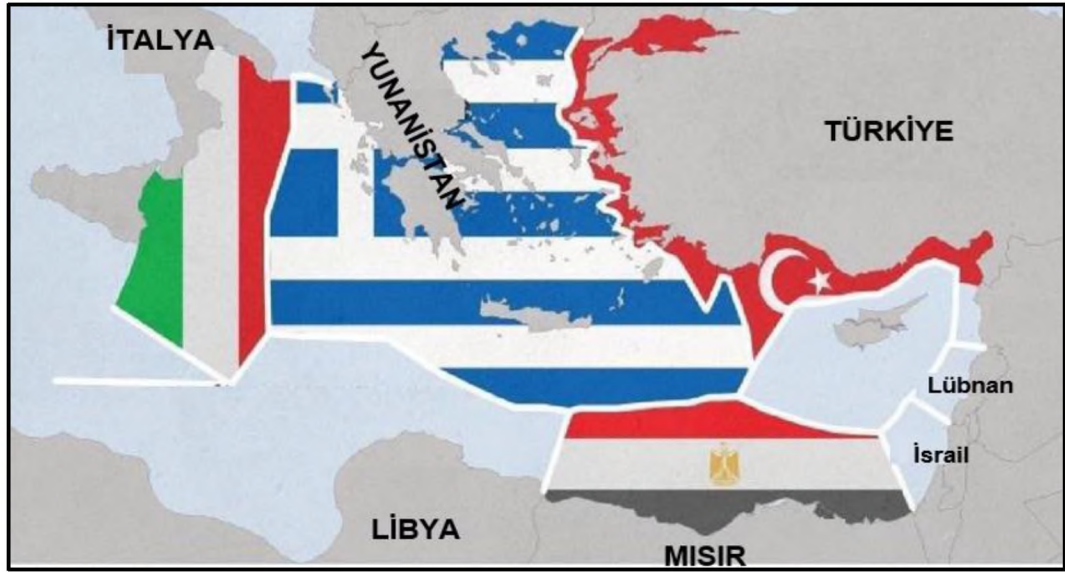
yaşanan anlaşmazlıkları ikili görüşmeler ve gerektiğinde yetkili mercilerde çözmek isteyen demokratik bir devlet olarak lanse etmektedir. Özellikle, NATO ve AB üyeliğinin yanı sıra ABD’de bulunan Yunan diasporası, Ermeni ve Yahudi lobileri ile ortak hareket ederek uluslararası ilişkilerde etkin bir kamu diplomasisi yürütmeyi hedeflemektedir.

Türkiye’ye bakıldığında Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişim sağlanarak değerlendirilmelerde bulunmuştur. Türk-Yunan ilişkileri Türkiye’de önemli görülmesine rağmen, Yunanistan tarafında olduğu gibi her alana yayılmış bir durum söz konusu değildir. Yunanistan’a bakıldığında ise Yunanistan’da Türkiye’deki Ulusal Tez Merkezi benzeri akademik çalışma veri tabanında bulunan tez çalışmaları üzerinde bu tezin yazarı tarafından bazı incelemelerde bulunulmuştur. Özellikle, 2021 ve 2022 yılında yayımlanmış tez çalışmaları incelenerek Yunanistan gözüyle Doğu Akdeniz ve Türkiye’ye bakışın nasıl olduğuna dair bir takım sonuçlara ulaşmak hedeflenmiştir. Uzak geçmişe bakıldığında Yunanistan’ın yaklaşık 400 yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu egemenliğe altında bulunmuş olması, yakın geçmişe bakıldığında ise Birinci Dünya Savaşı’nın ardından Megali İdea rüyası altında Türk topraklarını işgal etme girişiminin Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Ankara Hükümeti ordusuna karşı ağır bir bozguna uğraması, 1974 yılında Türkiye’nin Rumların Kıbrıs Türklerine yaptıkları katliamları durdurmak için başlattığı Kıbrıs Barış Harekati’na karşı bir felakete uğraması ve 1996 yılında meydana gelen Kardak krizinde Türk Deniz Kuvvetlerine karşı zamanında reaksiyon gösterememesi Yunanistan’ın Türkiye’ye karşı bir travma oluşmasına neden olmuştur. Bu nedenle, ortaya çıkan en küçük anlaşmazlıkta dahi Türkiye’den kronik bir şekilde tehdit algılamaktadır. Yunanistan, bu tehdit algılamasından dolayı Türkiye Cumhuriyeti’ni Osmanlı İmparatorluğu’nun eski sınırları ve mal varlığı ile olduğu gibi diriltmeye çalışan, Suriye ve Irak’tan Libya’ya kadar, toprakları bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu’na ait olan ülkelere gücünü yansıtmayı hedefleyen, tüm komşuları için tehlikeli bir senaryo yaratan, son derece hırslı yayılmacı vizyonlara sahip revizyonist bir devlet olarak görmektedir. Yunanistan’a göre Türkiye bir devlet olarak uluslararası hukuk çerçevesinde değil, güç politikaları bağlamında faaliyet göstermektedir. Sonuç olarak, Yunan akademisyenlerin ortaya koyduğu çalışmalara bakıldığında Türkiye’nin Yunanistan’a

yönelik taleplerinde kullandığı argümanların hiçbir hukuki dayanağı olmadığı gibi uluslararası hukuka ve anlaşmalara da dayanmamaktadır.

Özetle, Türk ve Yunan milletleri arasındaki ilişkiler bazı tarihsel olaylardan kaynaklanan güvensizlik üzerine kurulmuştur. Bu faktör iki ülke arasındaki sorunların kolayca çözülmesini engellemektedir (Özkan ve Kırval, 2023: 125).

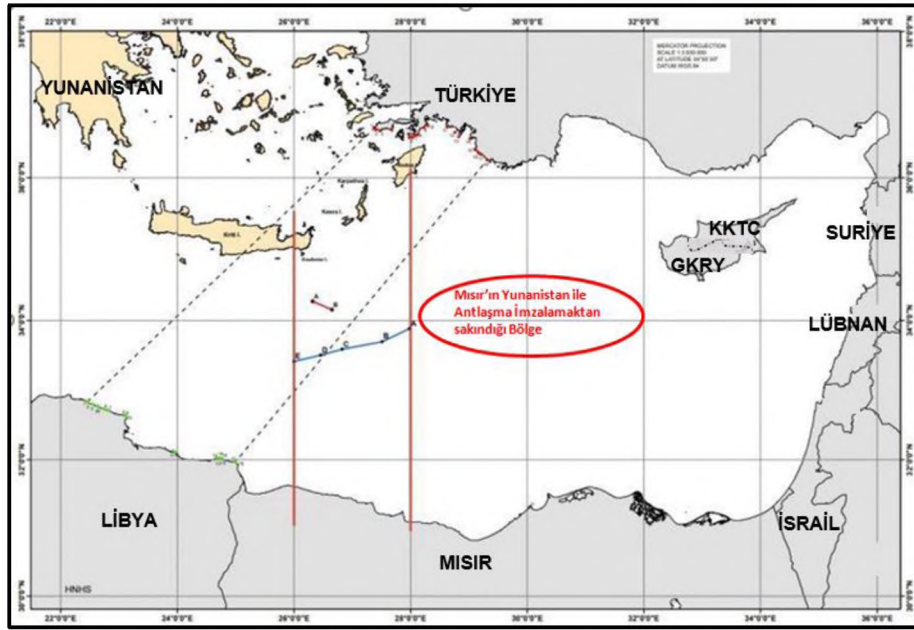
Bu tez çalışmasının ikinci bölümünde ifade edilen ve deniz hukukuna yönelik bilgiler ışığında konuya bakıldığında, aslında Yunanistan adalarını kullanarak Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanları bağlamında revizyonist bir politika izlemektedir. Yunanistan Rodos, Meis, Girit, Kaşot ve Kerpe hattını baz alarak ortay hatta dayalı bir sınırlandırma şeklini tercih etmekte ve böylelikle rezervden daha çok pay almayı hedeflemektedir (Yaycı, 2012: 19). AB üyeliği şapkasını kullanarak Avrupa’daki bir takım üniversitelere Doğu Akdeniz’de kendi tezlerini destekleyecek şekilde çalışmalar yaptırmaktadır. Bahse konu çalışmalardan dünya ve Türkiye kamuoyunun en fazla dikkat çektiği Sevilla Üniversitesi tarafından hazırlanan Sevilla haritası Şekil 3.4’de sunulmuştur.

Şekil 3.4: Sevilla Haritası (TRT World, 2020).

Yunanistan maksimalist yaklaşımlarını Sevilla haritası vasıtasıyla bir oldu bitti (*fait accompli*) ile hukuki hale getirmeye yönelik algı yönetimi yapmaktadır. AB üyesi olarak haritada belirtilen sahaların AB MEB'i olduğunu iddia ederek AB ülkelerinden destek bulmak istemektedir. Ancak, Ağustos-Kasım 2020 aylarında Türkiye'nin MTA Oruçreis araştırma gemisi ile Doğu Akdeniz’de icra ettiği araştırma faaliyetlerinde Türkiye’ye AB ülkelerinden yaptırım uygulanmasını talep etmiş olup, aradığı desteği

bulamamıştır. Nitekim, AB yetkilileri Sevilla haritası adı verilen bir çalışmanın hazırlanmadığını, bunların AB için yasal ve siyasi bir değer taşımadığını belirtilmiştir (Euronews, 2020). Bu haritanın hukuki bir değer taşımadığını söylemek mümkündür. Yunanistan, kendi anakarasına yaklaşık 580 km uzaklıkta ve 783.582 km² yüz ölçümüne sahip Türk anakarasına 2 km uzaklıkta bulunan 9,113 km² yüzölçümüne sahip Meis adasının yaklaşık 40.000 km² kıta sahanlığına sahip olduğuna ilişkin hukuki dayanağı olmayan iddialarda bulunmaktadır. Nitekim, Türkiye tarafından geçersiz kabul edilen Yunanistan'ın Mısır ile imzalamış olduğu MEB antlaşmasında dahi Mısır bu bölge ile ilgili antlaşma yapmaktan kaçınmıştır (Şekil 3.5).

Şekil 3.5: Mısır'ın Yunanistan ile Antlaşma İmzalamaktan Sakındığı Bölge

Türkiye ve Libya arasında 2019 yılı sonunda imzalanan kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırılmasına yönelik muhtıranın sonucu Sevilla haritası ile öne sürülen Yunan tezlerinin büyük yara aldığını değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Türkiye ile Libya arasındaki antlaşma sonrası Yunanistan hiçbir şekilde vazgeçmediği adalara tam etki tanıyan tezlerinden bazı ödünler vermek zorunda kalmıştır. Yunanistan, adalara tam etki tanımayan sınırlama esaslarına dayanan MEB antlaşmalarını İtalya ve Mısır ile imzalamıştır. Yunanistan'ın eşgüdümlü hareket ettiği en önemli müttefiki ortak bir ırk, tarih ve dil birliği bulunan, aynı zamanda Rum soydaşları ile Kıbrıs Adası'nın egemenliği boyunca birleşme adına çeşitli ideolojilere sahip olan GCRY'dir. Nitekim, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki en önemli politika amaçlarından biri GCRY ile MEB alanlarını birleştirebilmektir.

Yunanistan, 2020 yılında Türkiye ile yaşadığı MTA Oruçreis gemisi araştırma faaliyetleri krizinin ardından, özellikle Almanya'nın girişimleri sonucunda Türkiye ile karşılıklı görüşmelere devam etmektedir. Türkiye ve Libya deniz yetki alanlarının sınırlandırması antlaşması ile büyük bir darbe alan Yunan tezleri, ABD'nin Eastmed boru hattı projesinden desteğini çekmesi üzerine artık çöküş aşamasına geçmiştir. Yunanistan, GKRY ile birlikte AB üyeliğini kullanarak Doğu Akdeniz'de Türkiye karşıtı politikalarına devam etmektedir.

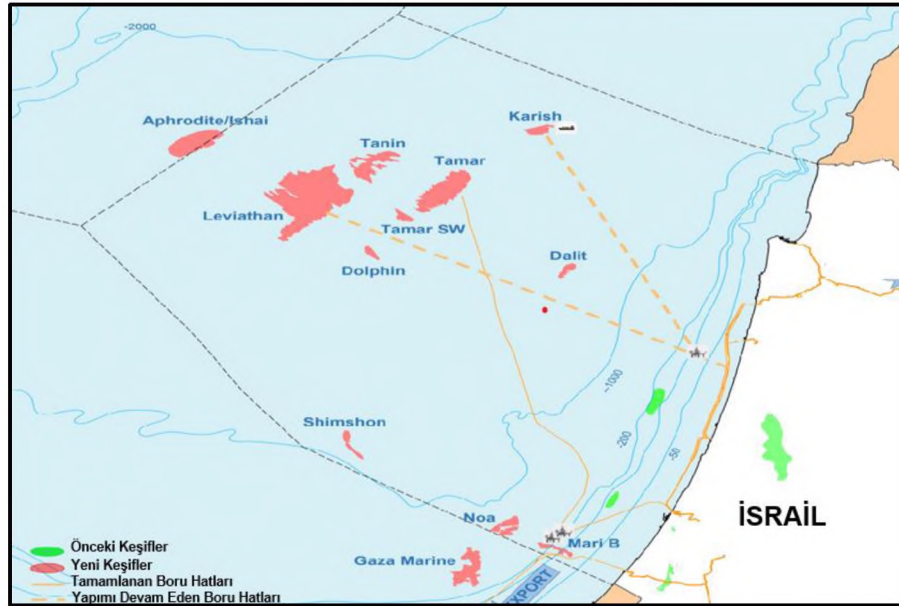
3.1.3 İsrail

Doğu Akdeniz'de kıyısı olan ülkeler arasında enerji keşif çalışmalarına 1960'lı yıllarda ilk başlayan ülkenin İsrail olduğu bilinmektedir. İsrail, 1998 yılında Amerikan Noble Enerji Şirketi'ni yetkilendirerek arama çalışmalarını başlamıştır. 1999 yılında ilk keşfini Noa Sahası ile yapmış ve 2000 yılında da Mari-B Sahasını keşfetmiştir. İsrail asıl büyük enerji keşiflerini 2009 yılında Dalit ve Tamar, 2010 yılında Leviathan sahasında yaparak önemli enerji sahalarına sahip olmuştur.

İsrail, 2000'li yılların başında Doğu Akdeniz'den elde edilecek enerjinin uluslararası alanda ticaretinin sağlanması konusunda en güvenilir ve uygun güzergâhın Türkiye olduğunu savunmuştur (*Tamçelik ve Kurt*, 2014: 676). Ancak, Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulmaya başlaması ve 2010 yılında Mavi Marmara olayı ile sona ermesi sonucunda İsrail'in Yunanistan ve GKRY ile ilişkileri ters orantılı olarak iyileşmeye başlamıştır. Diğer bir deyişle, Türk dış politikasındaki değişim ve Türkiye'nin Filistin ve Arap yanlısı duruşu İsrail tarafından tehdit algılamasına neden olmuştur. Türkiye ile ilişkilerdeki bozulmanın ardından Doğu Akdeniz'de değişen ilişkiler nedeniyle İsrail'in çevre doktrini politika yapımcılar arasında yeniden ön plana çıkmıştır. Böylece, İsrail daha fazla dikkatini Yunanistan ve GKRY'ye çevirmiştir. Bunu yaparken İsrail, sadece Türkiye'nin yerine geçecek birini değil, aynı zamanda Türkiye'nin İsrail'e karşı tavrını yumuşatması için baskı yapmanın bir yolunu da arama yolunu seçmiştir. İsrail, Türkiye'nin dış politikasındaki değişim, Arap Baharı'nın sonuçlarından ve bölgede azalan istikrardan endişe duymuştur. İşin özü, Türkiye-İsrail ilişkilerinin kopması Doğu Akdeniz'de İsrail'in politika değişiminde bir katalizör olmuştur. Belki de bu politika değişiminin ilk sonuçlarından biri 17 Aralık 2010 tarihinde ortay hat baz alınarak GKRY ile MEB sınırlama antlaşması imzalanması olmuştur. İsrail, ayrıca

kıyıdaş devletlerle antlaşma imzalamadan 12 Temmuz 2011 tarihinde MEB ilan ederek BM'ye bildirmiştir (*UN Treaty Collection*, 2011).

İsrail, sırasıyla Dolphin, Shimshon, Tanin ve Karish adını verdiği sahalarda keşiflerde de bulunmuştur. Ayrıca, Tamar Sahası hem doğal gaz hem de petrol rezervi açısından zengin hidrokarbon yataklarına sahiptir. Bu nedenle, yakın gelecekte İsrail'e enerji devi olma fırsatı da sunmaktadır. Doğu Akdeniz'deki doğal gaz keşiflerinin ardından (Şekil 3.6) GKRY ile İsrail arasında doğalgaz rezervlerinin ortak kullanımına yönelik çeşitli anlaşmalara ilişkin işbirlikleri gündeme gelmiştir. Bunun sonucunda Yunanistan, İsrail ve GKRY arasındaki “enerji üçgeni” kurulmuştur. Üçlü işbirliği, 8 Mayıs 2018'de Lefkoşa'da gerçekleşen bir zirve ile derinleşmiştir. Zirvede, sadece Avrupa'nın enerji kapısı olarak değil, aynı zamanda bölgedeki güvenliği de artıracak olan Eastmed boru hattının tanıtımı yapılmıştır. Bunun yanında, devam eden en önemli ortak projelerden biri olan EuroAsia Interconnector, İsrail'i Girit üzerinden Kıbrıs ve Yunanistan'a bağlayan bir elektrik kablosunun inşa edilmesi ve ucuz elektrik enerjisinin kıta Avrupası'na aktarılması ile birleştirilmiştir.

Şekil 3.6: İsrail Gaz Keşif Sahaları

24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya saldırması ile başlayan savaşla beraber özellikle küresel ekonomi derinden sarsılmıştır. AB ve ABD başta olmak üzere birçok Batılı devlet, Rusya'ya ağır yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Rusya'ya uygulanan dolar ve euro yaptırımlarından dolayı Rusya devlet başkanı Vladimir Putin, Rus gazının ödemelerinin ruble ile yapılması şartını getirmiştir (*Euronews*, 2022).

Hatta Rusya gaz ödemelerini ruble ile yapmayan Polonya ve Bulgaristan'ın gazını kesmiştir (*CNN Türk*, 2022). AB'nin ana gaz tedarikçisi Rusya olmasından dolayı AB Rus gazına alternatif gaz seçeneklerine zorunlu olarak yönelmeye başlamıştır.

Türkiye ve İsrail arasındaki ilişkilerin 2021 yılı sonu itibariyle yumuşamaya başlamasının ardından gelenen noktada, iki ülke arasındaki ilişkiler normalleşme yolundadır. Rusya-Ukrayna savaşının yarattığı küresel kriz ortamı AB'nin Rus gazına alternatif olarak ihtiyaç duyduğu doğalgaza İsrail'in en büyük doğalgaz sahası olan Leviathan'dan Türkiye-İsrail arasında döşenecek boru hattı projesi ile sağlanmasına yönelik tartışmalar başlamıştır (*Reuters*, 2022). Yaklaşık 15 yıl sonra 9-10 Mart 2022 tarihlerinde Türkiye ve İsrail arasında Cumhurbaşkanları seviyesinde bir görüşme gerçekleşmiştir. Ankara'da yapılan görüşmenin basın açıklamasında, Rusya-Ukrayna savaşının yarattığı küresel kriz sonrasında enerji iş birliği öne çıktığı ifade edilmiştir. Hatta Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından "Daha önce başlatılmış olan enerji konusundaki işbirliğini yeniden hayata geçirmek için bu bir fırsattır" ifadeleri kullanılmıştır (*BBC News*, 2022). Rusya-Ukrayna savaşının yarattığı kriz ortamı Doğu Akdeniz'deki denklemi değiştirmeye kuvvetli aday görünmektedir.

Her halükarda İsrail 20-30 yıllık hedeflerini belirleyerek, bölgeden elde ettiği doğal gazı bölgedeki diğer ülkelere ve AB ülkelerine pazarlamayı hedeflemektedir. Ayrıca, elektrik üretiminin büyük çoğunluğunu bu hedefler çerçevesinde doğal gaz ile gerçekleştirmeyi de istemektedir. Sonuç olarak, İsrail enerji ihracatıyla ülke gelirlerini arttırmak ve enerji arzını büyütmeyi, bölgede askeri ve ekonomik anlamda güçlü bir aktör olmak istemektedir.

3.1.4 Lübnan

Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan Lübnan, genellikle kendi iç sorunları ile mücadele etmek zorunda kalan bir Orta Doğu ülkesidir. Lübnan, elektrik tüketiminin büyük bir kısmında petrol ve petrol ürünlerine bağımlı olduğundan Doğu Akdeniz politikasına bakıldığında elde edeceği kaynakları öncelikle kendi halkının tüketiminde kullanılması daha sonrasında ise ihraç edilerek ekonomik girdi sağlanması yönünde değerlendirmek istemektedir.

Lübnan, 2000'li yıllardan önce Rusya, ABD ve İngiltere'ye ait şirketler vasıtasıyla bir dizi araştırma faaliyetlerinde bulunmuştur. Fakat, tahmin edilen kaynakların maliyet etkin olmaması ve ülke içinde yaşanan politik istikrarsızlıklar

Doğu Akdeniz’de etkin bir politika yürütememiştir. Bununla birlikte, Lübnan, 2007 yılında GKRY ile MEB antlaşması imzalaması ile birlikte etkin politika yürütme girişimlerinde bulunmuştur. Türkiye’nin Lübnan Hükümeti ile görüşmeleri ve GKRY ile 2007 yılında imzalanan anlaşmanın hükümsüz olduğu söylemlerine karşılık Lübnan Hükümeti söz konusu anlaşmayı meclisinde onaylamaktan vazgeçmiştir. Daha sonra 19 Ekim 2010 tarihinde kendi deniz yetki alanlarının sınırlarını belirten bir bildirimde bulunarak MEB ilan etmiştir (*UN Treaty Collection*, 2010).

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında, Lübnan ve İsrail arasında yaşanan gerginlik dikkat çekicidir (*Yaycı*, 2020: 74). Lübnan, 2011 yılında İsrail’in kendi deniz yetki alanlarını ihlal ettiği ve sondaj yaparak rezervlerini gasp ettiği iddialarıyla İsrail’i mektup gönderme yoluyla BM’ye şikayet etmiştir (*UN*, 2011). Lübnan 9. parsel olarak adlandırdığı bölgede İsrail ile ihtilafa düşmektedir. Ancak, 2019 yılında Lübnan işbirliğini artırmak için İsrail ile deniz yetki alanlarını belirlemeye yönelik bir adım atmıştır. Lübnan, aynı zamanda Mısır ile de 2019 yılında yakın ilişkiler ve işbirlikleri gerçekleştirmiştir. Lübnan, ilan etmiş olduğu MEB’inde araştırma yapılması üzerine 2017 yılında ihale açmış olup 4 ve 9 numaralı sahalar Total (Fransız), ENI (İtalyan) ve Novatec (Rus) şirketlerine ruhsat verilmiştir.

2010 yılında Lübnan ve İsrail arasında ortaya çıkan MEB sorunu, ABD’nin aracılığında çözümlenmiş, 2020 yılında İsrail ile Lübnan arasında MEB sınırlarını belirleyen bir çerçeve antlaşması imzalanmıştır.

3.1.5 Suriye

Fransız yönetiminin ardından 1946 yılında bağımsız bir ülke olan Suriye 1970 yılına kadar istikrarsız bir dönem geçirmiştir. 1970 yılında gerçekleşen Esad Darbesi sonrasında kamu sektörü hâkimiyeti ve özel sektör katılımı bir süre başarılı olmuş ve Suriye ekonomik bir patlama yaşamıştır (*Cleveland*, 2008:445). Bu dönemin ardından Suriye uzun bir süre görece istikrarlı bir süreç yaşamıştır.

Suriye, Doğu Akdeniz bölgesinde 95 mil uzunluğunda kıyı şeridinde sahip olan bir Orta Doğu ülkesidir. Doğu Akdeniz’de yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmayan Suriye, 19 Kasım 2003 tarihinde "Suriye’nin Bölgesel Sularının Ulusal Egemenliğinin Belirlenmesi" yasasını onaylamıştır. Bu yasa ile karasuları, iç sular, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve MEB sınırlarına ilişkin düzenlemeler yapmıştır. Karasuları sınırının esas

hatlardan itibaren 12, bitişik bölge sınırının 24 ve MEB sınırının 200 deniz milini aşmayacak şekilde belirleyerek BM'ye sunmuştur (*UN Treaty Collection*, 2003).

Suriye, Doğu Akdeniz'de hidrokarbon kaynaklarını tespit etmek amacıyla sismik araştırmalar da yapmıştır. 2007 yılında araştırma lisansı vermek için ihaleye çıkılmış, fakat sadece İngiliz Dove enerji firması teklif vermesi sebebiyle, lisans çalışmalarını askıya almıştır (*Gürel vd.*, 2013: 6). 2011 yılında ise hidrokarbon potansiyeli olduğu tahmin edilen MEB alanını 3 parsele ayırarak yeniden ihaleye çıkmıştır. Bu defa da ülkede çıkan iç savaşın yarattığı olumsuz koşullar nedeniyle yürütülen çalışmalar rafa kaldırılmıştır.

Suriye'de meydana gelen iç karışıklık ortamını iyi değerlendiren Rusya bu ülkede söz sahibi olmuştur. Öyle ki, Rusya elde ettiği büyük kazanımlarının yanı sıra Suriye'nin MEB ilan ettiği alanda Banyas-Tartus bölgesinde 25 yıllık bir anlaşma ile sondaj hakkını elde ettiği bilinmektedir (*Sputnik*, 2019). Kıyılarında doğal gaz ve petrol rezervi arama çalışmalarına yönelik çalışmalar sürdüren Suriye yaşanan iç savaş dolayısıyla bugüne kadar bu konuda herhangi bir sonuç elde edememiştir. Suriye iç savaşının neden olduğu bu durum ülkede yaşanan siyasal sorunun ekonomik paylaşım girişimleri üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır (*Sandıklı*, 2014: 7-8).

Suriye'nin bugüne kadar BM'ye üç bildirim yaptığı görülmüştür. Birincisi, daha önce belirtildiği gibi, 2003 tarihli Suriye'nin karasuları, iç sular, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve MEB sınırlarına ilişkin tek taraflı deniz yetki alanlarının ilanı bildirimidir. Suriye'nin BM'ye yapmış olduğu geriye kalan iki bildirimi, Türkiye'nin deniz yetki alanı sınırlarına ilişkin yazılmış olan notadır.

Suriye, ilk notasında, Suriye BM Daimi Temsilcisinin Genel Sekreter'e hitaben yazdığı 10 Eylül 2018 tarihli mektubu ile Türkiye'nin 27 Mart 2018 tarihli Türkiye'nin kıta sahanlığının dış sınırlarını belirleyen tek taraflı ilanına itiraz etmiştir. Suriye ikinci notasında, Suriye BM Daimi Temsilcisi'nin Genel Sekreter'e hitaben yazdığı 29 Nisan 2020 tarihli mektubu ile Türkiye ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında imzalanan deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin mutabakat muhtırasına itiraz etmiştir. Ek olarak, Türkiye ve Libya arasında imzalanan söz konu antlaşmanın, Doğu Akdeniz güvenlik dengelerini bozduğu ve kıyıdaş devletlerin deniz yetki alanları bağlamında egemenliğine saygı duyulması gerektiğini vurgulamıştır. Sonuç olarak,

Suriye, Türkiye ve Libya arasında imzalanan antlaşmayı tanımamıştır. Bu antlaşmanın özellikle Mısır, Yunanistan ve GKRY'nin egemenlik hakalarını olumsuz etkilediği ve antlaşmanın tahrik edici olduğunu ileri sürmüştür.

Suriye'nin tek taraflı olarak ilan ettiği deniz yetki alanları ilanı ve Türkiye'nin deniz yetki alanlarının sınırlarını gösteren BM bildirimleri incelendiğinde, Suriye ve Türkiye'nin ilan ettiği/bildirimde bulunduğu deniz yetki alanlarının bir bölümünün çakıştığı görülmektedir. Ayrıca, Suriye'nin BM nezdinde yaptığı bildirimler göz önüne alındığında, açık şekilde Suriye ve Türkiye arasında deniz yetki alanı sınırı uyumsuzluğu vardır diyebiliriz. İki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kesilmiş olmasından dolayı en azından sorunun masaya yatırılarak kısa vadede görüşülmesi mümkün gözükmemektedir.

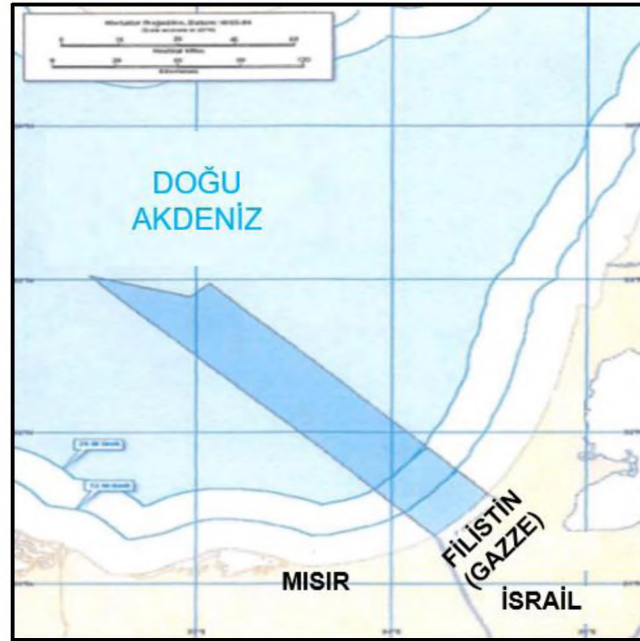
2023 yılı itibariyle, Suriye'de iç savaş ortamı devam etmektedir. Suriye'yi yöneten Beşar Esad ülkesinde kontrolü sağlamaya 12 yıldır devam etmektedir. Ancak, ülkesinde küresel aktörlerden ABD ve Rusya'nın bulunması ve adeta bu ülkelerin bilek güreşine dönen bir atmosferde ülkenin yakın dönemde istikrara kavuşması mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle, kısa vadede Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesi ve enerji denklemi içerisinde yer alamayacağı düşünülmektedir.

3.1.6 Filistin

Filistin, BM Genel Kurulu (BMGK)'nın 29 Kasım 2012 tarihli toplantısında alınan kararla üye olmayan gözlemci devlet statüsüne sahip bir Orta Doğu ülkesidir. Topraklarının içerisinde bulunan Gazze Şeridi Doğu Akdeniz'de yer almaktadır. Filistin, kıyı hattına sahip olan Gazze Şeridi dışında Batı Şeria ve Kudüs'ü de kapsayan bir alandan oluşmaktadır. Ancak, Filistin Batı Şeria ve Kudüs'te İsrail ile büyük bir çatışma içerisinde olup, ayrıca ekonomik ve jeopolitik olarak ayrıştırılan Gazze Şeridi'ne İsrail tarafından deniz ablukası uygulanmaktadır. İsrail'in izlemiş olduğu politika ve kullanmış olduğu yöntemler Batı Şeria ve Gazze'de ciddi boyutta toplumsal açıdan yoksulluk, çocuklar arasında yetersiz beslenme, sağlık koşullarının kötüleşme ve günden güne artan bir insani krize neden olmaktadır.

Filistin Devleti, Gazze Şeridi kapsamında sahip olduğu deniz yetki alanları üzerinde egemenliğini ve kontrolünü sağlamak amacıyla 2 Ocak 2015 tarihinde BMDHS'yi imzalayıp tasdik ederek taraf olmuştur. BMDHS'ye uygun olarak Filistin

Devlet Başkanı Mahmud Abbas 31 Ağustos 2015 tarihinde BM'ye deniz yetki alanlarının sınırlarını belirleyen bir deklarasyon sunmuştur (*UN Treaty Collection*, 2015). Uluslararası hukukun ihlal edilmesini önlemek için 1982 BMDHS'ye taraf olduğunu da deklare etmiştir. Bu doğrultuda karasularını 12 deniz mili olarak belirlemiştir. Ayrıca, egemenlik haklarını kullanacağı deniz yetki alanlarına ilişkin bir nota yayınlamıştır. Bu notada diğer devletlerin deniz yetki alanlarına saygılı olması ve uyuşmazlıkların uluslararası deniz hukuku ilkelerince çözümlenmesi vurgulanmıştır (*UN Sea Law of The Sea Bulletin 101*, 2020: 46-48). Filistin 26 Haziran 2016 tarihinde, BMDHS'ye taraf ülkelerin 26. toplantısına katılmıştır. 24 Eylül 2019 tarihinde BMDHS'ye uygun olarak Filistin Devleti'nin deniz yetki alanlarını belirleyen Deniz Sınırları Deklarasyonu'nu (Şekil 3.7) ilan etmiştir. İlan edilen deniz yetki alanlarına ilişkin koordinatlar incelediğinde GKRY-Mısır ve İsrail-GKRY MEB antlaşmalarında bulunan sahalarla çakışmaktadır. Dolayısıyla, Filistin'in Mısır, GKRY ve İsrail ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik anlaşmazlık bulunmaktadır.

Şekil 3.7: Filistin'in BM'ye Bildirdiği Deniz Yetki Alanları

Filistin'in 1999 yılında bir İngiliz enerji şirketine doğal gaz arama çalışmaları için ruhsat vermesi üzerine İsrail ile aralarında uyuşmazlık ortaya çıkmıştır. 2000 yılında Gazze deniz yetki alanlarında Gazze Marine adı verilen bir doğalgaz sahası keşfedilmiştir. Bu sahanın işletimi için Filistin enerji şirketlerinin girişimleri İsrail

tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Bu doğalgaz sahası sebebiyle Gazze Şeridi İsrail'in açık hedefi haline gelmiştir. Gazze Marine sahası, İsrail'e ait doğalgaz sahaları ile bitişik olmasından dolayı İsrail'in işgaline uğramıştır. Uluslararası hukuka aykırı bir şekilde işgal edilen Gazze deniz yetki alanları ve doğal gaz sahaları İsrail'in kontrolü altında tutulmaktadır.

Filistin'in zayıflaması, kendi içerisinde yaşadığı iç mücadeleler ve buna ek olarak İsrail'in bölgesinde giderek artan hâkimiyeti İsrail karşısında Filistin'in İntifada hareketleri sonucunda elde etmiş olduğu kazanımları büyük ölçüde erimiştir. Kısacası, Filistin'in kıyılarına İsrail'in uyguladığı deniz ablukası nedeniyle Filistin deniz yetki alanlarını kullanamamaktadır. Bu nedenle, Filistin tarafından Doğu Akdeniz'de kısa vadede oyun değiştirici bir davranış sergilemesi olası değildir.

3.1.7 Libya

Libya, Doğu Akdeniz'de yaklaşık 1770 km kıyı hattına sahip olan bir Kuzey Afrika ülkesidir. Afrika kıtasında Sudan, Cezayir ve Kongo'dan sonra en büyük yüzölçümüne sahip dördüncü ülkesidir. Ayrıca, Mısır, Cezayir, Tunus, Çad, Nijer ve Sudan ile komşudur (*Erdağ ve Yetim*, 2020: 106). 24 Aralık 1951 yılında Kral İdris liderliğinde BM tarafından bağımsızlığı ilan edilmiştir. Kuzey Afrika'da bağımsızlığı BM aracılığıyla kazanan tek ülkedir (*Paoletti*, 2011: 314). Bağımsızlığın ardından ABD ve İngiltere'den ciddi derecede ekonomik destek almıştır. Bu destek karşılığında ABD tarafından askeri üsler kurulmuş, Petrol arama ruhsatları ABD ve İngiltere'ye ait firmalara lisanslandırılmıştır (*Vandewalle*, 1988: 49). Libya, bağımsızlık sonrası 1969 yılına kadar Kral İdris tarafından Monarşi ile yönetilmiştir. Nasır'ın Arap milliyetçiliğinden etkilenen Muammer Kaddafi liderliğinde bulunan kendisine Hür Subaylar Hareketi adı verilen bir grup Kral İdris'in Türkiye'yi ziyaret etmiş olduğu 1 Eylül 1969 tarihinde askeri darbe yaparak yönetim şeklini değiştirmiştir. 1969-2011 yılları arasında 42 yıllık Kaddafi yönetimi Libya'da hüküm sürmüştür. Kaddafi yönetiminde üçüncü dünya ülkeleri ve bağlantısızlar hareketi benimsemiş, fakat silah desteği için ABD ve İngiliz bloğundan uzaklaşarak Sovyet bloğuna yönelmiştir.

Enerji kaynakları bakımından incelendiğinde, Libya'da ilk büyük petrol kaynaklarının 1954 yılında keşfedilmesinin ardından sahip olduğu büyük petrol rezervleri ile Libya 1962 yılında Petrol İhraç Eden Devletler (OPEC) üyesi olmuştur. Ayrıca Libya, Afrika kıtasında beşinci en büyük doğal gaz rezervine sahiptir. Ülkenin

ekonomik gelirlerinin büyük çoğunluğu petrol ve doğal gazdan elde ettiği ihracatlara dayanmaktadır. Enerji ihracatında Libya için Avrupa ülkeleri önemli bir pazar alanıdır. Libya sahip olduğu kaynaklar sebebiyle kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle, hedef halinde olan bir ülke konumundadır.

İlk olarak Tunus'ta ortaya çıkan Arap Baharı'nın 2011 yılında Libya'ya sıçraması ile birlikte çıkan iç savaşta, NATO koalisyon güçlerinin desteği ile Kaddafi öldürülerek 42 yıllık yönetimi sona ermiştir. Başlayan iç savaş şiddetini artırarak 2014 yılında Trablus ve Tobruk'ta iki ayrı yönetim ortaya çıkmıştır. Libya *de facto* olarak iki yönetime bölünmüştür (Joffe, 2020:2). Bir tarafta başkent Trablus'ta BM tarafından resmi olarak tanınan Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti diğer tarafta Tobruk'ta Libya Ulusal Ordu Komutanı Halife Hafter liderliğinde bulunan Temsilciler Meclisi iki ayrı yönetim olarak ortaya çıkmıştır. Libya ordusuna ait neredeyse tüm güçleri elinde bulunduran Hafter güçlerinin ülke içinde ilerlemesi, BM tarafından resmi olarak tanınan Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin ülkesini savunmak için 2019 yılında Türkiye ile Askeri Güvenlik ve İşbirliği antlaşması imzalanmasının ardından sağlanan destekle durdurulmuştur. Ülke içerisinde bir yandan iki taraf arasında çatışmalar devam ederken, diğer yandan ülkede seçimlerin yapılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Son olarak 24 Aralık 2021 tarihinde yapılması planlanan seçimlerinin iki taraflı yönetim ve devam eden iç savaş gibi nedenlerle iptal edilmesi sonucu 2023 yılına gelmesine rağmen seçim takvimi belirlenememiştir.

Libya, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarına ilişkin 1959 yılında karasuları genişliğini 12 deniz mili olarak belirlemiştir (UN Treaty Collection, 1959). Sırasıyla 1982 yılında Tunus ve 1985 yılında ise Malta ile kıta sahanlığı anlaşmazlığı yaşayan Libya, UAD kararları sonucunda bu ülkelerle kıta sahanlığı antlaşması imzalamıştır. 2009 yılında ise tek taraflı MEB ilanında bulunarak BM'ye bildirimde bulunmuştur. Ayrıca, gereksinme olursa, kıyıdaş devletlerle sınırlama antlaşması imzalanabileceğini beyan etmiştir (UN Law of the Sea Bulletin 72, 2010: 78-79).

Libya, 27 Aralık 2019 tarihinde Türkiye ile Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına ilişkin Mutabakat Muhtırası imzalamıştır. Her iki devlet tarafından onaylanan mutabakat muhtırası 11 Aralık 2019 tarihinde BM'ye bildirilerek tescil edilmiştir. Mutabakat Muhtırası ile iki ülke arasındaki deniz yetki alanları uluslararası

hukuka uygun olarak hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde sınırlandırılmıştır (*Kuran*, 2021: 302).

İmzalanan muhtıra sonucunda Doğu Akdeniz’de dengeler değişmiştir. Bu muhtıra ile Yunanistan Libya’ya nota verip, Libya’nın Atina Büyükelçisi’ni istenmeyen kişi (*persona non grata*) ilan ederek sınır dışı etme kararı almıştır. Ayrıca, GKRY, Mısır, İsrail ve AB’den antlaşmaya tepki gelmiştir. Buna rağmen Libya ve Türkiye aralarındaki ikili ilişkileri derinleştirmeye devam etmektedir. Askeri Güvenlik ve İşbirliği antlaşması kapsamında antlaşmanın imzalandığı tarihten bu yana kesintisiz olarak Türk Deniz Kuvvetleri tarafından Libya kıyılarında destek sağlanmaktadır. Sağlanan bu desteği artırmak için askeri liman inşa edilmektedir.

Libya’da Türkiye tarafından kullanılmak üzere inşa edilen liman ve alt yapı tesislerinin tamamlanmasının ardından Türkiye’nin denizde hidrokarbon araması için sahip olduğu sismik araştırma ve sondaj gemileri ile Libya deniz yetki alanlarında çalışmalar yürütmesi iki ülke çıkarlarının korunması için göz önüne alınmalıdır.

3.1.8 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)

Kıbrıs Adası, yüz ölçümü olarak Sardunya ve Korsika adalarından sonra Akdeniz’in üçüncü büyük adasıdır. Akdeniz’de bulunduğu stratejik konumundan dolayı hakimiyeti altındaki devletler tarafından sabit bir uçak gemisi gibi kullanılmıştır (*Yıldız*, 2008: 107). Zürih ve Londra Antlaşmaları’yla kurulan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan destekli Nikos Sampson liderliğindeki Kıbrıs Rumlarının 15 Temmuz 1974 yılında yapmış oldukları darbe sonucunda yıkılmıştır. Türkiye adada yaşayan soydaşlarına yönelik Kıbrıs Rumları’nın yapmış oldukları soykırımı sona erdirmek için garantörlük statüsünü kullanarak Kıbrıs Barış Harekâtını düzenlemiştir. Başarılı iki hareketin ardından Kıbrıs Türklerinin güvenliği sağlanmıştır. Kıbrıs Harekâtı sonrasında Türkler Ada’nın kuzey kesiminde toplanmıştı (*Alasya*, 1987: 70). Kıbrıs’ta ortaya çıkan bu durum karşısında Ada’da huzur, güven ve düzeni sağlama gerekliliğinin yanı sıra yeni durumun hukuki bir nitelik taşıması için 13 Şubat 1975’te Kıbrıs Türkleri, Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD)’ni ilan etmiştir (*Güler*, 2004: 110). Kıbrıs Barış Harekâtı’nın ardından BM’nin başat aktörlüğünde Kıbrıs Türkleri ve Rumları arasında yapılan çeşitli görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. 1983 yılına gelindiğinde ise Kıbrıs ile ilgili çok önemli bir gelişme olmuştur. 13 Mayıs 1983 tarihinde BM Genel Kurul’unun 37/253 sayılı kararı ile Kıbrıs Rumları lehine kabul

etmiştir. Bu kararda, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kıbrıs'ın tamamında egemenlik ve denetim kullanma hakkı olduğu, Kıbrıs'tan bütün işgal güçlerinin çekilmesi talebi ve Kıbrıs Cumhuriyeti halkı ifadesi yer almaktadır. Bu kararı KTFD ve Türkiye kesinlikle reddetmiştir (*Bostancı, 2015: 329*). Bu gelişmenin ardından KTFD Meclisi, 17 Haziran 1983 tarihinde aldığı bir kararla Kıbrıs Türk toplumunun self-determinasyon hakkı olduğunu ilân etmiştir. Kısa bir süre sonra KTFD Meclisi, 15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu beyan etmiştir. Rauf Denktaş, KKTC'nin ilk Cumhurbaşkanı seçilmiştir (*Tuncer, 2005: 99*).

KKTC'nin kuruluşu çok önemli bir gelişme olmuştur. Çünkü, KKTC'nin ilanı artık Kıbrıs'ta resmen iki farklı devlet yapılanmasını ortaya çıkarmıştır. Böylece Kıbrıs'ta bir dönemdir süre gelen fiili bölünme bir anlamda resmiyet kazanmıştır. Ancak, KKTC'nin ilanına farklı tepkiler olmuştur. KKTC'nin bağımsızlık ilanından sonra sadece Türkiye, KKTC'nin bağımsızlığını tanımıştır (*Tuncer, 2005: 105*). KKTC'nin yapmış olduğu bağımsızlık ilânına, GKRY, Yunanistan, birçok devlet ve BM tepki göstermiştir (*Bostancı, 2015: 341*). Bu bağımsızlık ilanı sonrasında BM Güvenlik Konseyi 18 Kasım 1983'te 541 sayılı kararı alarak tepkisini ortaya koymuştur (*Duran, 2008: 127*).

İki bölgenin tekrar tek bir devlet çatısı altında toplanması için Annan Planı süreci yaşanmıştır. Annan Planı, kronikleşen Kıbrıs sorununa nihai bir çözüm bulmak için hazırlanmıştır. BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Kıbrıs hazırlamış olduğu "Kıbrıs Sorununun Kapsamlı Çözümü İçin Anlaşma Temeli" adını taşıyan çözüm planını hazırlamıştır. Annan Planı için 24 Nisan 2004 tarihinde, Kıbrıs'ta hem Türk hem de Rum tarafında referandum yapılmıştır. KKTC'de halk yüzde 64,9'luk oy oranıyla Annan Planı için evet oyu kullanmış ve plan kabul edilmiştir. Rum halkı ise bu plana yüzde 74,8'lik oy oranıyla hayır oyu kullanmış ve planı reddetmiştir. Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik en kapsamlı çalışmalardan biri olan Annan Planı uygulanamamıştır.

Kıbrıs sorununu daha kronik bir hale getiren olay, GKRY'nin 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye tam üyeliğe kabul edilmesi olmuştur. Yunanistan'ın AB'ye tam anlamında Doğu Avrupa ülkelerinin tam üyeliğine karşı veto etme şantajını yaparak GKRY'nin AB tam üyeliğini sağlamıştır. GKRY ve Yunanistan tarafından KKTC'ye yapılan ambargo AB tarafından da uygulamaya koyulmuştur. Son 30 yıl içerisinde Kıbrıs sorunun çözümüne yönelik sayısız önerinin başarısızlığı gözönüne alındığında;

3.1.9 Birleşik Krallık

Birleşik Krallık, Kıbrıs adasında sahip olduğu Akrotiri ve Dikelya üslerinin özel statülerinden dolayı Doğu Akdeniz kıyısı bulunan diğer ülkelerinin durumundan farklı bir pozisyonda bulunmaktadır. Bu bağlamda öncelikle Birleşik Krallık'ın Kıbrıs Adası'ndaki durumunu açıklığa kavuşturmak gerekecektir.

Birleşik Krallık, Kıbrıs Adası'na 1878 yılında yerleşmiş, müteakiben 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran 19 Şubat 1959 tarihli Zürih anlaşması ile adadaki iki egemen üs bölgesi ve bazı askeri tesisler hariç tüm egemenlik haklarını Kıbrıs Cumhuriyeti'ne devretmiştir. Bu şekilde 1960 yılında Kıbrıs Kurucu Antlaşması'na dayanarak biri Larnaka'da bulunan Dikelya ve diğeri Limasol'de bulunan Akrotiri isimli iki askeri üsse sahip olmuş ve bu üslerin kendi egemen toprağı olduğunu taraflara kabul ettirmiştir. Egemen Üs Bölgeleri olarak yönetilen Akrotiri ve Dikelya İngiliz denizaşırı topraklarıdır. İngiliz üs bölgeleri 99 mil kare olup kendi yasaları, mahkemeleri, askeri ve sivil polis teşkilatı ile İngiliz egemenliği altındadır. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran Anayasa ayrıntılı olarak incelendiğinde çarpıcı ve göze çarpan noktalar bulunmaktadır. Anayasanın ilk bölümü adada Egemen İngiliz Üslerinin kurulmasını oluştururken, Anayasanın kendisi ise sadece antlaşma eklerinde kendisine yer bulmuştur. Bu yaklaşım, egemen üslerin Birleşik Krallık için Kıbrıs Cumhuriyeti'nden daha önemli olduğu gerçeğini açıkça vurgulamaktadır. Adadaki bulunan İngiliz üsleriyle ilgili diğer önemli olan nokta, Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) tarafından yayınlanan raporlarda bu üsler tek egemen devletler olarak kabul edilmeleridir (*Worldfactbook*, 2005: 24) Akrotiri ve Dikelya üslerinin Devlet Başkanı Kraliçe II. Elizabeth (günümüzde Kral Charles), hükümet başkanları ise üslerin komutanları olarak yayımlanmaktadır.

1960 anlaşmalarında egemen İngiliz üslerinin karasularına veya MEB'lerine doğrudan atıfta bulunulmamıştır. Ancak, CIA'e bağlı Savunma Bakanlığı Coğrafya Dairesi tarafından 10 Kasım 1972 tarihinde "International Boundary Study - Series A: Limits in the Seas Territorial Sea Boundary Cyprus-Sovereign Base (U.K.)" adlı dokümanda Kıbrıs'ta bulunan üslerin kara ve deniz sınırı yayımlanmıştır. Söz konusu doküman resmi bir belge olmamakla birlikte, Kıbrıs'taki Birleşik Krallık'a ait egemen üslerin kara ve deniz sınırlarının vurgulanması önemlidir. Buna ek olarak, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna İlişkin Antlaşma'nın 3. Bölümü, Cumhuriyet ile Birleşik

Krallık Egemen Üs Bölgesi arasındaki karasuları sınırlarını sağlamıştır. Bu sınırlar kıta sahanlığı sınırları üzerinde potansiyel bir etkiye sahip olabilir; ancak anlaşmada özel olarak ele alınmamıştır. Ayrıca, İngiliz üsleri 3 deniz mili karasularını kabul ettiği için esas hatlardan itibaren 200 metre derinliğe kadar kıta sahanlığı dâhil olmak üzere çizelgeler de bulunmaktadır. Açıkça görüldüğü gibi, devletler, egemen denizlerinde de ulusal çıkarlarını korumaktadır. Bu nedenle, egemen İngiliz üslerinin, deniz hukuku kapsamında Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarını talep etmelerinin önünde yasal bir engel olmadığı çok açık bir gerçektir (Ak, 2014: 64).

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna İlişkin Antlaşma'nın ilgili maddeleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne, genel olarak karasularına ilişkin bir egemenlik iddiasının egemen İngiliz üsleri önündeki sulara yöneltilemeyeceğini yükümlülüğü altına sokmuştur. Dolayısıyla, anlaşmanın bu yaklaşımının, iki egemen devlet olan Kıbrıs Cumhuriyeti ve Birleşik Krallık arasında deniz alanlarının sınırlandırılmasını vurguladığını iddia etmek yanlış olmayacaktır. Aksine, aynı anlaşmanın kıta sahanlığı veya MEB gibi diğer deniz alanlarını sınırlandırıp sınırlandırmadığı tartışmalıdır (Scovazzi, 2012: 7). Anlaşmada, egemen üslerin karasularının önündeki suların açık denizleri mi yoksa herhangi bir deniz alanını mı temsil ettiği açık değildir. Anlaşmanın ilgili maddesinde karasuları dışında herhangi bir deniz alanına atıfta bulunulmamıştır (Charney and Alexander, 1991: 1559-1560). Bununla beraber, Birleşik Krallık'ın Doğu Akdeniz'deki deniz sınırlamaları konusuna kayıtsız kalacağını düşünmek yanlış olacaktır. Örneğin, Yunan medyasında, İngiltere'nin Kıbrıs'taki egemen üslerinin konumu ve hakları nedeniyle yakın gelecekte hidrokarbon zenginliğinden pay talep edebileceğine ilişkin haberler yer almıştır. Hatta GKRY yetkilileri, Londra'nın dikkate aldığı bazı önerileri ileri sürmüşlerdir. adanın etrafındaki hidrokarbon zenginliğinden payını almak için Kıbrıs'taki egemen üsleri için egemen devlet haklarını talep edebilir. Birleşik Krallık Filosu'nun HMS Enterprise isimli araştırma gemisi ile Akrotiri ve Dikelya Üsleri açıklarında 10 Şubat 2005 tarihinde araştırmalar gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla, her ne kadar Birleşik Krallık Kıbrıs çevresindeki hidrokarbon kaynakları ile ilgilenmediğini ilan etse de (Gürel vd., 2013: 13), Birleşik Krallık'ın bu konudaki nihai tutumunu bulunacak petrol/doğalgaz rezervlerinin büyüklüğünün belirleyeceğini düşünmek daha doğru görünmektedir (Başeren, 2010:27). Konuyla ilgili bir başka

nokta da, GKRY tarafından tek taraflı olarak ilan edilen lisans sahalarına Birleşik Krallık'ın açık bir itirazının olmamasıdır.

Sonuç olarak, Kıbrıs Adası'nda bulunan Akrotiri ve Dikelya üslerinin, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın 3. maddesine göre, deniz alanları (karasuları gibi) bulunmaktadır. Bu nedenle, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik bu üslerin konumları ve etkileri konusunda daha fazla çalışma ve değerlendirme gerektirmektedir. Akrotiri ve Dikelya, egemen üs bölgeleri olarak yönetilen İngiliz denizaşırı toprakları olup, doğrudan anakara Birleşik Krallık'a bağlıdırlar. Yasal statüleri ve üzerlerindeki İngiliz egemenliği kesinlikle tartışılmaz. Bu nedenle, Birleşik Krallık'ın bu stratejik bölgelerden vazgeçebileceğini veya terk edebileceğini düşünmek akıllıca bir davranış olamaz. Ayrıca, verimli ve maliyet etkin bir şekilde ulaşılarak yararlanılabilecek hidrokarbon zenginliğinin yakın gelecekte Kıbrıs Sorunu ve Birleşik Krallık'ın bölgedeki ulusal çıkarları ile yakın etkileşim içinde olması olası bir durum olarak değerlendirilmelidir.

3.1.10 Türkiye

Türkiye yaklaşık 1870 km ile Doğu Akdeniz'de en uzun kıyı şeridinde sahip bir ülkedir. Bu tez çalışmasının birinci bölümünde ele alınan deniz hukuku kapsamında deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına etki eden faktörler arasında diğer faktörlere göre ağır basan coğrafi faktör olduğu belirtilmiştir. Nitekim, uluslararası yargı ve hakem mahkemeleri aldığı her kararda coğrafi faktörleri ön plana alarak kararlar vermiştir. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz'de en büyük coğrafi etkiye sahip olan Türkiye hukuken en fazla deniz yetki alanlarından yararlanması gereken ülke konumundadır. Ancak, Yunanistan ve GKRY, izlemiş olduğu hukuk dışı politikalarla Mısır ve İsrail gibi devletleri de yanına alarak oluşturdukları blok vasıtasıyla Türkiye'nin deniz yetki alanlarını bir oldu bitti (*fait accompli*) ile gasp etmeye çalışmaktadır.

Türkiye, karşılaşmış olduğu bu durum dolayısıyla Doğu Akdeniz'deki hak ve menfaatleri korumak istemiştir. Bu kapsamda, Türk Deniz Kuvvetleri 01 Nisan 2006 tarihinden bu yana Doğu Akdeniz'de Türk deniz yetki alanlarında; Türkiye adına faaliyet gösteren araştırma gemilerine koruma ve destek sağlamak, diğer ülkeler adına faaliyet icra eden, araştırma gemileri ve sondaj platformlarının faaliyetlerini takip etmek ve gerektiğinde engel olmak, İskenderun Körfezi'nin denizden güvenliğine

katkı sağlamak, Suriye'den Türkiye'ye deniz yolu ile olabilecek sızmaları engellemek, gibi nedenlerle Akdeniz Kalkanı Harekatını başlatmıştır.

Emekli Amiral Cem Gürdenizin fikir babalığını yaptığı Türkiye Cumhuriyeti'nin Karadeniz, Akdeniz ve Ege'deki deniz yetki alanlarını (karasuları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge) kapsayan Şekil 3.9'da sınırları gösterilen Mavi Vatan Doktrini devlet politikası haline getirilmiştir. Müstafi Amiral Cihat YAYCI'nın yapmış olduğu çalışmalar ile Mavi Vatan Doktrini desteklenerek Türkiye ve Doğu Akdeniz'de göz ardı edilemez bir gerçek halini almıştır.

Şekil 3.9: Mavi Vatan Haritası

GKRY'nin 2003 yılında Mısır ile imzaladığı antlaşması ardından 2004 yılında tek taraflı MEB ilan ederek bu sahalarda uluslararası şirketlere petrol ve doğal gaz aranması için ruhsat vermeye başlaması sonucunda Türkiye Doğu Akdeniz'de hak ve menfaatlerini korumak adına aktif olmuştur. Bu bağlamda Enerji ve Tabi Kaynaklar, Dışişleri ve Milli Savunma Bakanlıklarının koordineli ve etkin politikaları ile Doğu Akdeniz'de oyun değiştirici bir rol oynamaktadır. Türk MEB'inde izinsiz araştırma faaliyetinde bulunmak isteyen gemileri öncelikle Dışişleri Bakanlığının diplomatik girişimleri ile, bu girişimlerden çözüm alınamadığı takdirde Milli Savunma Bakanlığı bağlı Türk Deniz Kuvvetleri unsurları ile sahada varlık gösterilerek engellenmektedir. Ayrıca, Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı hidrokarbon ve petrol araması amacıyla 2010 yılından itibaren enerji filosu teşkil etmiştir. Türkiye'nin Barbaros Hayreddin

Paşa ve MTA Oruç Reis olmak üzere iki sismik ve araştırma gemisi, Fatih, Yavuz, Kanuni ve Abdülhamid Han sondaj gemilerinden oluşan oldukça nitelikli ve güçlü bir enerji filosu bulunmaktadır.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Doğu Akdeniz’de Türk MEB’i içerisinde araştırma maksadıyla ihaleler ilan ederek TPAO’ya ruhsat sahaları vermiştir. Ruhsat verilen sahalarda ilk olarak sismik araştırma gemileri çalışma yürütmüştür. Sismik araştırma faaliyetleri, başta GKRY ve Yunanistan tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Yunanistan, araştırma yapılan sahalanın Yunan kıta sahanlığında bulunduğu ilişkin iddialarda bulunarak 2018 yılında Barbaros Hayreddin Paşa’yı ve 2020 yılında MTA Oruçreis’in araştırma faaliyetlerini engellemek için bölgeye savaş gemilerini göndermiştir. Özellikle, 2020 yılında MTA Oruçreis’in yaptığı araştırmalarda iki ülke Kardak Krizi’nden sonra ilk kez savaşın eşiğine gelmiştir. Fakat, Türk Deniz Kuvvetleri refakat ve koruma unsurlarının başarılı operasyonları sayesinde savaş gemileri geri püskürtülerek iki ve üç boyutlu sismik araştırmalar sürdürülmüştür. Türkiye, Kardak Krizi’nden sonra, bu kez Doğu Akdeniz’de yaşanan krizde deniz hak ve menfaatlerine sahip çıkmıştır.

Türkiye’nin sahip olduğu enerji filosu, Doğu Akdeniz bölgesinde yürüttüğü faaliyetler ile ciddi anlamda tecrübeli hale gelmiştir. Elde ettiği tecrübeleri kullanarak Karadeniz’de Sakarya Gaz Sahası adı verilen bölgede büyük bir doğalgaz keşfi gerçekleştirmiştir. Bu durum enerji filosunun kıyıdaş ülkelerin deniz yetki alanlarında çalışmasını gündeme getirmiştir. Türkiye ilerleyen dönemde kıyıdaş ülkelerle birlikte sahip olduğu enerji filosunu manivela olarak kullanma politikası üzerinde çalışmalar yürütmektedir.

2020 yılında Türkiye’nin Yunanistan ile zirve yapan kriz ortamı gelinen durum itibarıyla karşılıklı görüşmelerin başlaması ile sönümlenmiş görünümündedir. Türkiye, özellikle Libya ile imzalamış olduğu deniz yetki alanları antlaşmasından sonra Yunanistan’ı savunmuş olduğu tezlerden ödün vermesine yol açmıştır. Türkiye için hem hukuki hem de siyasi açıdan önemli bir kazanım olan bu anlaşma, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki hukuki konumunu büyük ölçüde güçlendirmiştir. Bu antlaşma ile Türkiye, mevcut anlaşmalara sadece hukuka dayalı olarak itiraz etmekte kalmayıp, itirazlarına hukuki zemin de yaratan bir devlet haline gelmiştir (Özkan ve Kırcal, 2023: 128). Ayrıca, Türkiye Doğu Akdeniz’de deniz yetki

alanlarının sınırlandırılması konusunda diğer kıyıdaş devletlerle nasıl ve hangi esaslara dayalı olarak mutabık kalınması gerektiği konusundaki görüşlerini kabul etmiş ve uygulamış görünmektedir (Acer, 2019: 15). Türkiye, bu antlaşma ile elde etmiş olduğu avantajlı konumunu kullanarak Mısır başta olmak üzere Lübnan ve İsrail ile ilişkilerini geliştirmekte ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılması için zemin arayışında bulunmaktadır. Diğer yandan, sahada ise daha önce sismik araştırmalarını yaptığı alanlarda sondaj gemileri ile hidrokarbon aramalarına devam etmektedir.

3.1.11 Mısır

Doğu Akdeniz’de doğal gaz ve petrol arama çalışmalarının başlangıcı 1960’lı yıllara dayanmasına rağmen bölgenin uluslararası enerji pazarındaki konumunda ciddi derecede değişiklikler 2000’li yıllardan sonra yapılan keşifler ile birlikte olmuştur. BU bölgede keşfedilen doğalgaz rezervleri, bölgeye hem jeopolitik hem de jeoekonomik önem ve avantajlar sağlamıştır (Güçyetmez, 2021: 71). İlk olarak, 2009 yılında İsrail’in Tamar ve Leviathan, ardından 2011 yılında GKRY’nin Afrodite adları verilen sahalarda yaptıkları doğalgaz keşifleri, Doğu Akdeniz’de uzun süredir arama yapan enerji şirketlerini heyecanlandırmıştır. İlk keşiflerin yapılmasının ardından bölge ülkelerinin lisanslandığı uluslararası şirketler yeni keşiflerde bulunmuş olup, aynı zamanda daha önce keşif yapılan gaz sahalarında rezerv güncellemelerinde bulunmuşlardır. Bu çerçevede, Doğu Akdeniz havzasında yapılan arama faaliyetlerinde bugüne kadar yapılan keşiflere ait veriler Tablo 3.1’de sunulmuştur.

Ülke	Keşif Adı	Keşif Yılı	Lisanslı Firma	Tahmini Gaz Kullanım Zamanı	Tahmini Miktar (milyon küp)
GKRY	Aphrodite	2011	Noble Energy	2029	202
	Calypso	2018	Eni	2036	276
	Glaucus	2019	Exxon Mobil	2039	276
	Cronos	2022	Eni	Bilinmiyor	Bilinmiyor

Ülke	Keşif Adı	Keşif Yılı	Lisanslı Firma	Tahmini Gaz Kullanım Zamanı	Tahmini Miktar (milyon küp)
Mısır	Zohr	2015	Eni	2017	1144
	Baltim Southwest	2016	Eni EGPC	2019	0,16
	Raven	2004	BP	2021	0,23
	Bashrush	2020	Eni	2025	0,05
İsrail	Leviathan	2010	Chevron	Faz-1A 2020 Faz-1B 2026 Faz-2 2030	779
	Tamar	Faz 1 ve 2 2009 Tamar SW 2013	Chevron	Faz-1 2013 Faz-2 2027 Tamar SW 2019	585
	Karish	2013	Energean	2022	0,22
	Karish North	2019	Energean	2023	104
	Athena	2022	Energean	2027	0,05
	Tanin	2012	Energean	2028	0,11

Tablo 3.1: Doğu Akdeniz Hidrokarbon Keşifleri (*EIA*, 2023)

İtalyan enerji şirketi ENI tarafından 2015 yılında Mısır MEB’inde Zohr adı verilen sahada devasa bir doğal gaz sahası keşfi yapılmıştır. Bu keşif özellikle Mısır ve Doğu Akdeniz’in uluslararası doğal gaz piyasasındaki önemi ciddi derecede artırmıştır. Zohr doğalgaz sahası, ilk olarak 850 milyar metreküp rezerv ile keşfedilmiş daha sonra bu miktar 1144 milyar m³’e güncellenerek tek başına Doğu Akdeniz’in en büyük gaz sahası olmuştur (*EIA*, 2021). Ayrıca, Mısır; bulunduğu jeopolitik konum, enerji nakil hatları (elektrik, doğalgaz), depolama tesisi gibi barındırdığı bir takım avantajlar sayesinde günümüzde İsrail ile birlikte Doğu Akdeniz’den çıkarılan doğal gazı ihraç edebilecek önemli bir konumunda bulunmaktadır. Mısır, GKRY’nin aksine geniş rezervleri ve İsrail’in aksine ise ihracat altyapısı ile ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede, Mısır, Doğu Akdeniz gazının geleceğini elinde tutan ülkedir (*Tagliapietra*, 2017: 64).

Doğu Akdeniz doğal gazında kilit bir konuma sahip olan Mısır’a bu özelliğini kazandıran üç faktör vardır (*Telci*, 2018: 375): Birincisi, sahip olduğu geniş doğal gaz rezervleridir. Mısır, ilk olarak 1970’lerde doğal gaz üretimine başlamıştır. 2021 yılı

verilerine sahip olduğu 2507 milyar m³ doğal gaz rezerviyle dünyada on ikinci sırada yer almaktadır. Bu rezerv miktarının yaklaşık olarak %45'ini Zohr doğalgaz sahası oluşturmaktadır. 2018 yılının başlarında üretime başlanan doğal gaz Mısır i  pazarında kullanılmaya başlanmıştır. Mısır'ın 2021 yılındaki gaz tüketimi 61,9 milyar metre küp olmuştur. Bu nedenle, nüfus artışı ve sanayide doğalgaz tüketiminin giderek artacağı göz önüne alındığında Zohr sahası Mısır'ın yaklaşık yirmi yıllık doğal gaz ihtiya ını karşılayabileceği öngörülmektedir. Fakat, yalnızca Zohr sahası ihracatçı ülke hedefine ulaşmak için yeterli değildir. Yanında yeni keşifler ve farklı çalışmalar gerekmektedir (Telci, 2018:375). Bu yüzden, Mısır, Zohr doğal gaz sahasındaki keşiflerin ne kadar önemli olduğunu çok iyi kavramış ve devlet politikası olarak yeni bir enerji vizyonu oluşturmuştur. Bu doğrultuda kendine ait MEB içerisinde doğalgaz çalışmalarını hızlandırmıştır. Baltim Southwest, Raven ve Bashrush adı verilen üç sahada yapılan keşiflerin ardından artık Mısır enerji ithal eden ülkeler konumundan enerji ihraç eden ülkeler konumuna geçmesi adına dev adımlar atmıştır.

 kincisi, Mısır'ı Doğu Akdeniz'deki enerji denkleminde önemli bir ülke konumuna getiren unsur, ülkenin bulunduğu coğrafı konumu olmuştur. Dünyanın düğüm noktalarından (*choke point*) biri olan Süveyş Kanalı'na sahip olması Mısır'ı ne derece önemli konumda bulundurduğuna önceki bölümlerde değinilmiştir. Ayrıca, Mısır'ın geleceğe yönelik enerji politikalarından biri de doğal gaz ve petrol ticaretinde enerji merkezi olmak olmuştur. Sahip olduğu coğrafı konumu ve mevcut altyapısı Mısır'ın belirlediği hedefe ulaşmasında avantaj sağlayacaktır. Bu minvalde sahip olduğu Ariş-Aşkelon ve Arap doğal gaz boru hatlarıyla stratejik önemi daha da artmaktadır. Bu anlamda söz konusu iki doğal gaz boru hattını daha detaylı incelemek faydalı olacaktır. Ariş-Aşkelon boru hattı yıllık 9 milyar metreküp kapasiteyle 2008 yılında faaliyete geçmiştir. 2011 yılında doğal gaz üretiminin azalmasıyla Mısır gaz ihraç edemeyecek duruma gelerek Sina Yarımadası'nda boru hattına yönelik saldırıları dolayısıyla gaz ihracatı durdurulmuştur. 2023 yılına gelindiğinde, Ariş-Aşkelon boru hattı düşük kapasitede de olsa gaz seviyatı yapmaktadır. Bu bölgede diğer önemli bir hat ise 1200 kilometre uzunluğu ve yıllık 10 milyar m³ kapasitesiyle Arap Doğal Gaz Boru Hattı olmuştur. Mısır-Ürdün-Suriye-Lübnan'a uzanan özellikleri ile Mısır'ın doğal gaz ticaretinde merkez ülke olabilmesi için hayati bir önem taşımaktadır. Söz konusu hat 2003'te Ürdün, 2008'de Suriye ve 2009'da Lübnan'a ulaşmıştır. Sina'da

gerçekleştirilen saldırılar sonucunda 2012'den bu yana bu boru hattının faaliyetleri durdurulmuştur. Dolayısıyla, Sina'da güvenli bir ortam sağlanmadan Mısır'ın enerji merkezi halini alması kolay gözükmemektedir (Telci, 2018: 376).

Şekil 3.10: Arish-Ashkelon ve Arap Doğal Gaz Boru Hatları

Üçüncüsü, Mısır'ın sahip olduğu LNG tesisleri ülkeyi doğal gaz ticaretinde kilit bir aktör konumuna getirmektedir. Bilindiği üzere, doğal gazı uluslararası pazara avantajlı ve uygun maliyette ulaştırmanın yollarından biri LNG taşımacılığıdır. Vakit alan, pazarı sınırlayan ve maliyeti yüksek olan boru hatlarındansa gazı sıvılaştırarak iletmek daha avantajlıdır. Mısır, 2000'lerde doğal gaz üretimi ve ihracatında önemli aşamaya gelmiştir. 2000 ile 2009 yılları arasında coğrafi konumu ve LNG tesislerinin avantajıyla doğal gaz piyasasının önemli aktörü haline dönüşmüştür. Mısır'ın LNG tesislerinden birisi Port Said Limanı yakınlarında yıllık 7,56 milyar m³ kapasiteye sahip olan Dimyat LNG tesisidir (Hochberg, 2014). Dimyat tesisi İspanya-Mısır Gaz Şirketi tarafından işletilmektedir. Mısır'ın Akdeniz sahilinde Süveyş Kanalı yakınlarında stratejik bir konumda bulunan Dimyat tesisi Avrupa ve Asya pazarlarına kolay erişim imkanı sunmaktadır. Diğer tesis ise İskenderiye yakınlarında yıllık 11,48 milyar metreküp kapasiteye sahip Idku tesisidir (Tagliapietra, 2017: 36).

Mısır'ın coğrafi konumu, enerji nakil hatları ve LNG tesislerine sahip olması sayesinde bulunması Doğu Akdeniz'de önemli hidrokarbon keşifleri yapan İsrail ile

olan ilişkilerini farklı bir düzlem üzerine oturtmuştur. İsrail, Tamar ve Leviathan sahalarından çıkarılan gazı boru hatları vasıtasıyla Mısır'ın LNG tesislerini kullanmak suretiyle Avrupa pazarına ulaştırmak için Mısır ile yakın ilişki içerisinde. Ancak, en uygun enerji nakil yöntemi olarak öne çıkan LNG tesislerinin kullanımına yönelik anlaşmanın önünde siyasi ve ekonomik engeller bulunmaktadır.

Mısır ile İsrail'in uzun süredir ortak hareket ettiği konulardan birisi enerjidir. İlk olarak, 2011 yılında başlayan Arap devrimleri süreci ve Mısır'daki statükonun değişmesiyle iki ülke arasındaki anlaşmalar sekteye uğramıştır. 2011 yılından sonra Sina Yarımadası'ndaki artan terör olayları nedeniyle doğal gaz boru hattına yönelik saldırılarda artış olmuş, bu nedenle gaz sevkiyatı birçok kez durdurulmuştur. Gaz sevkiyatlarının durmasından dolayı İsrail gerekli ödemeleri yapmamıştır. Bunun üzerine Mısır 2012 yılında İsrail'in yükümlülüklerini yerine getirmediği ve ödemeleri yapmadığı gerekçesiyle gaz sevkiyatını tamamen durdurmuştur. Ortaya çıkan anlaşmazlıktan dolayı İsrail uluslararası tahkim sürecini başlatmıştır. Süreç sonunda Mısırlı enerji şirketleri İsrail endüstrisinde açtığı hasarlar dolayısıyla 1,8 milyar dolarlık tazminata çarptırılmıştır. Ekonomik açıdan incelendiğinde, Mısır'ın İsrail için önemli bir rakip olacağı söylenebilir. Mısır, kaynaklarını geliştirmesi durumunda Avrupa ve Asya pazarına hâlihazırda bulunan ihracat altyapısıyla daha ucuza ve kolaylıkla LNG ulaştırabilecektir. Bu ekonomik rekabet antlaşma tesis edilmesine önemli bir engel teşkil etmektedir.

Doğu Akdeniz bölgesi, sahip olduğu ekonomik avantajların yanı sıra birçok siyasal dezavantajlar da barındırmaktadır. Bazı bölge ülkelerinin içinde bulunduğu ekonomik darboğaz, terör tehdidi, siyasal anlaşmazlık, askeri darbeler ve rejim değişiklikleri gibi birçok sorun alanı bulunmaktadır. Bu bölgede keşfedilen enerji kaynakları yepyeni bir sorun alanını gün yüzüne çıkarmıştır. Bu doğrultuda bahsedilen sorun alanlarına karşı Mısır, GKRY ve Yunanistan üçlü bir ittifak arayışına gitmiştir. Bu ülkeler ilk olarak 2014 yılında Kahire'de bir araya gelerek Kahire Deklarasyonu'nu yayımlamıştır. Deklarasyonun amacı enerji, bölge güvenliği ve ekonomi alanlarında iş birliği içinde olunması ve karşılıklı çıkarların korunmasıdır (*Yunanistan Dışişleri Bakanlığı*, 2014). İkinci kez, 2015 yılında Lefkoşa'da toplanan üçlü ittifak Kahire Deklarasyonu'nu genişleterek MEB'lerin genişletilmesi kararı almış ve Lefkoşa Deklarasyonu yayımlamıştır (*Yunanistan Dışişleri Bakanlığı*, 2015).

Mısır ve GKRY arasında yakın iş birliği ön plana çıkmıştır. İki ülke 2014 yılında Akdeniz'deki ortak bölgede hidrokarbon kaynaklarının güçlendirilmesine dair bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma ile iki ülkenin Akdeniz'deki sınırlarının belirlenmesine yönelik bu anlaşma gelecekte doğabilecek anlaşmazlıkların önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Ardından bu defa iki ülke arasında 2015 yılında Karşılıklı Anlayış Memorandumu imzalamışlardır. 2014 ve 2015 yılında Mısır'ın GKRY ve Yunanistan ile yürüttüğü yakın iş birliği Türkiye karşıtı blok olarak ortaya çıkmıştır. Bu noktada askeri darbenin ardından meşruiyet arayışı içerisinde olan Sisi'nin gerginlik yaşadığı Türkiye ile ilişkileri normalleştirmek yerine GKRY ve Yunanistan ile iyi ilişkiler içinde olmayı tercih etmiştir.

2019 yılına gelindiğinde, Ocak ayında Kahire'de Mısır'ın ev sahipliğinde biraraya gelen ülkeler, doğalgaz sektöründe OPEC benzeri bir örgütlenme, bir enerji karteli olarak Doğu Akdeniz Gaz Formu'nu kurmuşlardır. Türkiye, KKTC ve Lübnan'ın dışlandığı oluşumda Mısır, İsrail, Yunanistan, GKRY, Filistin Özerk Yönetimi, Ürdün ve İtalya kurucu ülkeler arasında yer almıştır (Ülger, 2021 :166).

Türkiye ile Libya Ulusal Mutabakat hükümetinin 27 Kasım 2019 tarihinde Doğu Akdeniz'de Kıta Sahaneliği ve MEB sınırlarını belirleyen anlaşma imzalamasının ardından Mısır ve Yunanistan Doğu Akdeniz'de enerjiye dayalı ürettikleri politikalar adeta çökmüştür. Bunun üzerine, Mısır ve Yunanistan, ABD arabuluculuğunda 10 Ağustos 2020 tarihinde bir MEB Antlaşması imzalamıştır. Ancak, Mısır, Türkiye ile olan ilişkilerinin kopma noktasına geldiği bir dönemde bile ABD ve Batı'nın gücü arkasında olmasına rağmen, Yunanistan'ın Sevilla haritası ile iddia ettiği Rodos ve Meis bölgesini kapsayacak bir MEB sınırlaması yapmaktan kaçınmıştır. Bu noktada Mısır ülke çıkarlarını ön plana çıkaran oldukça pragmatik bir politika izlemiştir. Bir başka deyişle, Türkiye ve Mısır ilişkilerin en kötü olduğu dönemde dahi Türkiye'nin deklare ettiği MEB ile kendi için öngördüğü MEB arasında hiçbir şekilde çakışma yaratmamıştır.

Mısır özellikle Zohr doğalgaz sahasının keşfi ile birlikte enerji ithal eden bir ülke konumundan ihraç eden ülkelere konumuna geçişe başlamıştır. Bu durum, Mısır'ı hem ABD'den hem de Körfez ülkelerinden görece bağımsız şekilde hareket etmesine yönelik bir yolculuğa çıkarmıştır. Bu noktada Mısır'ın hedefine ulaşmak amacıyla pragmatik politikaları tercih etmesi beklenmektedir. Zira Doğu Akdeniz havzasında

son iki yılda ortaya çıkan gelişmelere vurgu yapmak gerekmektedir. İlk olarak, ABD'nin 2022 yılında Eastmed Boru Hattı projesinden desteğini çekmesi, ikincisi Kasım 2022 tarihinden itibaren Mısır'ın ekonomik darboğaza girmesi (*Bloomberg*, 2023), üçüncüsü Mısır'ın Doğu Akdeniz'de en büyük gaz sahası olan Zohr'un işletim hakkına sahip İtalyan ENI şirketi baş yöneticisinin 2023 yılında Doğu Akdeniz'de Türkiye olmadan herhangi bir projenin hayata geçirilmesinin mümkün olamayacağını açıklaması (*Milano Finanza*: 2023), dördüncü ve son olarak, Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkilerin hızla normalleşmeye başlaması, bölgedeki dengelerde değişiklik yaratmasına yönelik hemen hemen her türlü koşulu sağlamış durumdadır. Diğer bir deyişle, gelecek dönem içerisinde Türkiye'nin de bulunacağı geniş bir Doğu Akdeniz ittifakının ufukta belirmediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

3.2 BÖLGESEL VE KÜRESEL AKTÖRLERİN POLİTİKALARI

3.2.1 Avrupa Birliği (AB)

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) adıyla kurulan AB, Avrosantrizm diplomasi (*Eurocentric Diplomacy*) izleyerek, kendine münhasır kurumlarıyla “Uluslarüstü” örneği olmayan tek yapı olarak ve dünya üzerinde sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan birlik olmayı başarabilen bölgesel bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. 6 ülke ile başlayan bütünleşme süreci, günümüzde İngiltere'nin 2019'da birlikten ayrılmasıyla 27 üyeyi kapsayan ve neredeyse hayatın tüm alanları ilgilendiren geniş kapsamlı bir bütünleşmenin yanı sıra derinleşme sürecinin tecrübe edildiği bir sistem olan Avrupa Birliği adıyla günümüzde yoluna devam etmektedir (*Kısacık ve Erenel*, 2019: 71). Bu 27 üye devletin oluşturduğu 500 milyondan fazla nüfusunun bulunması, gelişmiş sanayi, endüstriyel hareketlilik, şehirleşme ve gelişmişlik sonucu olarak dünya enerji tüketiminin yaklaşık % 15'i oranında bir paya sahiptir. Ancak, petrol ve doğal gaz rezervi bakımından oldukça kıt kaynaklara sahip olduğu için AB enerji bağımlısı bir konumundadır. AB ülkelerinin enerji ihtiyacını büyük bir oranda Rusya'dan karşılamaktadır. Bu minvalde AB'nin kuruluşundan itibaren günümüze kadar izlemiş olduğu politikalar göz önüne alındığında enerji politikaları daima başat bir konuma sahip olmuştur. Bilhassa 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı ile başlayan ve halen devam eden Rusya-Ukrayna savaşı AB'nin gündeminde bulunan politikalarda enerjiyi zirveye yerleştirmiştir. Rusya'ya

uygulanan yaptırımlar nedeniyle AB’de gelecek dönem adına büyük bir enerji tedariği krizi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle enerji bağımlılığının ortaya çıkarmış olduğu dezavantajları kompanse edebilmek için enerji kaynaklarını çeşitlendirmek AB için zorunluluk haline gelmiştir. AB, enerji kaynakları konusunda Rusya’ya olan bağımlılığını en düşük düzeye indirmek üzere Hazar Denizi, Kafkasya, Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgelerindeki doğal gaz ve petrol kaynaklarına erişmeyi arzulamaktadır (Güneş ve Arslan, 2018: 34). Enerji kaynaklarını çeşitlendirilmesi bağlamında Doğu Akdeniz, AB’nin etkileşim içerisinde bulunduğu önemli seçeneklerden biri olmuştur.

AB’nin Doğu Akdeniz bölgesinde yer alan ülkeler ile ilişkileri üç dönem halinde ele alınmıştır. Birinci dönem, Doğu Akdeniz bölgesi ile ilişkilerine bakıldığında, AB’nin bölgedeki devletlerle olan ilişkisi 1960 yılına dayanmaktadır. Akdeniz ülkeleri arasındaki istikrarsızlık ve karışıklıklar AB’nin bölgeye yönelik farklı stratejiler belirlemesine sebep olmuştur. Bu minvalde 1970’li yıllarda “Global Akdeniz Politikası” adı verilen çok taraflı bir Akdeniz politikası benimsenmiştir. Bu gelişmeler Doğu Akdeniz ve Orta Doğu’da aktif stratejileri izlemesine neden olmuştur.

İkinci dönem, 1995’de 12 Akdeniz ülkesi ve 15 AB üyesi ülke tarafından Avrupa-Akdeniz Ortaklığını ilan eden Barcelona Bildirgesi’nin yayınlanması ile başlamıştır. AB, ortaklığın amacını Akdeniz ve AB ülkeleri arasında sosyokültürel ve ekonomik alanda işbirliği yaparak ortak bir noktaya gelinmesi, bölgede istenen istikrara ulaşılması ve bölge ülkelerinin ekonomik şartları iyileştirilerek aralarındaki iktisadi uçurumun giderilmesi olarak açıklamıştır. Fakat, başlatmış olduğu Barcelona süreci hedeflerine tam olarak ulaşamamıştır.

Üçüncü dönem, 2004 yılında GKRY’nin birliğe katılması ile başlamıştır. AB, GKRY’nin üyeliği ve Yunanistan’ın politikaları ile Doğu Akdeniz bölgesine tam olarak angaje olmuştur. Doğu Akdeniz sularında bulunan yüksek hidrokarbon rezervleri AB’nin bölge üzerinde etkin politika izlemesine neden olmuştur. Bu nedenle hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesinin ardından Doğu Akdeniz’e büyük bir önem vermeye başlamıştır. GKRY ve Yunanistan, AB müktesebatının deniz yetki alanlarına ilişkin düzenlemelerinden faydalanarak kendi ulusal çıkarlarını AB çıkarları doğrultusunda meşrulaştırma çabalarında (Aksu 2013: 162-167). Birliğin Doğu Akdeniz hidrokarbonlarına yönelik jeopolitiği, 2007 yılında İspanya da Sevilla Üniversitesi coğrafya öğretim görevlilerinin hazırlamış olduğu Akdeniz deniz yetki

alanları haritası, daha önce bu tez çalışmasında bahsedilmiş olan Sevilla Haritası ile birlikte başlamıştır. Avrupa Parlamentosu İç Politikalar Genel Müdürlüğü'nün yayınlamış olduğu Akdeniz ve Karadeniz de bulunan deniz ekolojik bölgeleri haritalarında Akdeniz'in MEB sınırları Sevilla Haritasına göre çizilmiştir. Aslında Sevilla Haritası olarak bilinen haritanın ilk hali Amerika Jeoloji Birimi tarafından 1969 yılında hazırlanmış ve 1972 yılında yayınlanmıştır (*Gözügüzelli, 2021: 46*). Bu doğrultuda AB, Doğu Akdeniz politikasını Yunanistan ve GKRY üzerinden yürütmektedir. Sevilla haritasına göre Yunanistan ve GKRY'nin MEB sınırları belirleyip çeşitli anlaşmalar yapması ve bu anlaşmalarla arama faaliyetlerine devam etmelerine en büyük desteğini AB vermiştir. AB'nin izlediği bu politikalar ile Türkiye ve KKTC'nin dışlanması neden olarak özellikle Türkiye'yi Antalya ve İskenderun körfezine hapsederek denizlerde söz hakkı tanımak istememektedir.

Özellikle, 2010 yılı sonrasında Avrupa menşeli firmalar, Doğu Akdeniz'de enerji alanlarının araştırılıp geliştirilmesi hususunda etkin bir katılım göstermektedir. Bu firmalar günümüzde Mısır, GKRY ve Filistin'in deniz yetki alanlarındaki doğal gaz aramaları konusunda oldukça ileri bir duruma gelmiş olup, bu alanlarda önemli hisselere sahip olmuşlardır. Bu firmaların arasında Britanyalı British Gas, British Petroleum, İtalyan Eni, çeşitli Fransız firmaları, Hollandalı Shell vb. çeşitli firmalar yer almaktadır (*Elbassoussy, 2018, 75-76*).

Rusya-Ukrayna savaşının patlak vermesi ve kısa vadede sona erme olasılığının düşük olması sebebiyle AB'nin büyük oranda Rusya'dan sağladığı enerji ihtiyacı krizinin çözülmesi için AB-Doğu Akdeniz ilişkilerinde dördüncü bir dönemin başlaması olasılıklar dâhilindedir. Dördüncü dönem içerisinde enerji transferi için maliyet etkin ve jeopolitik olarak kritik bir konumda bulunan Türkiye'nin etkin bir aktör olarak sahneye çıkarması yakın olasılıktır.

3.2.2 Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

İkinci Dünya Savaşı'na kadar dünyada uzun bir süre Birleşik Krallık hegemon olmuştur. Fakat, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupalı devletlerin savaştan politik, askeri, ekonomik ve diğer birçok açıdan çöküş yaşayarak çıkması, özellikle 1956 Süveyş Krizi Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da Birleşik Krallık ve Fransa'nın tek başına bölgede yeterli nüfuzu sağlayamadığını ve bu konuda ABD'ye duyulan ihtiyacı

göstermiştir (*Şöhret*, 2019: 95). Bu süreç sonucunda ABD dünyanın hegomonik güç rolünü Birleşik Krallık'tan devralmıştır.

Soğuk Savaş döneminde ABD, Sovyet yayılcılığına karşı bölgedeki en aktif aktör olmuştur. ABD'nin amacı Doğu Akdeniz'deki siyasi ve stratejik ilişkileri NATO üyesi olan Güney Avrupa ülkelerinde istikrarı sağlamak, SSCB ve Doğu Bloku'nu caydırma-çevreleme politikaları ve İsrail'in güvenliğinin sağlanmasına yönelik olmuştur (*Özçelik*, 2019: 780). ABD'nin Doğu Akdeniz havzasında bulunmasının diğer bir önemli sebebi dünya üzerindeki enerji ticaretinin sürdürülebilirliğini güvence altına almak olmuştur. Özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında Arap ülkelerinin geçmiş dönemlerde uyguladığı politikalar ve petrol ambargosu dünya ekonomisini ciddi oranda etkilemiştir. ABD hedeflerine ulaşmak maksadıyla bölge üzerinde dengeleri sağlamak için reel politik aksiyonları daha kararlı bir şekilde uygulamıştır (*Noi*, 2019: 13-16). Böylelikle ABD'nin Doğu Akdeniz bölgesi ile olan ilişkilerinin yalnızca enerji politikalarına dayanmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Soğuk Savaş'ın kazananı olarak çıkan ABD, Doğu Akdeniz politikalarında daha önceki politikalar gibi çeşitli enstrümanlar kullanarak bir yandan bölge ülkeleri ile ilişkilerini yoğun olarak sürdürmeye devam etmiş diğer yandan ise dünya üzerinde her geçen gün ağırlığı katlanarak artan Exxon Mobil ve Noble Energy gibi çok uluslu şirketler aracılığıyla varlığını sağlamlaştırmayı ve ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Bu şirketler arasındaki Noble Energy, İsrail deniz alanlarında yaptığı ilk keşiflerin ardından 779 milyon küp büyük bir rezerv öngörülen Leviathan sahasını keşfetmiştir. Bu şirket 2011 yılına gelindiğinde ise, GKRY adına Afrodite adı verilen gaz sahasını keşfetmiştir. GKRY ve İsrail adına araştırma faaliyeti yürüten şirket ExxonMobil olmuştur. Fakat, günümüze kadar Doğu Akdeniz'de herhangi bir keşif bildirmemiştir. Özetle, Doğu Akdeniz'de büyük hidrokarbon keşiflerinin çoğunluğunu ABD'li şirketler yapmıştır. Ayrıca, bu bölgede yaşanan ihtilaflı alanların bulunması şirketlerin faaliyetlerini yavaşlatmakta ve kısıtlamaktadır. Bununla beraber, ABD esasen çok uluslu şirketleri aracılığıyla Doğu Akdeniz'de keşfedilen kaynaklardan pay almak istemektedir.

2010 yılı sonrası Türkiye ile İsrail ilişkilerinin bozulması, Arap Baharı'nın bölgedeki olumsuz etkileri ve Türkiye'nin güvenlik politikalarında yaşanan dönüşüm sonrasında ABD'nin İsrail, Yunanistan ve GKRY arasındaki işbirliklerini desteklediği

görülmüştür. ABD'nin bölgede yürüttüğü doğal gaz arama çalışmalarına bakıldığında Kıbrıs adasına ilişkin GKRY'yi desteklediği açıkça görülmektedir.

ABD, 2018 yılında GKRY ile imzaladığı ikili güvenlik işbirliği aracılığıyla GKRY'nin stratejik ortak olduğunu vurgulamıştır. Bu ikili güvenlik antlaşması ile Kıbrıs Adası'ndaki çatışmalar sebebiyle 1987 yılından beri GKRY'ye uygulanan silah ambargosu kaldırılmıştır. ABD, stratejik hedeflerini gerçekleştirmek için Yunanistan'da Dedeağaç ve Girit adasına yaptığı ciddi askeri harcamalar ile Doğu Akdeniz'e olan angajmanını ciddi derecede artırmıştır. Bu durum Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'e kuvvet kaydırmasını kolaylaştırıcı bir esneklik kazandırmıştır. Ayrıca ABD, İsrail, Yunanistan ve GKRY'yi ile geliştirdiği ortaklıklar sayesinde Türkiye'ye karşı üzeri kapalı bir çevreleme politikası (*containment policy*) ile müttefiki bir ülke olan Türkiye'nin manevra alanını kısıtlamaya çalışmaktadır.

ABD'nin Doğu Akdeniz politikası AB ile temelde benzerlikler göstermektedir. Her iki aktör de bölgedeki stratejilerini kendi çıkarlarını doğrultusunda realist biçimde oluşturmaktadır. Doğu Akdeniz'de hidrokarbon keşifleri dünya üzerinde başat güce sahip aktörleri bölgeye doğal olarak angaje etmektedir. Bölgede keşfedilen enerji kaynakları dünya genelinde ABD, Çin ve bu kaynakları en çok tüketen AB ülkelerini yakından ilgilendirmektedir. Fakat, ABD'nin bölge ile olan ilişkileri diğer aktörlerden farklı olan noktası ilişkilerin hem daha önceye dayanması hem de önem yoğunluğunu daima yüksek olmasıdır.

ABD'nin Doğu Akdeniz havzasında geçmiş dönem ve günümüz politikalarının analizi yapıldığında elde edilen çıkarımlara göre ABD'nin bölgedeki gelecek dönem hedefleri; kıyıdaş Türkiye'nin ABD ulusal çıkarları ile uyuşmayan politikalarından caydırılması, Rusya'nın bölgedeki nüfuz alanını ve Çin'in doğal kaynaklara artan talebi doğrultusunda Kuşak ve Yol Projesi aracılığı ile özellikle Mısır ve Yunanistan üzerindeki etki alanlarını kısıtlamak olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, enerji şirketleri aracılığıyla Doğu Akdeniz kaynakları üzerinde bir takım haklara sahip olan ABD bölgedeki çıkarlarını korumaktadır. Buna göre, ABD bölgede işlenecek kaynakların üretimine ilişkin her türlü projeyi ulusal çıkarları ile aynı doğrultuda dizayn edecek politikalarına devam edecektir.

3.2.3 Rusya

SSCB'nin dağılması ile sona eren Soğuk Savaş döneminin ardından 1991 yılında kurulan Rusya'nın dış ticaret kalemlerinden en önemlisi enerji ihracatı olarak öne çıkmaktadır. 2000 yılına gelindiğinde dünya üzerinde doğalgaz ve petrol talebinde meydana gelen büyük artış Rus ekonomisini kalkındırarak Rusya'nın yeniden dünya siyasetinde süper güç olmasına yönelik politikalar izlemesine sebep olmuştur. Enerji sektöründe sahip olduğu ciddi miktardaki petrol, doğalgaz kömür gibi hidrokarbon bileşimlerini Avrupa ve Asya pazarlarına sunmaktadır. Rusya, enerji Jeopolitiğini dünya üzerinde en iyi uygulayan ülkelerin başında gelmektedir. Sahip olduğu enerji kartını ihracat yaptığı ülkelere karşı siyasal olarak tehdit edici bir silah gibi kullanarak bu konuda özellikle Avrupa'nın büyük korkulu rüyası olmuştur. Günümüzde Rusya-Ukrayna Savaşı'na kadar, halihazırda Avrupa'nın en büyük doğalgaz tedarikçisi konumunda bulunmaktadır.

Rusya, İngiliz siyasi coğrafyacısı Halford John Mackinder tarafından geliştirilmiş ve ortaya atılan Kara Hakimiyet Teorisi'nde "The Geographical Pivot of History" adı verilen (Mackinder, 2004: 435) coğrafyada bulunan geniş sınırların sağlamış olduğu jeopolitik avantajlar sayesinde dünya üzerinde birçok ülke ile iş birliği yapma potansiyeline sahiptir. Kara Hakimiyet Teorisi'ni bir İngiliz'in yazmasına rağmen onun en iyi uygulayıcılarından biri Rusya olmuştur. Rusya, Karadeniz yolunu kullanarak sıcak denizlere açılma politikasını tarih sahnesine çıktığı günden beri uygulamaktadır (Keleş, 2009: 90). Rusya ve selefi devletlerin yüzyıllardan beri amaçladığı sıcak denizlere inme hedefi büyük ölçüde izlediği Doğu Akdeniz politikalarıyla gerçekleşmiştir. Rusya'nın amacına ulaşabilmek için uygulamaya koyduğu Doğu Akdeniz politikasının güvenlik, enerji ve siyasi boyutları bulunmaktadır. Bu boyutlar Rusya'nın Doğu Akdeniz'de var olmasını gerektiren jeopolitik nedenler üzerine inşa edilmiştir (Üren, 2021: 860). Doğu Akdeniz bölgesinde ortaya çıkan risk ve fırsatlara karşı etkin politika üreterek kazanım elde etmek istemektedir. Bu noktada Rusya Doğu Akdeniz bölgesinde politikalarını önemli ölçüde Suriye üzerinden gerçekleştirmektedir. Rusya, sıcak denizlere inme ve Avrasyacılık politikasına dayanarak, bölgede askeri olarak etkin olma girişimlerini Karadeniz donanmasını Doğu Akdeniz'de Suriye ile kurmuş olduğu işbirlikleri ile bu bölgeye indirerek sağlamıştır. Mahan'ın "Deniz Hakimiyet Teorisi" ışığında hareket

eden Rusya Doğu Akdeniz’de ihtiyacı olan kıyıbaşını Suriye’de tutmuştur. Bu nedenle Suriye’de elde etmiş olduğu bu kıyıbaşını bırakmayarak Suriye’de kalıcı olacaktır. Suriye iç savaşı neticesinde istediğini büyük oranda elde ettiği düşünülen Rusya’nın Akdeniz’deki tek askeri üssü Suriye’de bulunmakta ve Suriye, Rusya’nın Akdeniz’de en önemli müttefiki konumundadır. Banyas’tan Tartus’a kadar Suriye’nin kıyı kesiminde Rus enerji şirketleri 25 yıllığına sondaj hakkına sahip olmuştur (Demirci, 2019). Suriye’nin deniz yetki alanlarında imtiyazlar kazanması ve bölgedeki krizde başrollerden biri olması Rusya’nın bölgede etkin ve kalıcı bir aktör olduğunu kanıtlamaktadır. Rusya’nın bir diğer temel hedefi İsrail, GKRY ve Suriye ile yakın ilişkiler tesis ederek uluslararası enerji alanındaki halihazırda var olan ağırlığını konsolide etmektir. Ayrıca, Rusya, Libya’da meydana gelen iç karışıklıklara da sahip olduğu paramiliter ve vekalet güçleri ile bölgeye dâhil olarak Doğu Akdeniz’in her kesiminde etki edebildiğini göstermektedir.

Doğu Akdeniz’de Rusya’nın politikalarını engellemek ve AB’nin Rus enerji kaynaklarına olan bağımlılığı gidermek isteyen ABD, Rusya’nın karşısına çıkmaktadır. ABD’nin izlediği politikaların bölgeye demokrasi getirmekten ziyade istikrarsızlık yaratması sonucu özellikle 2010 yılı sonrasında bölgedeki boşluk Rusya tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Doğu Akdeniz bölgesinde Suriye’de bulunan elde etmiş olduğu üsleri sayesinde askeri kapasitesi genişleyen Rusya, ABD’nin tüm çabalarına rağmen aktif bir politika izlemiştir. Fakat, 2022 yılında başlayan ve halen devam eden Rusya-Ukrayna savaşı sebebiyle, savaş halinde bulunuyor olması ve ağır yaptırımlar uygulanması sonucu Doğu Akdeniz’de izlediği aktif politikalarında fren yapmak zorunda kalmıştır.

Rusya-Ukrayna savaşı, AB’nin enerji kaynaklarının güvenliğine ilişkin kaygılarını artırdığı gibi aynı zamanda bölgede yaşanan rekabet nedeniyle tahıl gibi temel hammadde kaynaklarının Türkiye üzerinden taşınmasına engel oluşturmaktadır (Proedrou, 2021: 15-18). Türkiye ve Rusya arasındaki dinamikler çok çeşitli olmasına rağmen bölgedeki ittifakların özellikle ABD’nin Rusya’yla dengelendiği savunulmaktadır. Bölgede yalnızlaştırılmaya çalışılan Türkiye, Rusya ve dolayısıyla Çin’le olan bağlarını genişleterek boru hatlarının yanı sıra Kuşak Yol projelerine dâhil olarak jeopolitik kazanç elde etmeye çalışmaktadır (Akarçay, 2021:216-219). Ayrıca, Rusya, Doğu Akdeniz’de bulunan gaz rezervleri ve bu gazın Avrupa’ya taşınma

planları Rus gazına alternatif oluşturması açısından Rusya'nın bölgeye olan ilgisini daha da artırmakta olduğu görülmektedir. Rusya bölgesel aktörlerle çıkarları doğrultusunda iyi ilişkiler kurarak, bölgede kurulan enerji denklemini lehine olacak durumda şekillendirmeyi hedeflemektedir. Genel olarak Rusya, Doğu Akdeniz havzası içerisinde ABD'yi dengelenmek maksadıyla icra ettiği faaliyetlerin sonucunda bölgede gittikçe genişleyen bir nüfuz alanı elde etmiştir. Rusya-Ukrayna Savaşı ve olumsuz etkilerinden dolayı ürettiği politikalar ve almış olduğu konumlardaki ivmesini azaltmak zorunda kalmıştır. Yine de Rusya, ABD'nin bölgede bıraktığı g boşluklarını doldurma niyetinde olmakla birlikte, Türkiye ve Yunanistan gibi ülkeler arasında ortaya çıkan sorunlara da açık bir şekilde taraf olmayarak, sorun yaşayan aktörlere çeşitli konularda tavsiye ve görüş vermekle yetinmektedir.

3.2.4 Çin

Çin, dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip ülkesidir. (*Worldometer*, 2023). Kalabalık nüfusunun gücü ve izlediği etkin iktisadi ve ticari politikalarla Çin küresel bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Yükselen bir güç olan Çin askeri ve g kullanımına dayalı sert g politika izlemenin aksine daha ziyade ekonomi odaklı yumuşak güç politikasını dünyanın neredeyse tüm bölgelerinde uygulamaktadır. Geçmiş dönemlerde uluslararası sistemde yükselen güçlerin oluşturduğu tehdit algısının farkında olan Çin, başta kendi bölgesi olmak üzere diğer bölgelerde de tehdit algısı yaratmamak adına gerilim ve çatışmalardan uzak bir dış politika izlemektedir (*Poh and Li*, 2017: 90). Çin'in Doğu Akdeniz bölgesi ile olan ilişkileri de bu bağlamda büyük oranda ekonomi odaklı politikalar izlemek olmuştur.

Çin, 2013 yılında Bir Kuşak Bir Yol (*One Belt One Road*) girişimi projesini dünyaya tanıtmıştır. Bir Kuşak Bir Yol projesi, klasik İpek Yolu ve Deniz İpek Yolu olmak üzere iki güzergahtan oluşmaktadır. Bu proje ile Çin farklı gzergaşlar kullanarak batıya daha kolay ve hızlı ticari ilişkiler gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Son 40 yıllık süreçte dünyada en fazla dış ticaret yapan ülke konumunda bulunan Çin, 2035 yılında 15 trilyon dolarlık dış ticaret hedefleri olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, ticaret ağlarını geliştirme ve genişletme adına önlemler ve projeler yapılmaktadır (*İstikbal* :2019). Çin'in Doğu Akdeniz Havzasına olan angajmanı büyük oranda Bir Kuşak Bir Yol projesi kapsamında gerçekleşmektedir. Doğu Akdeniz'i projenin önemli sacayaklarından gören Çin, ilk olarak GKRY'de telekomünikasyon,

yenilenebilir enerji ve uydu haberleşme alanlarında yatırımlar yapmıştır. Ardından Yunanistan ile işbirliğine giderek bu ülkenin Pire Limanı'nı 2008 yılından beri kullanmaktadır (Demirci, 2019). 2019 yılının sonlarına doğru Çin ile Yunanistan arasında yapılan görüşmelerde iki ülke 16 anlaşma yapmıştır. Anlaşmalardan en dikkat çekici olanı ise uzun yıllardır Çin tarafından kullanılan Pire Limanı'ndaki yatırımların artmasının hedeflenmesi olmuştur (Duruhuel, 2019).

Çin, Bir Kuşak Bir Yol projesi bağlamında Türkiye ile de yakın ilişkiler tesis etmiştir. İlk olarak, Türkiye ve Çin arasında karşılıklı ticaret hacminin artırılması istenmiş, daha sonra ise Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun Edirne-Kars hızlı tren hattı ile birleştirilerek Çin'in Avrupa ticaret yollarına erişiminin kolaylaştırılması hedeflenmektedir (Gökten, 2018: 79).

Çin, son dönemde önemli enerji kaynaklarının keşfedilmesi, keşfedilmemiş enerji kaynakları vaad etmesi ve mevcut olan nüfusu ile stratejik bir öneme sahip olan Doğu Akdeniz'deki gelişmelerden uzak kalmamak için bölgedeki gelişmeleri yakından takip ederek oldukça dengeli politikalar izlemektedir.

3.3 BÖLGESEL VE KÜRESEL AKTÖRLERİN TÜRKİYE VE MİSİR İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Doğu Akdeniz'in önemine tez çalışmasının birinci bölümünde ayrıntılı olarak değinilmiştir. Doğu Akdeniz havzası, tarihin her döneminde çeşitli mücadelelere ve savaşlara tanıklık etmiş, ekonomik, askeri, sosyal ve siyasi çıkarların çarpışma alanı olarak stratejik bir bölge olmuştur.

Jeostratejik açıdan önemli olan Doğu Akdeniz'de; Filistin Sorunu, Lübnan'ın istikrarsızlığı, Arap Baharı, Libya ve Suriye iç savaşları gibi yaşanan çatışmalar ve karışıklıkların uzun bir geçmişi vardır. Son dönemde deniz alanlarında keşfedilen enerji rezervleri var olan çatışmaları daha da alevlendirmiştir. Esas olarak Akdeniz'e kıyıdaş devletlerin stratejilerini analiz eden birçok çalışma mevcuttur. Ancak, ABD, Rusya ve AB gibi küresel ve bölgesel güçlerin politikalarını analiz eden spesifik çalışmalara az rastlanılmaktadır. Bu bağlamda, küresel ve bölgesel aktörlerin Türkiye-Mısır ilişkilerine etkisi başlığı altında spesifik bir çalışma yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Bu tez çalışmasının üçüncü bölümünde sırasıyla kıyıdaş ülkelerin, küresel ve bölgesel aktörlerin politikaları ayrı ayrı analiz edilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda

temelde üç bloğun ortaya çıktığı açıkça görülmektedir. Birinci blokta Türkiye, KKTC ve Libya, ikinci blokta İsrail, Yunanistan, GKRY ve Mısır, üçüncü blokta ise birlikte hareket etmeseler de yaşadıkları iç karışıklıklardan dolayı aynı kategoride Suriye ve Lübnan bulunmaktadır. Ancak, Rusya-Ukrayna Savaşı ortaya çıkan mevcut durumu temelden sarsacak özellikler ihtiva etmektedir. Rusya-Ukrayna Savaşı savaş dünyanın pek çok bölgesini etkilemektedir. Küresel güçlerin amaç ve çıkarları doğrultusunda politikalarını analiz ederken, Rusya'nın Ukrayna'ya açtığı savaş nedeniyle değişen dünya durumunu dikkate almak gerekmektedir. Ayrıca, günümüzde çatışmaların değişen dünya düzeni bağlamında analiz edilmesi gerekmektedir. Özellikle Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesinden sonra Batı'nın kendisine uyguladığı yaptırımlara karşı doğal gazı silah olarak kullanmaya yönelmesiyle Doğu Akdeniz bölgesindeki ilişkileri temelinden sarsacak değişikliklere sebep olabilir. Ancak, yine de Doğu Akdeniz'deki ilişkileri radikal olarak değiştirecek tek parametre olmayacaktır.

Küresel ve bölgesel aktörlerin politikaları ve bu politikalarında ortaya çıkan ciddi derecede değişiklikler, Doğu Akdeniz'in iki bölgesel gücü olan Türkiye ve Mısır'ı çeşitli yönlerde etkilemektedir. Bu kapsamda, küresel ve bölgesel aktörlerin Türkiye-Mısır ilişkilerine etkileri üç başlık altında özetlenebilir. Bunlar;

a. Dünya genelinde ekonomik açıdan bir kaos ortamının içinde bulunuluyor olması küresel ve bölgesel aktörleri olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum Türkiye ve Mısır'ın ekonomilerinin bozulmasına hatta krize girmesine sebep olmuştur. Her iki ülkenin para değerinde son yıllarda yaşanan yüksek değer kayıpları birbirine benzerlik göstermektedir. Bu durum iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmaktadır.

b. Rusya-Ukrayna savaşının başlamasının ardından özellikle ABD ve AB ülkelerinin Rusya'ya uyguladığı ağır yaptırımlar, buna cevaben Rusya'nın AB ülkelerine uyguladığı enerji tedarigi tehdidi AB'nin alternatif enerji kaynakları arayışına neden olmuştur. Bu bakımdan Doğu Akdeniz enerji kaynakları öne çıkmıştır. Alternatif enerji kaynakları arayışı ve enerji kaynaklarının hem hızlı hem de ekonomik yollardan nakledilmesi gereksinimi, Doğu Akdeniz havzasında uyuşmazlık içerisinde bulunan ülkeler arasındaki ilişkilerin yumuşama dönemine girmesine neden olmuştur. Türkiye-Mısır ilişkileri bağlamında, büyük gaz rezervleri bulunan Mısır ve enerji nakil hatlarında geçiş güzergâhında olan Türkiye, belki de tarihteki en kötü seviyede olan ilişkilerini çözmek adına yeniden diplomatik ilişkilerini geliştirmeye başlamışlardır.

c. Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı AB içindeki çıkar farklılıklarını arka plana iterek savunmaya hazır olma isteğini ve transatlantik işbirliğini güçlendirmiştir. Bu durum, NATO ittifakı içerisinde bulunan Türkiye ve büyük ölçüde ABD güdümünde olan Sisi yönetimindeki Mısır'ın aynı cephede hareket etmesine sebep olmuştur. Doğu Akdeniz'de yaşanan uyuşmazlıklar bağlamında yaşanan sorunlar arka plana alınmıştır.

Gelinen son durum itibarıyla, ABD, Çin, Rusya ve AB'nin dünyada izledikleri politikalar ve belirledikleri hedeflerin Türkiye ve Mısır ikili ilişkilerini olumlu yönde etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

SONUÇ

Denizler tarih boyunca büyük deniz güçleri arasında büyük mücadelelere sahne olmuştur. Meydana gelen mücadeleler sonucunda uluslararası alanda deniz hukuku düzeninin tesis ve idame edilmesine gereksinim duyulmuştur. Deniz hukuku, aşamalı olarak gelişmiş olup, hâlihazırda bu süreç günümüzde devam etmektedir. Uluslararası nitelikte deniz hukuku sisteminin oluşturulması amacıyla özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra gelişmeler ivme kazanmıştır. Denizlere ilişkin bu tür gelişmelere çözüm bulmak için deniz hukuku konferansları da düzenlenmiştir. Bu konferanslarla deniz hukukunun tarihsel gelişiminin bir meyvesi olarak 1982 tarihli BMDHS ortaya çıkmıştır. BMDHS, halen yürürlükte olan son uluslararası deniz hukuku düzenidir. Türkiye genel olarak Ege karasuları genişliği ve ortaya çıkan uyuşmazlıklarda çözüm yöntemleri gibi nedenlerden dolayı BMDHS'ye taraf olmamıştır.

Bu tez çalışmasında, Türkiye ile Mısır ilişkilerinin pivot noktasında bulunan Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması uyuşmazlığının daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla deniz hukukuna giriş niteliğinde bilgiler sunulmuştur. Deniz hukuku çerçevesinde sorunun kalbine inen deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasının deniz hukukuna göre nasıl yapıldığına ilişkin bilgiler de verilmiştir. Bunun sonucunda, BMDHS'de yer alan bazı hükümlerin detaylı olmaması ve gelişmekte olan teknolojik imkân ve kabiliyetlerin yeni sonuçlar doğurması gibi nedenlerin Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında devletler arasında çok sayıda anlaşmazlık çıkmasına sebep olduğu tespit edilmiştir. Bilindiği gibi, ortaya çıkan anlaşmazlıklar, devletlerin karşılıklı kabul etmeleri şartıyla UAD veya uluslararası tahkim/hakemlik mahkemeleri tarafından çözüme kavuşturulmaktadır. Bu noktadan hareketle, deniz hukuku kurallarının uluslararası yargı kuruluşlarının içtihatları yoluyla geliştirilmekte olan bir düzen olduğu tespit edilmiştir. Ancak, ne yazık ki devletler karşılıklı biçimde uluslararası mahkemelere gitmeyerek çözülemeyen anlaşmazlıklar, bir uyuşmazlık alanı olarak kalmaktadır. Bu durum, uyuşmazlık yaşanan bölgelerde gerginliklere ve

hatta istikrarsızlıklara sebep olarak dünya barışını ve güvenliğini olumsuz etkileyen sonuçlar doğurmaktadır.

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda herhangi bir uluslararası mahkeme kararı olmadan karşılıklı ortak irade gösterilerek akdedilen devletler arası anlaşmalar irdelendiğinde; devletlerin büyük oranda deniz hukuku kurallarına sadık kaldıkları görülmektedir. Ancak, ikiden fazla devletin yer aldığı bölgelerde ihtilaflı alanlar söz konusu olduğunda; devletler kendi aralarında bloklaşmalar oluşturarak, üçüncü devletleri oyun dışı bırakmak için kendi aleyhlerinde olmalarına rağmen deniz hukuku ile bağdaşmayan antlaşmalar imzaladıkları görülmektedir. Yine de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında devletlerin büyük oranda deniz hukuku kurallarına uygun sınırlama anlaşmaları yaptıkları görülmektedir. Ancak, söz konusu olan devlet hakları ve menfaatleri olduğunda deniz hukuku ile hiç bağdaşmayan sınırlandırmalar yaptıkları görülmektedir.

Devletler, uluslararası hukuk bağlamında gri bölgelerden faydalanarak hak ve menfaatleri doğrultusunda hareket etmektedir. Özellikle, Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası sistemde değişiklikler ortaya çıkmıştır. Küreselleşme olgusunun sisteme damgasını vurarak ivme kazandığı bu dönemle birlikte, klasik uluslararası ilişkilerin temel aktörü olan devlet dışındaki aktörlerin de önemli bir konuma geldiği, özellikle büyük devletlerin ideolojiyi geri planda bırakarak daha çok ekonomik nedenlere dayalı yeni ittifak arayışlarına girdiği ve bölgesel entegrasyonların keskinleşmeye başladığı yıllar başlamıştır (*Yürür*, 2016: 3). İttifak arayışlarının ve bölgesel entegrasyonların keskinleşmesinin yaşandığı bölgelerden biri de Doğu Akdeniz havzası olmuştur.

Doğu Akdeniz, tarihsel süreç içerisinde bulunduğu konum itibarıyla birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bölgesel anlamda stratejik öneme sahip olmuştur. Hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi ile birlikte Doğu Akdeniz'in önemi daha da artmıştır. Doğu Akdeniz'de doğal gaz ve petrol arama çalışmalarının başlangıcı 1960'lı yıllara dayanmasına rağmen, bu bölgenin uluslararası enerji pazarındaki konumunda ciddi derecede değişiklikler ancak 2000'li yıllardan sonra yapılan keşiflerle birlikte olmuştur. Nitekim, Doğu Akdeniz'de son 20 yılda keşfedilen doğalgaz kaynakları bölgeye jeopolitik riskler getirmiştir. Bu riskler en genel manada yerel, bölgesel ve küresel olarak sınıflandırılabilir. Bu risklere neden olan aktörler, rekabet ve iş birliği zemininde birbirlerini kısa, orta ve uzun vadede etkileyen sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Burada çok taraflı uyuşmazlıklar ve bunlara verilen tepkiler önemlidir. Karşılıklı verilen tepkiler rekabetçi zeminler meydana getirmiş ve bu ortam çıkar çatışmalarına bağlı karşıt zeminlerin doğmasına sebep olmuştur.

Uluslararası bir uyuşmazlık durumunda bir aktör tarafından elde edilen avantajı korumak, isteklerini kabul ettirmek amacıyla diğer aktör üzerinde donanmanın (savaş olarak kabul edilmeyecek oranda) sınırlı güç kullanımı veya doğrudan tehdit unsuru yaratmak için kullanılması Gambot Diplomasisi örneğidir. Hedef devletin kıyılarında korku ve tedirginlik yaratılması, deniz alanlarında güç kullanılabileceği gibi bir niyetin belirtilmesi veya kuvvet gösterilmesi bu diplomasi türünün sahadaki uygulamaları olarak gösterilebilir.

Türkiye, jeostratejik konumu nedeniyle dünyanın en önemli devletleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, Türkiye, Avrupa, Asya, kuzeybatı ve kuzeydoğu ülkeleri ve Orta Doğu'yu ilgilendiren herhangi bir uluslararası anlaşmazlık veya krizde kilit rol oynama potansiyeline sahiptir. Üç kıtayı bağlayan ve enerji koridorları üzerinde olan Türkiye'nin jeostratejik önemi uluslararası arenada da kabul gören bir gerçektir. Ancak Türkiye, kendi siyasi coğrafyası ve dış politika parametreleri paralelinde yürütülen uzun vadeli bir denizcilik stratejisi belirleyememiştir (Özkan ve Kırcal, 2023: 119). Bu nedenle, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de güvenliğini sağlaması zaman içerisinde bir zorunluluk haline gelmiştir. Türkiye, Doğu Akdeniz'de uluslararası hukuka uygun, diyalog ve iş birliğine açık bir diplomasi yürütmektedir. Bununla beraber, Türkiye, Akdeniz havzasında hak ve menfaatlerinin korunması için dönemin konjonktürel yapısından da dolayı sahip olduğu donanması ile bir gambot diplomasisi yürütmüştür. Uygulanan bu diplomasiye örnek olarak sismik araştırma ve sondaj faaliyetleri yürüten Fatih, Yavuz, Kanuni, Abdulhamid Han sondaj ve Oruç Reis, Barbaros Hayreddin Paşa sismik araştırma gemilerini ihtiyaç duyulduğunda Türkiye güçlü donanması ile korumuştur. Aynı zamanda bu gemilere rahatsızlık veren veya deniz yetki alanlarına giren yabancı unsurlar Türk deniz kuvvetleri tarafından uzaklaştırılmaktadır. Doğu Akdeniz'de son 20 yılda olduğu gibi bir oldu bitti (*fait accompli*) ile karşılaşılması durumunda gelecek dönemde de Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de gambot diplomasisi üretmesi olası hal tarzıdır. Doğu Akdeniz'de yeniden Türkiye'yi saf dışı bırakan boru hattı projeleri olması durumunda geçiş güzergâhlarında sondaj çalışması yapılmasının göz önünde bulundurulması gereklidir.

Bu tez çalışmasının araştırma bulgularının tespitine başlanarak, tezin yazımına başlandığı 2021 yılında Türkiye ile Mısır ikili ilişkilerinin normalleşeceğini söylemek, rasyonel olmayan bir iddiadan öteye geçmesi mümkün değildi. Yine aynı dönemde ilişkilerin düşmanca seviyeye ulaşmasına ramak kala Türkiye ve Mısır arasında Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması gibi makro bir sorun alanında ilerleme kaydedilebileceğini söylemek akıldışı bir düşünce olarak kalmaktaydı. Ancak Mısır’da Mursi’nin askeri darbe ile devrilmesinin ardından Sisi yönetimindeki Mısır ile Türkiye’nin diplomatik ilişkilerinin neredeyse koptuğu dönem içinde yaşananların dikkatlice ele alınarak irdelenmesi gereken önemli birkaç nokta bulunmaktadır.

Öncelikle, Türkiye ve Mısır arasındaki diplomatik ilişkilerin kopuş yaşadığı dönem içerisinde iki ülkenin ekonomik ilişkileri aynı düzeyde kopuş yaşamamıştır. Ekonomik ilişkilerin miktarında bir düşüş yaşanmasına rağmen, ekonomik faaliyetler devam etmiştir. Mısır, bu konuda Türk yatırımcılara çeşitli yaptırımlar uygulayarak kısıtlamalarda bulunmasına rağmen, fakat yine de ekonomik ilişkilerin kopmamasını sağlamıştır. Covid-19 pandemisinin dünya ekonomisinde yarattığı tahribat ve ekonomik faaliyetlerin miktarlarının tüm dünya ülkeleri arasında keskin bir düşüş yaşadığı dönemde, Türkiye ve Mısır ekonomik faaliyetlerin azalış göstermesi normal karşılanabilecektir.

İkinci olarak, Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda Mısır, Türkiye’nin büyük anlaşmazlık yaşadığı Yunanistan ile 10 Ağustos 2020 tarihinde ABD ve Batı arabuluculuğunda bir MEB Antlaşması imzalamıştır. Ancak Mısır, Türkiye ile olan ilişkilerin düşmanca tanımlanabilecek düzeyde olduğu, ABD ve Batı’nın gücünü arkasına aldığı bir dönemde olmasına rağmen Yunanistan’ın Sevilla haritası ile iddia ettiği Kerpe, Rodos ve Meis bölgesini kapsayacak bir MEB sınırlaması yapmaktan kaçınmıştır. Bu noktada Mısır ülke çıkarlarını ön plana çıkaran oldukça pragmatik bir politika izlemiştir. Bir başka deyişle, Türkiye ve Mısır ilişkilerin en kötü olduğu dönemde dahi Türkiye’nin deklare ettiği MEB ile kendi için öngördüğü MEB arasında hiçbir şekilde çakışma yaratmamıştır. Yunanistan ile imzaladığı MEB Antlaşmasında Türkiye’nin MEB’i ile çakışan bölgeler de mevcuttur. Ancak, çakışan bu bölge hiçbir şekilde Mısır’ın bölgesinde olmamıştır. Üstelik Mısır, Yunanistan’ı adalara tam yetki veren tezinden de saptırarak 9/11 gibi bir oranla MEB paylaşımı

yaparak Yunanistan'ın iddia ettiği tezlerinden sapmasına neden olmuştur. Bu durum dolaylı olarak Türkiye'nin elini güçlendirmiştir.

Son olarak, Mısır'ın kuruluşundan itibaren izlediği politikaların da incelendiği bu tez çalışmasında varılan sonuçlarda; geçmişte Mısır'ın homojen bir şekilde ya Batı Blok eksenini ya da Doğu Blok ekseninde politikalar izlediği tespit edilmiştir. Mısır'ın iki blok arasında geçişler yaptığı dönemler analiz edildiğinde, kaybedenin Mısır'ın kendisi olduğu görölmüştür. Mısır Cumhurbaşkanı Sisi, her ne kadar başta Suudi Arabistan ve BAE, daha sonra ABD, İsrail ve Batılı ölkelerin desteği ile devlet yönetimini ele alarak meşruiyetini bu şekilde sağlasa da, son 5 yılda bir ölkenin milli güç unsurlarını oluşturan politik, askeri, ekonomik ve enformatik konularda oldukça dengeli politikalar izlediği görölmektedir. Örneğin, askeri harcamalar konusunda her zaman olduğu gibi ABD, Almanya ve Fransa gibi ölkelerden silahlanma yaparken aynı zamanda Çin ve Rusya'dan da silah tedariki sağlamaktadır. Yine ekonomik konularda ABD ve Batılı ölkelerle ilişkilerde bulunurken, aynı zamanda BRICS ölkeleri ile ciddi oranda ilişkiler de yürütölmektedir. Bu bağlamda, milli güç unsurlarını geniş bir spektruma yayarak dengeli politikalar üretmektedir. Mısır, geçmişinde tecrübe ettiği acıları artık halkına reçete etmemekte kararlı bir duruş sergilemektedir.

Diğer yandan, Türkiye de ABD ve Batı ekseninde olan ilişkilerini dengeleyerek Rusya ve Çin gibi devletlerle ilişkiler geliştirmektedir. Her iki ölkede çok kutuplu yeni dünya düzeninde ayakları sağlam yere basan bir konum arayışı içerisinde. Bu minvalde Mısır'ın Doğu Akdeniz'de hak ve menfaatlerinin büyük bir oranda örtüştüğu Türkiye ile stratejik düzeyde ilişkiler tesis etmesi, son zamanlarda üretmiş olduğu kapsamlı dengeleme politikası ile örtüşmektedir. Bununla beraber, Doğu Akdeniz'de sonuca erişmek amacıyla doğru politikaların da belirlenmesi gerekmektedir. Türkiye tarafından izlenebilecek yol haritasına yönelik görüşler şu şekilde ifade edilebilir:

1. Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkiler normalleşme sürecine girmesine rağmen iki ölkede arasında asıl sorun karşılıklı güven olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde iki ölkede arasındaki ilişkilere bakıldığında; çıkan herhangi bir kriz ortamında yapılan ilk hareket büyükelçilerin istenmeyen adam ilan edilerek diplomatik ilişkilerin düşürölmesi olmuştur. Uluslararası ilişkilerde, etkin bir kamu diplomasisi üreten ve ilişkilerin güven ortamını tesisi eden diplomatik kanallar olmuştur. Uluslararası alanda devletler ilişkilerinde iğne deliği metaforu olarak adlandırılan diplomatik kanalları

daima açık tutmaktadır. İki veya daha fazla devlet aralarında sorun yaşamaları durumunda diplomasi sayesinde açık tuttıkları o küçük iğne deliğinden geçiş yaparak köprü tesis ederler. Bu noktadan itibaren ise gerçek sorunlarını görüşebilmek için kendilerini diplomasi masasında bulurlar. Bu nedenle küresel etkiye sahip ülkeler diplomatik kanalları işletmeyi olmazsa olmaz kural olarak prensip edinmiştir. Bu kapsamda, Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkilerde her ne olursa olsun diplomatik kanallar çıkan bir kriz ortamında açık tutulması gerekmektedir. Diplomatik ilişkileri düşürmek veya kesmek en son tercih olmalıdır.

2. Doğu Akdeniz’de önemli ölçüde doğalgaz ve petrol rezervleri keşfedilmiştir. Keşfedilmemiş önemli rezervlerin de bulunduğu ifade edilmektedir. Bunlarla beraber, hidrokarbon sahalarının tespiti için sismik araştırma ve derin su sondajı yapılması, keşfedilen kaynağın çıkartılması ve en önemlisi bu kaynağın dünya pazarlarına nakledilmesi oldukça maliyetlidir. Nitekim, devletler kadar söz sahibi hale gelen çok uluslu şirketler dahi kendi aralarında çeşitli konsorsiyumlar oluşturarak söz konusu yüksek maliyetlerin altından kalkabilmektedir. Ülkelerin MEB’leri içerisinde yapılan tüm bu faaliyetler için çok uluslu şirketler, ülkelere yüksek faturalar çıkartmaktadır. Örnek verilecek olursa ExxonMobile, ENI gibi şirketler tek bir derin su sondajı için yaklaşık 30 milyon ABD doları hesap kesmektedir. Bunun üzerine de keşif yapılan sahada hisse sahibi olmaktadır.

Türkiye, TPAO bünyesinde oluşturduğu araştırma ve sondaj filosu ile yardım almadan Karadeniz’de 710 milyar m³ doğalgaz keşfi yapmıştır. Türkiye, keşfettiği doğal gazı 20 Nisan 2023 tarihinde Sakarya Gaz Sahası adı verilen bölgeden Türkiye anakarasına Filyos tesisine ulaştırmıştır. Türkiye, bunları sahip araştırma ve sondaj filoları sayesinde maliyet etkin bir şekilde gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda herhangi birçok uluslu şirketle çalışmayarak tek başına gaz sahasının tüm rezervine sahip olabilmektedir. Bu çalışmalarda araştırma ve sondaj filolarında görev alan personel ciddi derecede tecrübe sahibi olmuştur.

Doğu Akdeniz’de Mısır MEB’i içerisinde son olarak 1150 milyar m³ olarak güncellenen Zohr gaz sahasında İtalyan ENI çok uluslu şirketi lisans hakkına sahip olmuştur. Bunun doğal sonucu olarak bu saha içerisindeki rezervlerde pay sahibidir. Bir başka deyişle, bu rezervin tamamı Mısır’a ait değildir. Ayrıca, ENI lisanslandırma

yolu ile çalışmalarını yürüttüğü için Mısır sismik araştırma ve sondaj konusunda bir kazanım elde edememektedir.

Türkiye ve Mısır arasında MEB sınırlama antlaşmasına yönelik doğrudan deniz hukuku argümanları kullanılarak masaya oturmak, istenilen sonuca ulaşmak için yeterli olmayacaktır. Deniz hukuku kurallarına göre Doğu Akdeniz’de Mısır için deniz yetki alanları genişliği bakımından kazançlı çıkacağı durum Türkiye ile bir sınırlama antlaşması imzalaması en iyi seçenek olarak gözükmemektedir. Ancak, Mısır, GKRY ve Yunanistan ile MEB antlaşmaları imzalamıştır. Mısır’ın Türkiye yerine GKRY ile sınırlama yapmasından yaklaşık 11.500 km², Yunanistan ile sınırlama yapmasından yaklaşık 15.000 km² deniz yetki alanı kaybı söz konusu olmuştur. Bu nedenle sorunu çözüme ulaştıracak kapsamlı ve derinden temeller oluşturacak teşvik edici öneriler ile masaya gelinmelidir. Türkiye’nin TPAO bünyesinde nitelikli ve tecrübe sahibi bir araştırma ve sondaj filosu vardır. MEB sınırlama antlaşması ile birlikte içerisinde Türkiye’nin bu araştırma ve sondaj filosu ile Mısır’a daha az yük getirecek daha ekonomik araştırma ve sondaj yapılması teklifleri ile masaya gelinmelidir. Yine bu filonun Mısır MEB’inde belirlenen bir süre veya sondaj kuyusu sayısına ulaşılmasının ardından Mısır’ın kendi personelinin TPAO’nun araştırma ve sondaj filolarındaki çalışmalara katılımı ile Mısır’ın kendi personelini yetiştirilmesini sağlayacak teknik işbirliği antlaşması da önerilmelidir. Başka bir ifadeyle, Mısır’ı Türkiye ile MEB antlaşması imzalanmasına yakınlaştırmak için özendirici öneriler üretilmelidir.

3. Mısır ve Etiyopya arasında Mavi Nil Nehri üzerine Etiyopya tarafından inşa edilen Rönesans Barajı sorunu ortaya çıkmıştır. Baraj inşaatın zamanlaması, Mısır’da Mübarek rejiminin devrildiği ve Müslüman Kardeşler’in iktidara geldiği dönemle aynı zamana denk gelmiştir (*Kılıç*, 2014: 76). Hem Mısır Ordusu tarafından devrilen Mursi hem de Mısır’ın Cumhurbaşkanı Sisi’nin Etiyopya’nın baraj yapımını ulusal güvenlik meselesi olarak görmüş ve barajın yapımına engel olmaya çalışmıştır. Ancak Etiyopya tepkilere rağmen, ilk baraj dolum işlemini Temmuz 2020’de yapmıştır. Rönesans Barajı Şubat 2022’de ise ilk elektrik üretimine başlamıştır. Mısır ve Etiyopya arasında Nil’in kullanımı konusunda anlaşmazlık devam etmektedir.

Mavi Nil Nehri dışında, Etiyopya’nın kuzeyinde bulunan Tigray bölgesinde Tigray halkının kendi kaderini tayin hakkı için mücadele eden Marksist kökenli bir devrimci hareket olan Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (TPLF), federal hükümete Kasım

2022’de karşı silahlı direniş ve başkaldırıda bulunmuştur. TPLF, Ağustos 2022’de Etiyopya Silahlı kuvvetlerine karşı üstünlüğü eline alarak Tigray bölgesini ele geçirmek üzereyken Etiyopya hükümeti oyun değıştici bir hamle yaparak Türkiye’den Bayraktar TB-2 Silahlı İHA tedarik etmiştir. Özellikle Bayraktar TB-2’lerin sahada görev almasının ardından Etiyopya Silahlı Kuvvetleri TPLF güçlerini büyük yenilgiye uğratmıştır. Taraflar, Kasım 2022’de, merkezi Güney Afrika’nın Pretoria kentindeki Afrika Birliği’nin arabuluculuğuyla barış anlaşması imzalamıştır. Çatışmaların dönüm noktasında Türkiye’nin Etiyopya’ya verdiği bu destek Türkiye’ye minnet duymasına neden olmuştur. Türkiye ve Etiyopya arasındaki ilişkiler, bu noktadan sonra daha da geliştirilmiştir.

Türkiye, Mısır ve Etiyopya arasındaki ilişkileri krize sürükleyen Rönesans Barajı sorununun çözümü konusunda arabuluculuk yapmak için kritik ilişkilere sahip olmuştur. Bu nedenle, Türkiye Doğu Akdeniz’de Mısır ile stratejik düzeyde ilişkiler tesis etmeye çalışırken, Mısır’ın Etiyopya ile olan sorununu çözebileceğine dair politikalar üreterek Mısır ve Etiyopya arasındaki sorunu çözümünü diplomatik bir manivela aracı olarak kullanmalıdır.

4. Filistin Sorunu, hem Mısır hem de Türkiye’yi ilgilendiren önemli bir konu olmuştur. İki ülke Filistin Sorunu’nda bazen aynı cephede bazen de karşıt cephelerde yer almıştır. Karşıt cephelerde bulunduğu dönemlerde iki ülke ilişkileri olumsuz etkilenmiştir. Bu noktada Filistin Sorunu bağlamında Türkiye’nin çok iyi bir ayırım yapması gerekmektedir. Nitekim, Türkiye tarafından davasında tamamen desteklenen Filistin, Türkiye karşıtı bir blok olan Doğu Akdeniz Gaz Forumu’na destek vermiştir. Bu noktada, Türkiye, mevcut sorunları iyi kategorilere ayırmalı ve bir sorunun diğeri ile ilişkilendirilmesine mani olarak ülke çıkarlarına dayalı politikalar üretmelidir.

2023 yılı itibariyle, iki ülke ilişkilerinin geldiği durum göz önüne alındığında, etkin, süreklilik arz eden ve çok yönlü politikalar izlenmesi durumunda tezin konusunu oluşturan Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bağlamında Türkiye ve Mısır’ın karşılıklı çıkarlarını koruyan ve kalıcı barış tesis eden bir sınırlama antlaşmasının akdedilmesinin mümkün olduğu, ayrıca böyle bir antlaşmanın iki ülke ilişkilerinin stratejik düzeye erişmesinde önemli bir sacayağı olabileceği düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Acer, Y. (2008). Deniz alanlarının sınırlandırılmasında adaların rolü ve devletlerarası uygulama. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (16), 1-18.
- Acer, Y. (2019). Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanaları ve Türkiye-Libya Mutabakatı. *SETA Analysis*, No 301, 7-15.
- Acer Y. ve Şimşek S.Ş. (2020). İsrail-Lübnan deniz sınırı antlaşması, *SETA*, Sayı 379, 1-17.
- Acer, Y. (2021). *Ege ve Doğu Akdeniz’de Sınırlandırma Sorunları*. İstanbul: Seta Yayınları.
- Ak G. (2014). Sovereign British Bases on Cyprus and Their Impacts on the Maritime Delimitation in the Eastern Mediterranean. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 13(4), 59-69.
- Akarçay E.İ. (2021). “Büyük Güçler Rekabetinin Gölgesinde Doğu Akdeniz”, Doğu Akdeniz Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası, ed. Tayyar Arı, Mesut Hakkı Caşın, İstanbul: İdealKültür Yayıncılık, 2021, s. 216-219.
- Aksu, F. (2013). Doğu Akdeniz deniz yetki alanları sorunu ve Türkiye-AB ilişkileri. *AÜSBF Dergisi*, Özel Sayı, 159-196.
- Alasya, H. F. (1987). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Arı, T. (2017). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Cilt I Siyaset Savaş ve Diplomasi*. İstanbul: Dora Yayıncılık.
- Akgün, M. ve Gündoğar, S. Ş. (2014). Mısır-Türkiye İlişkilerinde Daha İyi Bir Geleceğe Doğru. *Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)*, Ocak 2014.
- Avcı, H.İ. (2021). *Doğu Akdeniz’de enerji sorununun bölgesel güvenlik ortamına etkilerinin analizi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Baş, A. (2015). Atatürk dönemi Türkiye-Mısır ilişkileri ve günümüze etkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 31(92), 31-76.
- Başeren, S. H. (2011). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*. İstanbul: İlke Basın Yayım
- Bostancı, M. (2015). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilânı ve buna yönelik tepkilerin Türk kamuoyundaki yankıları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34(57), 317-356.
- Braudel, F. (2002). *Memory and the Mediterranean*. New York: Vintage.
- Bulut, S. (2010). Atatürk Dönemi Türkiye-Mısır İlişkileri (1926-1938). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 26(78), 535-560.
- Cafilich, L. (1991). The Delimitation of Marine Spaces between States with Opposite and Adjacent Coasts, in R.-J. Dupuy and D. Vignes (eds.), *A Handbook on the New Law of the Sea* (Dordrecht, Nijhoff, 1991), pp. 426–427.
- Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Charney, J. I., & Alexander, L. M. (1991). *International maritime boundaries*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
- Churchill, R., Lowe, V., and Sander, A. (2022). *The law of the sea (Fourth edition)*. Manchester: Manchester University Press.
- Darrag, A. (2013). On The New Vision for the Egyptian Foreign Policy After the Revolution. *TESEV Foreign Policy Programme*. 1-4.
- David, A.R. (2002). *The Pyramid Builders of Ancient Egypt a Modern Investigation of Pharaoh's Workforce*, Routledge.
- Dayıoğlu, G. (2015). *Mısır'a yolculuk: Ölümsüz firavunlar, görkemli piramitler ülkesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dundua, N. (2006). *Delimitation of maritime boundaries between adjacent States*. United Nations, Division for Oceans Affairs and the Law of the Sea.
- Duran, H. (2008). BM ve AB çerçevesinde Kıbrıs sorununa güncel bir bakış. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 119-140.

- Duran, H., ve Karaca, A. (2013). 1950–1980 döneminde Türkiye-Ortadoğu ilişkileri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. XIV No.1, 121-136.
- Elbassoussy, A. (2018). East Mediterranean gas: a new arena for international rivalry. *Review of Economics and Political Science*, 3(2), 70-87.
- Erdağ, R. ve Yetim, M. (2020). *The Middle East and North Africa*, Anadolu University Publications, Eskişehir.
- Fahmy, W. (2020). The conundrum of delimitation of maritime boundaries in the Eastern Mediterranean: The Greece-Egypt agreement in the face of Turkey-Libya agreement. *Pro Justitia: Ηλεκτρονική Επετηρίδα Νομικής Σχολής ΑΠΘ*, 3(3), 109-137.
- Fairman, H. W. (1965). Ancient Egypt and Africa. *African Affairs*, 64, 69-75.
- Fırat, M., ve Kürkçüoğlu, Ö. (2002). Orta Doğu'yla İlişkiler. Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Birinci Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, 784-796.
- Gardiner, A. H., & Alan Henderson Gardiner, S. (1961). *Egypt of the Pharaohs: an Introduction (Vol. 165)*. Oxford University Press on Demand.
- Goldschmidt, A. ve Davidson, L. (2011). *Kısa Ortadoğu Tarihi* (çev. G. Aydemir) İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Goldschmidt Jr, A., & Boum, A. (2015). *A concise history of the Middle East*. Hachette UK.
- Gökten, K. (2018). Yükselen Çin'in Akdeniz Ekonomisi Üzerine Etkileri: İmkân ve Kısıtlar. *Karatahta İş Yazıları Dergisi*, (12), 69-84.
- Gözügüzelli, E. (2021). International Law of the Sea and Megisti. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 4(1), 39-55.
- Güler, Y. (2004). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (Ahi Evran Üniv. Kırşehir Eğt. Fak. Derg.)*, 5(1), 101-112.

- Güneş, M., & Arslan, T. (2018). Enerji bağımlılığında avrupa birliği, rusya, türkiye üçgeni ve doğu akdeniz alanı. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(7), 32-60.
- Gürdeniz, C. (2021). *Anavatanıdan Mavi Vatan'a*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Gürel, A., Mullen, F., Tzimitras, H. (2013). *The Cyprus hydrocarbons issue: Context, positions and future scenarios*. Oslo: Peace Research Institute Oslo (PRIO).
- Hattamer, R. (2000). Atatürk and the Reforms in Turkey as Reflected in the Egyptian Press. *Journal of Islamic Studies*, 11(1), 21-42.
- Hight, K. (1993). The use of geophysical factors in the delimitation of maritime boundaries. *International Maritime Boundaries*, 1, 163-202.
- Joffe, A. (2020). *Operation Crusader and the Desert War in British History and Memory: "What is Failure? What is Loyalty?"*. New York: Bloomsbury Publishing.
- Keleş, E. (2009). Rusya'nın Sıcak Denizlere İnme Politikası (Alman Deniz Yüzbaşı Stenzel'e Göre İstanbul'a En Kısa Yol) İstanbul'a En Kısa Yol. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28(46), 89-142.
- Keleşoğlu, E. (2014). Mısır'ın Dış Politikası. F. Sönmezoğlu ve Ö. E. Bayır (Ed.), *Dış Politika Karşılaştırmalı Bir Bakış* (1. Baskı) iç. (391-420). İstanbul: Der Yayınları.
- Kellner, T., and Djalili, M. R. (2013). *Arap Baharı Karşısında İran ve Türkiye. Ortadoğu'da Yeni Bir Stratejik Rekabete Doğru Gidiş mi?*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Kılıç, S. (2014). Water Security Concept and Its Perception in the Egypt. *International Journal of Arts and Commerce*, 3(8), 69-80.
- Kırval, L. ve Özkan, A. (2023). Sea Blindness in Turkish International Relations Literature. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 12(1).
- Kısacık, S., Erenel, F. (2019). Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İş birliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation- PESCO) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa

- Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2 (1), 51-76.
- Kitchen, K. A. (1991). The chronology of ancient Egypt. *World Archaeology*, 23(2), 201-208.
- Kuran, S. (2021). *Uluslararası deniz hukuku (7.baskı)*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Mackinder, H. J. (2004). The geographical pivot of history (1904). *The geographical journal*, 170(4), 298-321.
- Marsot, A. L. (2007). *Mısır Tarihi Arapların Fethinden Bugüne* (çev. G. Ç. Güven). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Noi, A. Ü. (2019). Doğu Akdeniz’de ABD, AB ve Türkiye İlişkileri Nereye?. *EURO Politika*, 3(2), 13-16.
- Okur, M. (2011). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-Mısır İlişkileri ve Mısırlı Bir Gazetecinin Gözüyle Mustafa Kemal Paşa. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C 8, S 3.
- Örnek, S., ve Mızrak, B. (2016). Bir güvenlik sorunu olarak Kıbrıs’ın enerji kaynakları ve uluslararası aktörlerin politikaları. *Bilge Strateji*, 8(15), 13-32.
- Özçelik, Sezai (2019). ‘‘ABD’nin Akdeniz Politikası’’ ‘Doğu Akdeniz’de Güvenlik Stratejileri Bağlamında Denizaltıların Rolü ve Önemi’’ Şu kitapta: Çomak, Hasret, Burak Şakir Şeker. Akdeniz Jeopolitiği Cilt-1. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 769-786.
- Özger, Y. (2010). Mısır’ın İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısına Dair II. Abdülhamit’e Sunulan Bir Layiha. *History Studies Ortadoğu Özel Sayısı*, 301-323.
- Özgiray, A. (1996). Türkiye-Mısır Siyasi İlişkileri (1920-1938). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 11(1), 1-7.
- Özkan, M. (2014). Mısır Dış Politikası: Dünü, Bugünü, Sorunları, *SETA Analiz*, No. 88.
- Özkan, A. (2020). Türkiye-Mısır İlişkileri. Yürür, P., Tüysüzöğlü, G. ve Özkan, A. (Ed.), *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye’nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika Siyaseti*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Özkan, A., ve Kırval, L. (2023). Continuity of Maritime Disputes in Turkish Foreign Policy in Retrospect. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1-19.
- Paoletti, E. (2011). Migrations and Revolutions: Reflections on the Recent Events in North Africa from an International Relations Perspective. *The Institut français des relations internationales (Ifri)*, 1-21.
- Pazarcı, H. (2021). Uluslararası Hukuk Dersleri II (12.Baskı). Ankara: Turhan Kitapevi.
- Pazarcı, H. (2022). *Uluslararası Hukuk (21.baskı)*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Pipes, D. (1990). *Greater Syria: The History of an Ambition*. Oxford University Press on Demand.
- Poh , A. & Li, M. (2017). A China in Transition: The Rhetoric and Substance of Chinese Foreign Policy under Xi Jinping. *Asian Security*, 13 (2), 84-97.
- Proedrou, F. (2021). A geopolitical account of the Eastern Mediterranean conundrum: sovereignty, balance of power and energy security considerations. *Cambridge Review of International Affairs*, 1-18.
- Sandıklı, A. (2014). Doğu Akdeniz'de Enerji Denklemi ve Olası Yan Etkiler. *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 1-10.
- Sandıklı, A. ve Çakmak C. (2014). *Suriye'nin Yeniden Yapılandırılması*. İstanbul: BİLGESAM Yayınları.
- Sarıaslan, F. K. (2019). *Orta Doğu ve Türkiye-Tarih Krizler ve Dış Politika*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Sarıaslan, F.K. (2019). Türkiye - Mısır İlişkilerinde Ekonomik Dinamiklerin Etkisi. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, (54), 526-559.
- Scovazzi, T. (2000). *The evolution of international law of the sea: new issues, new challenges*. Lahey: Hague Academy of International Law.
- Scovazzi, T. (2012). Maritime boundaries in the Eastern Mediterranean sea. *The German Marshall Fund of the United States*, 7, 1-10.
- Shaw, M. N. (2018). *Uluslararası hukuk*. Y. Acer, İ. Kaya, M.T. Demirtepe, G.E. Şimşek Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Sönmez, Ş. (2009). Cemal Abdül Nasır İktidarında Mısır Türkiye İlişkilerinin Türk

- Basınına Yansımaları (1954-1962). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 11(43), 491-516.
- Syrigos, A. and Dokos T. (2018). *Atlas of Greek-Turkish Relations*, Athens: Kathimerini Publication.
- Şimşir, B. N. (1984). Fes Olayı Türkiye-Mısır İlişkilerinden Bir Sayfa (1932-1933). *Belleten*, 48(189-190), 1-54.
- Şöhret, M. (2019). 1 Mart Tezkeresinin Türk Amerikan İlişkilerine Etkileri. III.Uluslararası Avrasya Multidisipliner Çalışmalar Kongresi.
- Tamçelik, S., ve Kurt, E. (2014). İsrail'in ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) İzlediği Hidrokarbon Politikası ve Türkiye'ye Muhtemel Etkileri. Quo Vadis: Sosyal Bilimler-Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı, 15-17.
- Tanaka, Y. (2015). *The international law of the sea*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tekeli M. (2014). Cemal Abdülnasır Döneminde Mısır-Türkiye İlişkileri. *Ankara Üniversitesi SBF, Uluslararası İlişkiler*.
- Tekinalp, O. (2019). *Stratejiye Giriş ve Deniz Stratejisi*, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Telci, İ. N. (2018). *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası: Dönüşüm Arayışından Meşruiyet Çıkmazına*. İstanbul: SETA Kitapları.
- Telci, İ. N. (2020). Türkiye'nin Mısır Politikası 2019. Duran, B., İnât, K. ve Caner M. (Ed.), *Türk Dış Politikası Yıllığı 2019*, SETA.
- Terzi, Ö. G. (2014). Terzi, Kimlik ve Dış Politika Ekseninde Mısır Dış Politikası, *Ortadoğu Analiz*, c. 6 No. 65, 48-51.
- Toluner, S. (1989). *Milletlerarası hukuk dersleri*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Toluner, S. (1996). *Milletler arası hukuk dersleri, devletin yetkisi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Tuncer, H. (2005). *Kıbrıs sarmalı: nasıl bir çözüm...?*. Ankara: Ümit Yayıncılık.

- Turhan A. (2016). Doğu Akdeniz ve Karadeniz’de Meydana Gelen Jeopolitik Kırılmalar ve Türkiye Jeopolitiği, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 19-25.
- Uçarol, R., & Tarih, S. (2015). *Siyasi Tarih 1*. İstanbul: Der Yayınları.
- Uçarol, R. (2015). *Gazi Ahmet Muhtar Paşa, 1839-1919: Askeri ve siyasi hayatı: mareşal âyan meclisi başkanı sadrazam*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı tarihi: XVI. yüzyıl ortalarından XVII. yüzyıl sonuna kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1992). *Osmanlı Tarihi*, Cilt 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Üren, M. (2021). Küresel Güç Olma Hedefi Bağlamında Rusya’nın Doğu Akdeniz Politikası. *Firat University Journal of Social Sciences/Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(2), 851-874.
- Vandewalle, D. J. (1988). *The political economy of Maghribi oil: Change and development in Algeria and Libya*. New York: Columbia University.
- Yalçiner, M. (2011). *Arap dünyasında ayaklanma: Nedenler, olasılıklar, sonuçlar*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının paylaşılması sorunu ve Türkiye. *Bilge Strateji*, 4(6), 1-70.
- Yaycı, C. (2019). *Sorular ve cevaplar ile münhasır ekonomik bölge (MEB) kavramı*. İstanbul: Boyut Yayınevi.
- Yaycı, C. (2020). *Doğu Akdeniz’in paylaşım mücadelesi ve Türkiye*. İstanbul: Kırmızı Kedi.
- Yıldız, D. (2008). *Akdeniz’in Doğusu (Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından)*, İstanbul: Bizim Yayınlar Kitapevi.
- Yıldız, D., ve Yaşar, D. (2012). *Doğu Akdeniz’de Küresel Satranç*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Yılmaz, M. S. (2005). Türkiye’deki Şapka ve Kıyafet İnkılâbının Mısır Kamuoyunda Yansımaları (1925-1932). *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü CTAD*, S, 1.

Yolsal Ü. H. (Ed.). *Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.

Yürür, P. (2016). Yakın Geçmiş Perspektifinden Türkiye'nin Komşu Siyasetine Kısa Bir Bakış. P.Yürür ve Arda Özkan (Ed.), *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Komşu Siyaseti* (1.Baskı) iç. (3-23). Ankara: Detay Yayıncılık.

İnternet Sayfaları

A letter dated 3 September 2011 from the Minister for Foreign Affairs and Emigrants of Lebanon addressed to the Secretary-General of the United Nations concerning the geographical coordinates of the northern limit of the territorial sea and the exclusive economic zone transmitted by Israel. (2011, 3 September). Un.org, 1-3.
https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/communications/lbn_re_isr_listofcoordinates_e.pdf.

Aphrodite Gas Field. (n.d.) *nsenergybusiness*. Retrieved from <https://www.nsenergybusiness.com/projects/aphrodite-gas-field>, erişim tarihi: 19.08.2023.

Arbitration. (1977). Case concerning the delimitation of the continental shelf between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the French Republic. Reports of International Arbitral Awards. Vol.XVIII. (1977).
https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XVIII/3-413.pdf

Arbitration. (1985). Case concerning the delimitation of the maritime boundary between Guinea and Guinea-Bissau Decision.
https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XIX/149-196.pdf.

Arbitration. (1992). The *St Pierre and Miquelon* Case.
https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXI/265-341.pdf.

Arbitration. (1999). Award of the Arbitral Tribunal in the second stage of the proceedings between Eritrea and Yemen (Maritime Delimitation).
https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXII/335-410.pdf.4

Arbitration. (2006). Arbitration between Barbados and the Republic of Trinidad and Tobago, relating to the delimitation of the exclusive economic zone and the

- continental shelf between them, decision of 11 April 2006. http://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXVII/147-251.pdf.
- Arbitration. (2007). The *Guyana/Suriname* arbitration. <https://pca-cpa.org/en/cases/9/>
- Avrupa Birliği (AB) yetkilileri, AB'nin isteği üzerine Sevilla Üniversitesi'nde hazırlandığı öne sürülen Sevilla Haritası'nın AB tarafından hazırlanmadığını açıkladı. (2020, Eylül 4). Euronews, 1. <https://tr.euronews.com/2020/09/04/ab-den-sevilla-haritas-ac-klamas-boyle-bir-harita-haz-rlatmad-k>,
- Bardakçı, M. (2015, Haziran 30). Napolyon menfaat uğruna “ Müslüman oldum, Kur’an okuyorum” demişti. *Habertürk*. <https://www.haberturk.com/ramazan/haber/1096961-napolyon-menfaat-ugruna-musluman-oldum-kuran-okuyorum-demisti>, erişim tarihi 19.08.2023.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan ile İsrail Cumhurbaşkanı Herzog'un görüşmesinde enerji işbirliği ön plana çıktı. (2022, Mart 9). BBC News, 1. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60672177>.
- Demirci, M. Cem (2019). “Kıbrıs ve Doğu Akdeniz’de Hegemonya Mücadelesi”, Euronews. erişim tarihi: 24 Mart 2021. <https://tr.euronews.com/2019/05/05/kibris-ve-dogu-akdeniz-uzerinde-hegemonya-mucadelesi-dogu-akdenizde-neler-oluyor>.
- Dendias, N. (2020, August 06). Statement of the Minister of Foreign Affairs, Nikos Dendias, following the signing of the agreement on the delimitation of EEZ between Greece and Egypt. *mfa.gr*. <https://www.mfa.gr/missionsabroad/en/egypt-en/news/statement-of-the-minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-following-the-signing-of-the-agreement-on-the-delimitation-of-eez-between-greece-and-egypt-cairo-august-2020.html>. erişim tarihi 19.08.2023.
- Di Maio, L. (2020, January 18). Italian FM doubts EastMed pipeline project feasible, *Middleeastmonitor*,. <https://www.middleeastmonitor.com/20200118-italian-fm-doubts-eastmed-pipeline-project-feasible>, erişim tarihi 19.08.2023.
- Demirci, M.C. (2019, Mayıs 05). Kıbrıs ve Doğu Akdeniz üzerinde hegemonya mücadelesi. *Euronews*. Kıbrıs ve Doğu Akdeniz üzerinde hegemonya mücadelesi | Euronews, erişim tarihi 12.09.2023.

- Descalzi C. (2023, May 17). Descalzi (Eni): il gasdotto Eastmed si può fare ma serve l'accordo con la Turchia (2023, Mayıs 17). Descalzi (Eni): il gasdotto Eastmed si può fare ma serve l'accordo con la Turchia. Milano Finanza News. <https://www.milanofinanza.it/news/descalzi-eni-il-gasdotto-eastmed-si-puo-fare-ma-serve-l-accordo-con-la-turchia-202305171500537038>, erişim tarihi 19.08.2023.
- Duruluel, G. (2019, Mayıs 19). ABD ve Çin'in Yunanistan Çıkması. *TRT Haber*, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-ve-cinin-yunanistan-cikmazi-442034%20.html>, erişim Tarihi: 12.09.2023.
- Egypt ratifies maritime deal with Greece. (2020, October 10). *Ekathimerini*. <https://www.ekathimerini.com/news/257942/egypt-ratifies-maritime-deal-with-greece/>, erişim tarihi: 19.08.2023.
- How to Know Where Egypt's Once-in-Decade Crisis Is Heading. (2023, February 16). Bloomberg, 1. https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-02-16/how-to-know-where-egypt-s-once-in-decade-crisis-is-heading?utm_medium=cpc_search&utm_campaign=NB_ENG_DSAXX_DS_XXXXXXXXXXXX_EVG_XXXX_XXX_Y0469_EN_EN_X_BLOM_GO_SE_XXX_XXXXXXXXXXXX&gclid=CjwKCAjw38SoBhB6EiwA8EQVLrGrqs9SedJmcIRbRRQI51zdEZD4uEnLbKnfk73V08FFsAG0MbByRoCoH8QAvD_BwE&gclsrc=aw.ds#xj4y7vzkg,
- ICJ. (1951). Anglo-Norwegian Fisheries Case, Judgement, ICJ Reports, <https://www.icj-cij.org/case/5>.
- ICJ. (1969). North Sea Continental Shelf, Judgement, ICJ Reports. <https://www.icj-cij.org/case/52>.
- ICJ. (1982). Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya), Judgement. <https://www.icj-cij.org/case/63>.
- ICJ. (1984). Case Concerning Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (Canada /United States of America) Judgment. <https://www.icj-cij.org/case/67>.
- ICJ. (1985). Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta), Judgement. <https://www.icj-cij.org/case/68>.

- ICJ. (1993). Maritime Delimitation in the Area between Greenland and Jan Mayen, Judgment. <https://www.icj-cij.org/case/78>.
- ICJ. (2001). Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar/Bahreyn, Judgement. <https://www.icj-cij.org/case/87>.
- ICJ. (2007). Territorial and Maritime Dispute Between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea, Judgement. <https://www.icj-cij.org/case/120>.
- ICJ. (2009). Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), Judgement. <https://www.icj-cij.org/case/132>.
- International Hydrographic Organization. (1953). *Limits of oceans and seas No. 23*. Retrieved from <https://epic.awi.de/id/eprint/29772/1/IHO1953a.pdf>.
- Israel-Turkey gas pipeline discussed as European alternative to Russian energy. (2022, March 29). Reuters, 1. <https://www.reuters.com/business/energy/israel-turkey-gas-pipeline-an-option-russia-wary-europe-sources-2022-03-29/>
- İstikbal, D. (2019, Kasım 11). Asya Yüzyılı: Kuşak ve Yol Girişimi. *Setav*. Asya Yüzyılı: Kuşak ve Yol Girişimi | Yorum | SETA (setav.org), erişim tarihi 12.09.2023.
- Manoli, K., 2020. Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών. [Ηλεκτρονικό] Available at: https://www.pentapostagma.gr/ethnika-themata/kypros/7135288_giati-i-symfonia-israil-libanoy-apotelei-prokrima-gia-tin, erişim tarihi 19.08.2023.
- Pompeo M. R. (2020 October 20). Framework Agreement for Israel-Lebanon Maritime Discussions”, U.S. Embassy in Lebanon, usembassy.gov. <https://lb.usembassy.gov/framework-agreement-for-israel-lebanon-maritime-discussions/>, erişim tarihi: 19.08.2023.
- Rusya, Polonya ve Bulgaristan'a gaz akışını kesti! Kremlin'den ilk açıklama geldi. (2022, Nisan 27). CNN Türk. <https://www.cnnturk.com/dunya/son-dakika-kremlin-dogalgaz-akisi-kesilen-ulkeler-ruble-odemesi-yaparlarsa-sevkiyat-devam-edebilir>.
- Treaties.un.org*, (Şubat 2011). Agreement between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus on the delimitation of the exclusive economic zone:

<https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002802d12b7>

adresinden alındı erişim tarihi 19.08.2023.

Suriye: Rus Şirketlerle Birlikte Akdeniz’de Sondaj Çalışmaları Başlattık. (2019, Aralık 26). Sputnik, 1. <https://sputniknews.com.tr/20191226/suriye-rus-sirketlerle-birlikte-akdenizde-sondaj-calismalari-baslattik-1040915843.html>

Rusya Devlet Başkanı Putin: Rubleyle ödeme yapılmazsa Rus gazı sözleşmeleri durdurulacak. (2022, Nisan 5). Euronews, 1. <https://tr.euronews.com/2022/03/31/rusya-devlet-baskan-putin-rubleyle-odeme-yap-lmazsa-rus-gaz-sozlesmeleri-durdurulacak>.

United Nations Treaty Collection (UNTC). (1959). Act No. 2 of 18 February 1959 concerning the delimitation of Libyan territorial waters. https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/LBY_1959_Act.pdf.

United Nations Treaty Collection (UNTC). (2003). *Definition Act of Internal Waters and Territorial Sea Limits of the Syrian Arab Republic*. Retrieved from https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/syr_2003e.pdf.

United Nations Delimitation Treaties Infobase. (2003). *Agreement between The Republic of Cyprus and The Arab Republic of Egypt on The Delimitation of The Exclusive Economic Zone*. Retrieved from <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf>.

United Nations Delimitation Treaties Infobase. (2004). *Law to Provide for the Proclamation of the Exclusive Economic Zone by the Republic of Cyprus*. Retrieved from https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/cyp_2004_eez_proclamation.pdf.

United Nations Treaty Collection (UNTC). (2010). List of Geographical Coordinates For the Delimitation of Exclusive Economic Zone in WGS-84: https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/DEPOSIT/lbn_mzn85_2011.pdf.

- United Nations Treaty Collection (UNTC). (2010). *Agreement Between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone*. Retrieved from <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002802d12b7>.
- United Nations Treaty Collection (UNTC). (2010). *Memorandum of Understanding Between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean*. Retrieved from [https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_\(HC\)_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf](https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_(HC)_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf).
- United Nations Treaty Collection (UNTC). (2011). *List of Geographical Coordinates For the Delimitation of the Northern Limit of the Territorial Sea and Exclusive Economic Zone of Israel in WGS-84*. Retrieved from https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/isr_eez_northernlimit2011.pdf.
- United Nations General Assembly -11317. (2012). General Assembly Votes Overwhelmingly to Accord Palestine‘ Non-Member Observer State’ Status in United Nations. Retrieved from <https://press.un.org/en/2012/ga11317.doc.htm>.
- United Nations Treaty Collection (UNTC). (2015). Declaration of the State of Palestine regarding the maritime boundaries of the State of Palestine in accordance with the United Nations Convention of the Law of the Sea, 31 August 2015. https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/PSE_2015_Declaration.pdf.
- UN (1982). United Nations Convention on the Law of the Sea, Oceans & Law of the Sea 208. https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.

- UN. (2004) *Sea Law of The Sea Bulletin* (54), Retrieved from https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin54e.pdf
- UN. (2010) *Sea Law of The Sea Bulletin* (72), Retrieved from <https://www.un-ilibrary.org/content/journals/22186018/2010/72>.
- UN. (2020) *Sea Law of The Sea Bulletin* (101), Retrieved from <https://shop.un.org/books/law-sea-bulletin-101-23245>.
- UN. (2023). *UN Law of Sea Chronological List of Ratifications*, https://www.un.org/depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm.
- US informs Israel it no longer supports EastMed pipeline to Europe. (2022, Ocak 18). *Jerusalem Post*, <https://www.jpost.com/international/article-693866,%20eri%C5%9Fim%20tarihi%2004.06.2023>.
- US Energy Information Administration, *Eastern Mediterranean Energy*, Retrieved from https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/Eastern_Mediterranean/pdf/eastern-mediterranean.pdf.https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/Eastern_Mediterranean/pdf/eastern-mediterranean.pdf.
- U.S. Energy Information Administration. (2013). *Eastern Mediterranean Region*. Retrieved from https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/Eastern_Mediterranean.
- US Energy Information Administration. (2023). *Eastern Mediterranean Energy*. Retrieved from https://www.eia.gov/international/content/analysis/regions_of_interest/Eastern_Mediterranean/pdf/eastern-mediterranean.pdf
- U.S. Geological Survey (2010). *Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province*. Retrieved from <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>.
- Countries in the world by population (2023). (2023, September 12). *Worldometer*. <https://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/>

Yiallourides, C. (2020, August 25). Part I: Some Observations on the Agreement between Greece and Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone. *Ejiltalk*. <https://www.ejiltalk.org/18969-2/>, erişim tarihi 19.08.2023.